TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

AYIRICI BİRLİKTELİKLER, SOSYAL ÖĞRENME, HABİTUS VE ALAN TEORİLERİ BAĞLAMINDA ÇEVRİMİÇİ TOPLULUKLARDA SİBER ZORBALIK

Yüksek Lisans Tezi

ELİF GÜLER

İSTANBUL, 2024

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

AYIRICI BİRLİKTELİKLER, SOSYAL ÖĞRENME, HABİTUS VE ALAN TEORİLERİ BAĞLAMINDA ÇEVRİMİÇİ TOPLULUKLARDA SİBER ZORBALIK

Yüksek Lisans Tezi

ELİF GÜLER

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞE YETİŞ BAYRAKTAR
2. Üye : DOÇ. DR. MELİH ÇOBAN
3. Üye : DR. ÖĞR. ÜYESİ BERNA EKAL ŞİMŞEK

İSTANBUL, 2024

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY BELGESİ

..... Anabilim Dalı ..... Bilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora öğrencisi .....'nın ..... adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...../...../.....

		Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
1	Tez Danışmanı		
2	Jüri Üyesi		
3	Jüri Üyesi		

ÖZET

AYIRICI BİRLİKTELİKLER, SOSYAL ÖĞRENME, HABİTUS VE ALAN TEORİLERİ BAĞLAMINDA ÇEVRİMİÇİ TOPLULUKLARDA SİBER ZORBALIK

İletişim teknolojilerinin yapısının her yaşın kolayca adapte olmasına olanak sağlaması nedeniyle zorbalık artık sadece akranlar arasında gerçekleşen fiziksel bir güç gösterisi olmanın ötesine geçmiştir. Artık her yaş grubu zorbalığı tecrübe edebilir durumdadır. Fakat meselenin çok yeni oluşu ve değişken yapısı var olan çözümleri yetersiz kılmıştır. Konuya ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar bulunsa da konunun ele alınış noktasında bir fikir birliği henüz sağlanamamıştır. Bu nedenle siber zorbalık konusunda, var olan hukuki düzenlemeleri yeterli gören birçok ülkenin yanında, siber zorbalığı bağımsız bir suç türü olarak tanımlayan Avusturya, Yeni Zelanda gibi ülkeler bulunmaktadır. Sosyolog Edwin Sutherland, Ayırıcı Birliktelikler teorisinde, bireyin kendisi için önemli olan kişilerle yakın ilişki içinde olduğu süreçte bireyin suç işlemeye teşvik edici birtakım tanımlamalara maruz kaldığını ve suç işleme teknikleri ile suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçeleri öğrendiğini iddia eder. Yani Sutherland suçun öğrenilen bir davranış olduğunu söyler. Ayrıca suçluyu suçsuzdan ayıran birliktelikler (ayırıcı birliktelikler/differential associations), bireyin etkileşimde bulunduğu grupları işaret eder. Ronald L. Akers, Sutherland'ın çalışmalarını devam ettirir ve Sosyal Öğrenme Teorisi ile sosyal yapının sosyal öğrenme için uygun ortamı oluşturduğunu ve öğrenmeyi kolaylaştırdığını savunur. Öte yandan Sosyolog Pierre Bourdieu, "habitus" kavramıyla toplum kuralları ve normların eylem üzerindeki etkisinden bahseder. Sıradanlaşmış, öğrenilmiş gelenekleri ifade eden habitus, bireylerin düşünce ve davranışlarına ilişkin yatkınlıklara odaklanır. Tüm bu teori ve kavramlar çerçevesinde siber zorbalık davranışı bireylerin çevrimiçi gruplarla etkileşimi üzerinden ele alınmıştır. 24-39 yaş arası 10'u kadın, 7'si erkek 17 genç yetişkin birey ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla elde edilen veriler ışığında çevrimiçi topluluklarla etkileşimlerin de fiziksel gruplarla etkileşim kadar etkili olduğu, bu etkileşimlerin bireylere çeşitli davranışlar kazandırdığı ve siber zorbalığın bir suç davranışı olarak değerlendirildiği görülmüştür. Bu sonuçlar tartışılmış, sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: siber zorbalık, çevrimiçi grup, sosyal öğrenme, ayırıcı birliktelik, habitus, alan, sermaye

ABSTRACT

ANALYZING CYBERBULLYING IN ONLINE COMMUNITIES: AN INTEGRATION OF DISTINCTIVE ASSOCIATIONS, SOCIAL LEARNING, HABITUS AND FIELD THEORY

Due to the structure of communication technologies allowing easy adaptation for all ages, bullying has gone beyond physical display of power among peers. Now, every age group can experience bullying. There are studies on the subject, there is still no consensus on how to approach it. Consequently, while many countries consider existing legal regulations sufficient for cyberbullying, some countries like Austria and New Zealand define cyberbullying as an independent crime. Sociologist Edwin Sutherland, in his Differential Association Theory, asserts that individuals are exposed to certain definitions that encourage criminal behavior through close relationships with people important to them, and they learn techniques of committing crimes and justifications for criminal behavior. In other words, Sutherland claims that *crime is a learned behavior.* Ronald L. Akers continues Sutherland's work and argues in his Social Learning Theory that the social structure creates a suitable environment for social learning and facilitates learning. Meanwhile, Sociologist Pierre Bourdieu, with his concept of *habitus*, discusses the impact of social rules and norms on actions. Habitus, which refers to ingrained and learned traditions, focuses on individuals' predispositions regarding thoughts and behaviors. Within the framework of all these theories and concepts, cyberbullying behavior has been examined through individuals' interactions with online groups. In this study 17 young adults aged 24-39, including 10 women and 7 men interviewed. These interviews revealed that interactions with online communities are as influential as physical groups interactions. And these interactions shape various behaviors in individuals. Also interviewers considered cyberbullying is a criminal behavior. These results were discussed from a sociological perspective.

Keywords: cyberbullying, online groups, social learning, differential sssociation habitus, field, capital

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sürecinde akademik bilgi birikimimi genişletme ve araştırma becerilerimi geliştirmemi mümkün kılan, bilimsel rehberliği, desteği ve sabrı ile bana yol gösteren danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YETİŞ BAYRAKTAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmamın savunma jürisinde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Berna EKAL ŞİMŞEK ve Doç. Dr. Melih ÇOBAN'a değerli yorum ve eleştirileri için teşekkür ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca her türlü desteğiyle yanımda olan canım annem Aynur GÜLER, babam Şükrü GÜLER'e ve kardeşim Emre GÜLER'e, her zaman yanımda olan ve elimi tutan manevi kız kardeşlerim Beste KAYA ve Ayşenur SÜEL ÖZYÜMLÜ'ye, tez sürecinde desteklerini esirgemeyen canım arkadaşlarıma, araştırmamın gerçekleşmesini sağlayan çok sevgili katılımcılara teşekkür ediyorum.

Elif GÜLER

İstanbul, 2024

Küçüklüğüme…

Başardığımızı bilmesi için.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **vii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **viii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı **1**
1.2.Araştırmanın Önemi **4**
1.3.Araştırmada Uygulanan Yöntem **4**
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları **5**
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE **6**
2.1.Zorbalık ve Zorbalık Rolleri **6**
2.1.1.Zorbaların Özellikleri 8
2.1.2.Mağdurların Özellikleri 9
2.1.3.Zorbalığın Nedenleri 11
2.1.4.Zorbalık Türleri 13
2.2.Siber Zorbalık **15**
2.2.1.Siber Zorbalık Rolleri 18
2.2.2.Siber Zorbalığın Özellikleri 21
2.2.3.Siber Zorbalığın Yaygınlığı 24
2.2.4.Siber Zorbalık ve Yüz Yüze Zorbalık Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar 27
2.2.5.Siber Zorbalık Araçları 30
2.2.6.Siber Zorbalık Türleri 38
2.2.7.Siber Zorbalığın Nedenleri 41
2.2.8.Siber Zorbalığın Etkileri 43
2.2.9.Siber Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri 45
2.2.10.Siber Zorbalık ve Ceza Hukuku 46
3. KURAMSAL ÇERÇEVE **49**
3.1.Edwin Sutherland Ayırıcı Birliktelikler Teorisi **49**
3.2.Ronald L. Akers Sosyal Öğrenme Teorisi **50**
3.3.Pierre Bourdieu Habitus ve Alan Teorisi **53**
3.4.Bağlam **55**
4. YÖNTEM **58**
4.1.Araştırmanın Modeli **58**
4.2.Araştırmanın Hipotezleri **58**

4.3.Evren ve Örneklem **59**
4.4.Veri Toplama Araçları **59**
4.5.Verilerin Analizi **60**
5. BULGULAR **61**
5.1.Görüşmecilerin Demografik Özelliklerine Dair Bulgular **61**
5.2.Görüşmecilerin Çevrimiçi Ortamlarda Geçirdikleri Süreye Dair Bulgular **62**
5.3.Görüşmecilerin En Sık Kullandığı Çevrimiçi Platform/Uygulamalara Dair Bulgular **64**
5.4.Görüşmecilerin Başka Bir Kimlikle Oluşturulmuş Çevrimiçi Platform/Uygulama Hesaplarına Dair Bulgular **67**
5.5.Görüşmecilerin Dahil Olduğu Çevrimiçi Toplulukların Özellikleri, Etkileşimleri ve Siber Zorbalık ile İlişkilerine Dair Bulgular **69**
5.6.Görüşmecilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Deneyimlerine Dair Bulgular **77**
5.7.Görüşmecilere Göre Siber Zorbalığın Suç ile İlişkisine Dair Bulgular **79**
SONUÇ VE ÖNERİLER **83**
KAYNAKÇA **85**
EKLER **93**
EK-1: Veri Toplama Araçları **93**

KISALTMALAR

AHRC : Australian Human Rights Commission (Avustralya İnsan Hakları Komisyonu)

ALES : Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı

DM : Direkt Mesaj

NCES : National Center for Education Statistics (ABD Eğitim İstatistikleri Merkezi)

TCK : Türk Ceza Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

WHO : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Zorbalık Çemberi (The Bullying Circle)..... 8
Şekil 2 Sonsuz Şiddet Döngüsü (Endless Cycle of Violence)..... 13
Şekil 3 Zorbalık Tipleri ve Yöntemi Arasındaki Ayrımı Anlatan Diyagram..... 15
Şekil 4 2007-2023 Yılları Arasında 13 Farklı Çalışmaya Göre Siber Mağduriyet Oranları Grafiği 18
Şekil 5 Siber Zorbalık ve Yüz Yüze (Geleneksel) Zorbalık Farkları..... 30
Şekil 6 We Are Social Digital 2024: Turkey Raporuna Göre Türkiye'de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları Grafiği..... 33
Şekil 7 We Are Social Digital 2024: Turkey Raporuna Göre Türkiye'de Çevrimiçi Oyun Oynama Oranının Elektronik Cihazlara Göre Dağılımı..... 37
Şekil 8 Siber Zorbalığın Nedenleri..... 43
Şekil 9 Edwin Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisinde Bahsedilen Arkadaş Grubu Etkisi 50
Şekil 10 Sosyal Öğrenme Süreci..... 52

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Görüşmecilerin Demografik Bilgileri..... 61
Tablo 2. Görüşmecilerin Çevrimiçi Ortamlarda Günlük Olarak Geçirdikleri Süre 62
Tablo 3. Görüşmecilerin Aktif Olarak En Çok Kullandığı Çevrimiçi Platform ve Uygulamalar 65
Tablo 4. Başka Bir Kimlikle Oluşturulmuş Sosyal Medya veya Çevrimiçi Platform Hesabı Sahipliği..... 67
Tablo 5. Çevrimiçi Topluluğun Normları ve Hiyerarşik Düzeninin Siber Zorbalığa Etkisi..... 74
Tablo 6. Görüşmecilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Durumları 77
Tablo 7. Görüşmecilerin Maruz Kaldığı Siber Zorbalık Türleri 79
Tablo 8. Siber Zorbalığın Suç Davranışı Olarak Değerlendirilmesi..... 82

1. GİRİŞ

18 yaşındaki sosyal medya fenomeni Taha Duymaz, 6 Şubat 2023 Hatay depreminde hayatını kaybetti. Vefat haberinin ardından sosyal medya platformlarında birçok insan Taha Duymaz ismini gündemde tutarak, ondan özür diledi. Vefatından kısa bir süre önce konuk olduğu bir programda (Armağan Çağlayan ile Gör Beni) maruz kaldığı siber zorbalığı paylaşan Taha Duymaz izleyenleri oldukça şaşırtmıştı. Kendisine iletilen mesajlarda fiziksel görünüşüne, sosyoekonomik durumuna ve yaşam tarzına dair ağır eleştirilerde bulunulduğunu belirtmişti. Maruz kaldığı siber zorbalığa daha fazla dayanamadığı için estetik operasyonlarla insanların beğenmediği görüntüsünü değiştirdiğini dile getirmişti. Vefat haberinin ardından ise birçok sosyal medya kullanıcısı Taha'yı maruz bıraktıkları zorbalık konusundaki pişmanlığını paylaştı fakat Taha Duymaz bu özürleri hiç göremedi.

13 Ekim 2017 tarihli Milliyet gazetesinin haberine göre 23 yaşındaki bir genç kız arkadaşlarıyla kavga ettikten sonra bu olayı sosyal medyada paylaştı. Bunun üzerine kavga ettiği arkadaşları hakaret ve tehditler içeren mesajlar göndermeye, herkesin görebileceği şekilde sosyal medya platformlarından paylaşımlar yapmaya başladılar. Bu paylaşımlar ve mesajlar farklı kişilerin de dahil olmasıyla günlerce devam etti. En sonunda maruz kaldığı bu siber zorbalığa dayanamayan genç kız intihar girişiminde bulundu.

Paylaşılan bu iki haber siber zorbalığın sonuçlarının bireyler için boyutlarının tahmin edilenden çok daha büyük olduğunu göstermektedir. Sonuçları sosyal, psikolojik ve fiziksel olabilen siber zorbalığın giderek büyüyen bir problem olduğu gözlemlenmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

İletişim ve internet teknolojileri sürekli bir gelişim göstermektedir. Gerçekleşen bu gelişim birçok alanda toplumsal değişimin kaynağı olmuştur. Yaşanan değişimler beraberinde yeni toplumsal sorunlar da getirmiştir. Bu sorunların en büyüğü ve en tehlikelisi (yukarıda paylaşılan haberlerde görüldüğü gibi) *siber zorbalık*tır. Siber zorbalık, bireyin karşısındakine sürekli ve tekrarlayan şekilde, teknolojik araçlar kullanarak zarar vermeyi amaçlayan davranışlarda bulunması şeklinde tanımlanır (Hinduja & Patchin, 2006). Sanal dünyanın bireylere sağladığı anonimlik, paylaşılan veya gönderilen materyalin sonsuza dek saklanabilmesi, kişiye anında ve her yerde ulaşılabilmesi gibi özellikler siber zorbalık davranışında bulunan bireyler için siber zorbalık davranışını daha güvenli, kolay ve çekici kılar (Baldasare vd., 2015). Ayrıca iletişim teknolojilerinin her yaştan bireyin kolayca adapte olmasını sağlayan yapısı zorbalık davranışını akranlar arasında gerçekleşen fiziksel bir güç savaşı olmanın

ötesine taşımıştır. Bu nedenle her yaştan birey zorbalığı tecrübe edebilir durumdadır. Fakat literatürde çocuklar ve ergenler ile çalışılan araştırmalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Farklı yaş gruplarının varlığı siber zorbalığın ardındaki birçok farklı motivasyon ve nedenin şekillenmesinde etkili olmuştur. Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda siber zorbaların eğlendikleri, keyif aldıkları, bulundukları platformdaki kişilerin onayını ve saygısını kazanmak, hedef aldıkları bireyi kontrol etmek veya o bireyden intikam almak istedikleri için siber zorbalık yaptıkları görülmüştür (Yıldırım , 2022). Siber zorbalık davranışının nedenleri gibi sonuçları da oldukça çeşitlidir fakat tüm siber zorbalık davranışları için ortak olan nokta siber mağdurun sosyal, psikolojik veya fiziksel olarak ciddi hasarlar almasıdır. Siber mağdurda oluşan bu hasar, bazı durumlarda maruz kaldığı siber zorbalıkla baş edemeyen siber mağdurun intiharı seçmesiyle sonuçlanabilir (Hinduja & Patchin, 2010).

Sosyal, psikolojik ve fiziksel olarak bireyde yıkıcı hasarlara sebep olan siber zorbalık hukuki olarak çeşitli cezalara tabii tutulur. Türkiye'de bağımsız bir suç olarak değerlendirilmese de Avusturya, Yeni Zelanda gibi birçok ülkede siber zorbalık bağımsız bir suç türü olarak değerlendirilir (Maviş, 2021). Farklı yaklaşımların bulunması dolayısıyla siber zorbalığın bağımsız bir suç türü olarak ele alınması ülkeler arasında farklılık gösterir. Bu farklı yaklaşımların ortak noktası siber zorbalığın bir *suç* türü olarak görülebilmesi ve cezalandırılabilmesidir. Sosyolog Edwin Sutherland'e göre suç, öğrenilen bir davranıştır. Bu öğrenme bireyin etkileşimde bulunduğu gruplar içerisinde gerçekleşir. Bu noktada etkileşimde bulunulan grubun değerleri, normları ve becerilerinin suçla ilişkisi öne çıkar. Sutherland, bireylerin suça eğilimlerinin suçla ilişkili gruplarla etkileşimde bulunmalarıyla artış gösterdiğini iddia eder (Sutherland, 1992). Bahsi geçen gruplar ile etkileşim sadece yüz yüze değil çevrimiçi olarak da gerçekleşmektedir. Sanal ortamlarda etkileşim kurulan grupların da değerleri, normları ve becerilerinin suçla ilişkisi olabilir ve bireyin bir suç türü olarak siber zorbalık davranışında bulunmasında etkili olabilir. Etkileşimde bulunulan gruplar arasında gözlemlenerek ve süreç veya sonuçtan etkilenerek öğrenilen suç davranışı, çevrimiçi gruplarda da aynı şekilde gerçekleşebilir. Başka bir deyişle bireyin dahil olduğu çevrimiçi gruplarda yüz yüze etkileşim kurulan gruplarda olduğu gibi bir *öğrenme*nin gerçekleşmesi ile siber zorbalık gerçekleşebilir. Çevrimiçi gruplarda da yüz yüze etkileşim kurulan gruplarda olduğu gibi bir öğrenmenin gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi bu çalışmanın ele aldığı noktalardan biridir. Gerçekleştirilen görüşmeler ile çevrimiçi toplulukların da yüz yüze etkileşim kurulan gruplar kadar bireylerin suça eğilimi veya suç davranışında bulunmalarında (bu suç davranışı da bu çalışma için siber zorbalık davranışı olarak seçilmiştir) etkili olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Suç davranışlarını açıklamada sıklıkla başvurulan Ronald L. Akers'ın Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi suç davranışlarının sosyal çevre ve bireyler arasındaki etkileşimlerle nasıl şekillendiği ve öğrenildiğini açıklar. Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi'ne göre suç davranışının

öğrenilmesinde aile, arkadaşlar, medya gibi yapısal faktörler ve inanç, değer gibi bireysel özellikler etkilidir (Akers, 2003). Suç davranışını bireyin sosyal çevresi ve sosyal çevresiyle etkileşimleriyle ilişkisi temelinde ele alan Akers'ın Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi'nin yeni bir suç türü olarak siber zorbalığı açıklamadaki yeterliliğini göstermek bu çalışmanın bir diğer amacıdır. Gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilen bulgular Sosyal Öğrenme Teorisi kapsamında ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Görüşmecilerin bir parçası oldukları çevrimiçi topluluklarında davranış odaklı öğrenmelerin gerçekleşme süreçlerinin Akers'ın bahsettiği 4 kavram ile ilişkisini ele almak amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi çerçevesinde siber zorbalık davranışının çevrimiçi topluluklarda nasıl öğrenildiğinin açıklanması amaçlanmaktadır.

Son olarak birçok teorinin bugünün gerisinde kalsa da gerçekleştirilen yeni çalışmalarla güncel toplumsal problemleri aydınlatacak biçimde şekillendirilebileceği bilinmektedir. Bu çalışmada siber zorbalık problemini açıklama ve anlamada Pierre Bourdieu'nun Alan Teorisinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma bağlamında özellikle habitus kavramı öne çıkmaktadır. Habitus kavramı bireylerin içselleştirdiği ve toplumsal yapılarla etkileşime girdiği değerler, normlar ve davranış kalıplarıdır (Bourdieu, 1998). Siber zorbalık davranışları bireylerin sanal ortamlardaki habituslarına dayanabilir. Bu nedenle bu çalışmada siber zorbalığa dair elde edilen bulguların açıklanmasında Bourdieu'nun Alan Teorisine başvurulmuştur. Alan Teorisi kapsamında habitus, alan ve sermaye kavramları görüşmecilerin çevrimiçi topluluklarının ortak özellikleri ve siber zorbalıkla ilişkisi üzerinden tanımlanabilmesi amaçlanmaktadır. Ardından çevrimiçi toplulukların da bireylerin davranışlar kazanmasındaki etkisi sorgulanacaktır. Bu noktada Sutherland'ın suç davranışının grup etkileşimi ile kazanıldığı iddiasının test edilmesi amaçlanmaktadır. Ardından bir suç davranışı olarak siber zorbalığın çevrimiçi gruplarda öğrenilme süreci sorgulanacaktır. Bu noktada ise Akers'ın Sosyal Öğrenme Teorisi'ne başvurulacaktır. Son olarak siber zorbalığı bir suç davranışı olarak gören bu çalışmanın görüşmecilerinin de siber zorbalığı bir suç davranışı olarak görüp görmedikleri ve bunun nedenlerinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Kısaca bu araştırmanın amacı Sosyolojideki Sosyal Öğrenme Teorisi ve Alan Teorisi bağlamında, yeni bir sorun olarak karşımıza çıkan siber zorbalığı açıklamak, elde edilen bulguları bu teoriler çerçevesinde analiz ederek Ayırıcı Birliktelikler Teorisi'nde ileri sürüldüğü gibi siber zorbalığın da çevrimiçi topluluklarla etkileşim ile öğrenilen bir suç davranışı olup olmadığını görmektir. Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi, Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ve Alan Teorisi fiziksel dünyaya ait davranışları açıklamak için geliştirilmiş teorilerdir. Fakat bugün sanal dünyada geçirilen vakit de gerçekleştirilen davranışlar da farklı bir boyut kazanmıştır. Bu nedenle yukarıda belirtilen teoriler çerçevesinde siber zorbalık kavramı ele alınmış ve yeni bir suç davranışı olarak siber zorbalığı açıklamada bahsi geçen teorilerin yeterliliği ölçülmeye çalışılmıştır. Öte yandan çocuklar ve

ergenler ile gerçekleştirilen siber zorbalık çalışmaları literatürün büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Oysaki çeşitli yaştan bireylerin siber zorbalığı tecrübe ettiği görülmektedir. Dolayısıyla siber zorbalık sadece gençler için bir problem teşkil etmemektedir. Araştırma, siber zorbalığın her yaştan bireyin tecrübe ettiği bir davranış olduğunu göstermeyi amaçladığından 24-39 yaş aralığındaki genç yetişkin bireylerle gerçekleştirilmiştir. Literatürde siber zorbalık davranışına dair çeşitli yaklaşımlarla gerçekleştirilen çalışmaların Sosyoloji alanındaki sayıca azlığı dikkat çekmiştir. Bu tez çalışması ile çeşitli sosyolojik teoriler çerçevesinde siber zorbalık ele alınarak literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Siber zorbalık kapsamında bu tez çalışması için gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda yurt içi veya yurt dışındaki araştırmaların daha çok çocuk ve ergenler ile yapıldığı fark edilmiştir. Bu tez çalışması 24-39 yaş arasındaki genç yetişkin bireylerin çevrimiçi gruplarla etkileşimi ile siber zorbalık ilişkilerini odağına almıştır. Bireylerin etkileşimde bulundukları grupların normları, hiyerarşik yapısı ve sosyal etkileşim şekilleri sorgulanmış ve bu çevrimiçi grupların bireylerin siber zorbalık tutumlarına etkisi sorgulanmıştır. Çevrimiçi gruplarda bir öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediği, eğer gerçekleşiyorsa nasıl gerçekleştiği araştırılmıştır. Siber zorbalığın bu yaş aralığında nasıl tanımlandığı araştırmanın öne çıkardığı bir diğer noktadır. Son olarak bireylerin siber zorbalığın bir suç türü olup olmadığı hakkındaki görüşleri sunulmuştur. Bunun yanında her yaştan bireyin siber zorbalığa maruz kalabileceği veya siber zorbalık yapabileceği farkındalığını oluşturmak, bireylerin siber zorbalık davranışlarına çevrimiçi grupların sosyal dinamiklerinin etkisinin önemini vurgulamak ve çevrimiçi gruplarla etkileşimde sosyal öğrenmenin varlığı konusunda aydınlatıcılığı açısından bu tez çalışması önem arz etmektedir. Siber zorbalığın sonuçlarının mağdur açısından yıkıcılığına ve ceza hukuku kapsamında siber zorba için yaptırımların ciddiyetine dikkat çekmesi açısından da bu tez çalışması önemli görülmektedir.

1.3. Araştırmada Uygulanan Yöntem

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden ***derinlemesine mülakat*** tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat katılımcıların konuya yönelik deneyimleri, düşünceleri, inançları, değerleri, kültürel pratikleri ve duygularını öğrenmek için başvurulan, araştırmacı ve özne arasındaki sözlü iletişime dayanan nitel bir araştırma yöntemidir. Derinlemesine mülakatın çok yönlülüğü ve esnekliği katılımcıların konu hakkındaki gerçek fikirlerini daha özgür ifade edebilmelerini sağlar. Araştırmacı açık uçlu sorular sorarak daha ayrıntılı ve çeşitli bilgiler edinebilir.

Derinlemesine mülakat yönteminde akıllı telefonlar, ses kayıt cihazları, kamera gibi teknolojik araçlardan yararlanılabilir. Bir mekanda araştırmacı ve katılımcının bir araya gelmesiyle gerçekleşebileceği gibi internet ve iletişim araçları ile görüntülü arama şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Uslu & Demir, 2023). Bu çalışmada araştırma için gönüllü katılımcılar ile çeşitli fiziksel mekanlarda (kafe, ev) ve görüntülü konuşma (WhatsApp görüntülü araması) yapılarak bir araya gelinmiştir. Bireylerin dahil oldukları çevrimiçi grupların onların siber zorbalık davranışında bulunmalarına etkisine odaklanan, bu grup içerisinde siber zorbalık konusuna dair bir öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve bu çevrimiçi grupların sahip olduğu sosyal düzeni sorgulayan açık uçlu sorular farklı yaşlardan (24-39 yaş aralığındaki genç yetişkin bireyler) katılımcılara yöneltilmiştir. Elde edilen veriler bahsi geçen Sosyoloji teorileri (Ayırıcı Birliktelikler, Sosyal Öğrenme, Alan Teorileri) çerçevesinde çalışmanın beşinci bölümünde yorumlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez çalışması 2023-2024 yılları arasında İstanbul'da ikamet eden 24-39 yaş arası 10'u kadın, 7'si erkek 17 genç yetişkin bireyin görüşleriyle sınırlıdır. Katılımcılar siber zorba veya siber mağdur ayrımı yapmadan çevrimiçi bir topluluğa üye olmaları temel alınarak rastgele seçilmiştir. Katılımcıların siber zorbalık/mağduriyet deneyimlerine çevrimiçi gruplar dışındaki unsurların etkisinin dahil edilmemesi ve siber zorbalık algılarına sadece üye oldukları çevrimiçi gruplarla etkileşimlerinin etkisine odaklanılması dolayısıyla çalışma sınırlılık gösterir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Büyümenin bir parçası olarak görülen zorbalık, zorbalığa maruz kalan bireyler için oldukça yıkıcı sonuçlar doğurur. Okulda başlayan ve bireyin hayatının tüm noktalarında karşısına çıkan zorbalık çoğu zaman mağdurun intihar etmesiyle sonuçlanmaktadır (Hinduja & Patchin, 2010). Bu nedenle zorbalık büyümenin bir parçası olarak görülmemeli, bunun aslında toplumsal bir sorun olduğu farkındalığına erişilmelidir. Bu bölümde zorbalık tanımı ve rollerinin detaylı açıklamalarının ardından zorbalık türleri ele alınacaktır. Bir zorbalık türü olarak siber zorbalık ile devam edilecektir.

TÜİK Ağustos 2023 verilerine göre internete erişim imkanı olan hane oranı %95.5'tir 16-74 yaşları arasındaki internet kullanan bireylerin oranı ise %87.1'dir (TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu, 2023). Bu oran, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile Muş Alparslan Üniversitesi'nin Türkiye'deki ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmada elde edilen %95.49 cep telefonuna sahip olma oranı ile paralellik göstermektedir (Bayzan, Yaman, Elkonca, & Gün, 2024, s. 16). İnternet ve cep telefonuna erişim oranlarının oldukça yüksek olması bugün çeşitli toplumsal problemlere neden olmaktadır. Bu problemlerden en önemlisi ***siber zorbalık***tır. Çalışmanın bu bölümünde siber zorbalığın tanımı yapılacak, nedenleri ve etkileri açıklanacak, yaygınlığı çeşitli araştırmalarla desteklenecek ve siber zorbalık araçları ile türleri ele alınacaktır. Bölüm sonunda siber zorbalık ile baş etme yöntemlerinden bahsedilecek ve ceza hukuku boyutuna değinilecektir.

2.1. Zorbalık ve Zorbalık Rolleri

Akran çocuk ve gençlerin okulda karşı karşıya kaldığı şiddet eğilimli veya saldırgan davranışlar, bilimsel olarak ilk kez Norveçli psikolog ve araştırmacı Dan Olweus tarafından 1970'li yılların başında ele alınmıştır. Dan Olweus, bir grup tarafından gerçekleştirilen akran zorbalığını, öncelikle *mobbing (grup zorbalığı)* kavramı ile açıklar. İlerleyen yıllarda Norveçli öğrencilerle gerçekleştirdiği bir araştırmada, %35-40 oranında öğrencinin akran gruplarının yanında, tek bir akranları tarafından da zorbalığa maruz kaldığı sonucunu elde eder. Bu noktada mobbing (grup zorbalığı) kavramı yetersiz kaldığından, Olweus, *bullying (zorbalık)* kavramını kullanmaya başlar ve yeni bir zorbalık tanımı yapar. Dan Olweus'a göre zorbalık; bir grup veya birey tarafından rahatsızlık vermek amacıyla aralarında güç dengesizliği barındıran ilişkilerde gerçekleştirilen, tekrarlayan, saldırgan ve olumsuz davranışlardır (Olweus,1993).

O halde, Olweus'un tanımına göre birey veya grupların sergilediği saldırgan ve olumsuz davranışların, zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için taraflar arasında bir güç dengesizliği bulunmalıdır. Sergilenen olumsuz davranışlar, sürekli ve yinelenen bir şekilde karşı tarafa kasıtlı

olarak zarar verme amacı taşımalıdır. Olumsuz davranışlar; tehdit etmek, alay etmek, isim takmak şeklinde *sözel* olarak veya vurmak, itmek, dürtmek şeklinde *fiziksel* olarak tanımlanabilir. Bunlara ek olarak, olumsuz davranışlar bazen de dışlama, surat asma, mimik yapma ve hakaret içerikli el hareketleri şeklinde dolaylı olarak bireyin karşısına çıkabilir.

Bir saldırganlık türü olarak tanımlanan zorbalık, saldırganlıkta olduğu gibi karşıdakine üstünlük kurmayı, fiziksel veya psikolojik olarak zarar vermeyi amaçlar. Fakat her saldırgan ve olumsuz davranış zorbalık olarak değerlendirilemez. Saldırgan davranışlar sergileyen bireyler dürtüsel hareket ederken zorba kişiler davranışlarında kasıtlı hareket eder. Karşıdakine bilinçli olarak zarar verme olgusu zorbalığın en ayırt edici özelliğidir. Zorba davranış, saldırgan davranıştan süreklilik göstermesiyle de farklılaşır. Bu nedenle üst üste iki veya üç kez gerçekleşen fakat devamında tekrarlanmayan saldırgan davranış, zorbalık olarak nitelendirilemez. Zorbalıkta, zorbalığı yapanın, zorbalığa maruz kalandan kendini güçlü gördüğü, fiziksel veya psikolojik bir güç dengesizliği mevcuttur. Kendini güçlü gören zorba, kendisine zaten güç olarak denk olmayan bireye daha savunmasız ve güçsüz hissettirir. Böylece zorba, karşısındaki birey üzerinde bir üstünlük elde etmiş olur.

Evrensel bir problem olan zorbalık, yalnızca zorbalığı uygulayan *zorbalar* ve bu zorbalığa maruz kalan *mağdurlar/kurbanlar* arasında gerçekleşmez. Zorba ve mağdur dışındaki bireyler, zorba ve mağdura karşı tutumları ile çeşitli rollerle nitelendirilirler. Olweus'un (2003) Şekil 1'de verilen "Zorbalık Çemberi" (The Bullying Circle) şemasına göre *zorba* (the bully/bullies) ve *mağdur* (the victim) dışında *yandaşlar* (followers/henchmen), *destekleyenler/pasif zorbalar* (supporters/passive bully/bullies), *pasif destekleyenler/olası zorbalar* (passive supporters/possible bully/bullies), *sadece seyirci kalanlar* (disengaged onlookers), *mağdurun olası savunucuları* (possible defenders) ve *mağduru savunanlar* (defenders of the victim) şeklinde farklı roller bulunmaktadır. Bu şemaya göre ***zorba***, zorbalığı başlatan ve süreçte aktif rol alan kişidir. Yandaşları ise süreçte aktif rol almalarına rağmen zorbalığı başlatmazlar. Pasif zorbalar, zorbalığı destekler fakat aktif bir rol üstlenmezler. Pasif destekleyenler, zorbalıktan hoşlanmalarına rağmen desteklerini açıkça göstermemeleri nedeniyle olası zorbalardır. Sadece seyirci kalanlar, tüm süreçte destekleyici bir tavır takınmadan yaşananları izleyenlerdir. ***Mağdur***, zorbalığa maruz kalan kişi olarak tanımlanır. Mağdurun olası savunucuları, zorbalıktan hoşlanmaz, mağdura yardım etmesi gerektiğini düşünür fakat hareket almazlar. Dolayısıyla süreçte aktif bir rolleri yoktur. Mağduru savunanlar ise zorbalıktan hoşlanmaz bu nedenle mağdura yardım ederek veya etmeye çalışarak süreçte aktif bir rol üstlenmiş olurlar.

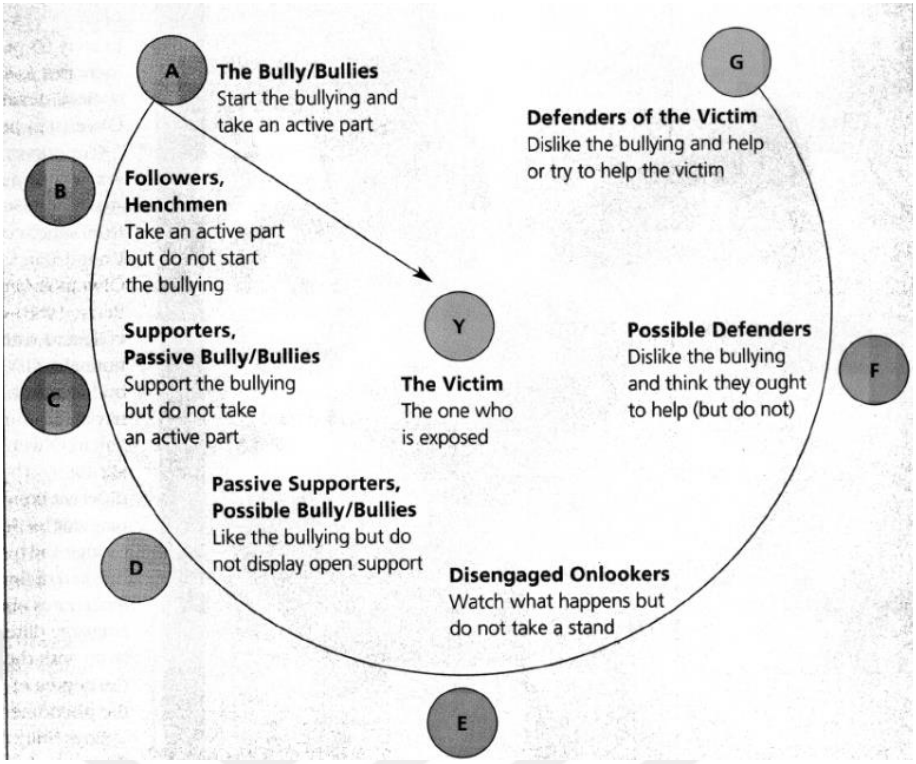

Şekil 1 Zorbalık Çemberi (The Bullying Circle)

Kaynak: Olweus, 2003

2.1.1.Zorbaların Özellikleri

Zorbalık, özellikle mağdur için tahmin edildiğinden yıkıcı sonuçlar doğurduğundan farklı bakış açılarıyla farklı alanlarda ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar zorbalık davranışı sergileyen bireylerin ortak bazı özelliklere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bir güç dengesizliği meselesi olan zorbalıkta, zorba birey karşısındakinden üstün ve güçlü olduğunu düşünerek hareket eder. Bu nedenle karşısında mağdur konumda olan bireye acı çektirir, zarar verir. Verdiği acı ve zarardan keyif alan zorba, bu davranışı sergilemesinin sorumlusu olarak mağduru öne sürer. Zorbaya göre, mağdur onu *mağdur olarak* kışkırtmıştır ve zorba da "haklı" olarak ona karşılık vermiştir. Çünkü ona göre doğru olan mağdurun bu davranışının cezalandırılmasıdır. Karşısındaki üzerinde bir güç sahibi olduğunu düşünerek onu kontrol altında tutmaya çalışan zorbalar, empati yeteneğinden yoksun bireylerdir. Sergiledikleri davranışlar dolayısıyla mağdurda ortaya çıkan duyguları fark eder, ne olduklarını bilir fakat karşılarındaki bireyi anlamada güçlük çektikleri için bu duyguların kendilerini etkilemesine izin vermezler.

Ekinci ve Yıldırım (2020), literatürde altı farklı zorba tipinin öne çıktığını söyler. *Narsist zorba*, üstünlük duygusuna sahip, beğenilme güdüsü yüksek fakat empati yeteneği zayıf olandır. *Hiddetli bağıran zorbanın* duygularını kontrol etme becerisi zayıftır. Fevridir ve çevresindeki insanları korku oluşturmak suretiyle kontrol etmeye çalışır. *İki yüzlü yılan zorba*, çalışma arkadaşlarının

meziyetlerini veya başarılarını sindiremeyen bu nedenle sürekli onların aleyhine sonuçlanacak işlerle uğraşan zorbadır. *Megaloman zorba*, özgüven eksikliğini başkalarına yansıtır ve kendini olduğundan daha önemli göstermeye çalışır. Daima memnuniyetsizlik içinde olan, karşısındakinin hata ve eksiklerini çıkarmayı amaçlayan *eleştirici zorbadır.* Son olarak *hayal kırıklığına uğramış zorba*, özel hayatındaki sorun ve çatışmalar sebebiyle hayal kırıklıklarını çevresindekilere zorbalık yaparak bastırmaya çalışır (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 5).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO), 2022 yılında 44 ülke genelinde yaptığı araştırmaya göre ortalama olarak ergen erkeklerin %8'i birkaç ay içinde iki veya üç kez okulda başkalarına zorbalık yaptıklarını bildirmiştir. Bu oran kızlarda %5'tir. Zorba davranış sergileyenler ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkiden kesin olarak söz etmek zordur fakat zorbalık konusunda gerçekleştirilen birçok araştırmada erkekler çoğunlukla daha yüksek bir yüzdelik dilime sahiptir.

2.1.2.Mağdurların Özellikleri

Zorbalığa maruz kalan bireylerin yani mağdurların, yapılan araştırmalar sonucunda tıpkı zorbalar gibi bazı ortak özelliklere sahip oldukları, genellikle endişeli, güvensiz ve aşırı stresli oldukları tespit edilmiştir (Güvenir, 2017). Yüksek kaygı sahibi olan mağdurlar, güçsüz hissettikleri ya da güçsüz hissettirildikleri için zorbalığı yapan kişiye karşı kendilerini savunamadıkları için acı çekerler. Bu durum bireyin zaten düşük olan öz saygısının daha da düşmesiyle sonuçlanır. Güvenir'e göre (2017) zorbalığa maruz kalan birey, zorbalığı gerçekleştiren bireyden daha az popülerdir. Dolayısıyla sosyal olarak izole edilme durumu daha kolay gerçekleşir. Sosyal olarak izole edilmesi mağdurların sosyal becerilerinin gelişmesine engel olur. Bu sebeple arkadaş edinemez, iletişim kurmakta zorluk çeker ve zorba karşısında daha da yalnızlaşırlar. Mağdurun empati yeteneğinin zorbaya göre daha güçlü olması saldırgan ve olumsuz davranışlara onu mesafeli tutar. Bu nedenle mağdur genellikle karşılaştığı zorbalığı şiddetin herhangi bir türüne başvurmadan çözmeye çalışır. Öfke, korku, engellenmişlik, utanma, yalnızlık ve çaresizlik hisleriyle dolan mağdurların bir diğer ortak özellikleri, başlarına gelenleri bildirmemeleridir. Mağdur, durumu paylaştığı kişilerin onu koruyamayacağını, zorba karşısında onların da savunmasız kalacağını ve zarar göreceğini düşünür. Maruz kaldığı zorbalıktan dolayı *zayıf* biri olarak görüleceği düşüncesi ve utancı da mağdurun içinde bulunduğu durumu paylaşmamasında etkilidir. ABD Eğitim İstatistikleri Merkezi (NCES) tarafından 2020 yılında gerçekleştirilen bir araştırma okullardaki zorbalık bildirme oranlarını ele almıştır. Yapılan bu araştırmaya göre, zorbalığa maruz kalan bireylerin sadece %20 ile %30'u yetişkinlere veya yetkililere zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmiştir (NCES: National Center for Education Statistics, 2020).

Dan Olweus, bir kişinin mezhebi, cinsiyeti, dili, dini, ırkı, nereli olduğu, sosyal sınıf ve statüsü, kökeni, değiştiremeyeceği fiziksel özelliklerinin zorbalığa maruz kalma sebebi olarak ele alınamayacağını söyler (Olweus, 1990). Bireyin bahsi geçen herhangi bir sebeple mağdur konumunda olması onun zorbalığa değil, ayrımcılık veya haksızlığa maruz kaldığını gösterir.

Mağdurlar, *pasif mağdurlar* (passive victims) ve *kışkırtıcı mağdurlar* (provocative victims) olarak iki farklı grupta ele alınabilir. Bu gruplandırma çeşitlendirilebilir, daha karmaşık hale getirilebilir fakat pasif ve kışkırtıcı mağdurlar ayrımı, zorbalığa maruz kalan bireyler arasındaki belirgin davranış kalıbı farklılıklarının kuvvetli bir temsilini oluşturur.

Pasif mağdurlar, maruz kaldıkları zorbalık karşısında kendilerini savunmaz, tepkisiz kalırlar. Güçsüz hissetmeleri dolayısıyla karşı karşıya kaldıkları zorbalık, onlara çaresiz hissettirir. Bu nedenle zorbanın isteklerine boyun eğerler. Elbette, maruz kaldıkları zorbalığı bir yetişkin veya yetkiliye bildirmezler. Çünkü çaresizlik ve güçsüzlüklerinden dolayı utanç doludurlar. Sahip oldukları düşük öz saygı ve yüksek kaygının sosyal ilişkilerde etkili olmalarını engellemesi, onları yalnızlaştırır. Dolayısıyla kendilerine arka çıkan arkadaşları, zorbalarla baş etmede genellikle yeterli olmaz. Bazen bu arkadaşların varlığından söz dahi edilemez. Saldırgan ve olumsuz davranışlardan yana olmayan pasif mağdurlar, zorbalardan olabildiğince kaçınarak problemi çözmeyi tercih ederler. Olweus (1993)'a göre pasif mağdurlar ayrıca kendilerini başarısız, aptal ve kenara itilmiş, çekici olmayan ve çok yalnız hissederler. Sahip oldukları bu özellikler dolayısıyla zorbalığa açık bir hedef gibidirler.

Kışkırtıcı mağdurlar, diğer gruplara kıyasla daha küçüktür. Bilinçli bir şekilde etrafındakilerin düşmanlığını üzerine çeken kışkırtıcı mağdurların öfke düzeyi oldukça yüksektir. Etrafındakilere sataşır ve onlarla alay ederler fakat bu davranışlarına en ufak bir karşılık verildiğinde hemen şikayetçi olurlar. Kışkırtıcı mağdurlar; sinirli, hiperaktif, fazla alıngan ve dikkat dağınıklığı olan bireylerdir (Koç, 2006, s. 50). Sahip oldukları bu özellikler onları etrafındakiler tarafından pek sevilmeyen bireyler kılar.

Bazı durumlarda kurban bazı durumlarda ise zorba konumunda olan üçüncü bir gruptan bahsedilmektedir. Olweus (Bullying at School, 1995, s. 35) tarafından elde edilmiş verilere göre; sistematik bir şekilde zorbalığa maruz kalan bireylerin %6'sının, bazen zorbalığa maruz kalan bireylerin ise %18'inin diğer bireylere karşı kendilerinin de zorbalık sergilediği ortaya çıkmıştır. Bu davranışı sergileyen grup ***zorba mağdurlar*** (bullying victims) olarak adlandırılır. Özellikle aile ortamında baskıya dayalı bir anlayışla disipline edilmeye çalışılan ve ebeveynlerinin zorbalığına maruz kalan bireylerin, kendilerinden küçük ve duygusal olarak hassas bireylere zorbaca davranmaları olasılığı oldukça yüksektir (Koç, 2006, s. 51)

2.1.3.Zorbalığın Nedenleri

Zorbalık davranışının gerçekleşmesinin ardında bireysel ve toplumsal birçok neden bulunmaktadır. Zorbalık kavramını anlamlandırabilmek ve açıklayabilmek için bu davranışın gerçekleşme nedenleri bilinmelidir. Dolayısıyla zorbalık davranışının gerçekleşme nedenleri birçok araştırmanın konusu olmuştur. Sahip olunan bireysel nedenlerin dışında etkili olan çevresel ve toplumsal nedenleri Olweus (1993) dört ana başlıkta ele almıştır. Bunlar; *sosyal sebepler, yetişilen aile ortamı, arkadaş çevresi* ve *okul ortamı*dır. Olweus'a göre sosyal sebepler, bireyin yetiştiği bölgenin *suç* ile olan ilişkisini temel alır. Bu ilişki, bölgenin suç oranları, sosyoekonomik gelir düzeyi, kültürel kodları gibi olgularla açıklanır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda göç faktörünün de zorbalık davranışı üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Öztürk, 2019). Ekonomik, sosyal veya politik nedenlerle bireylerin yer değiştirmesi, göç edilen bölgenin sosyal bir dönüşüm yaşamasıyla sonuçlanır. Adaptasyon sürecinin sağlıklı gerçekleşmemesi durumunda bu dönüşümün bireyin davranışı üzerindeki etkisi olumsuzdur. Marées & Petermann, (2010), Almanya'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında zorbalığın yaygınlığı konusunu ailenin göç geçmişi faktörünü de ele alarak değerlendirir. Çalışma, zorbalık ve göç olgusu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Bireyin yetiştiği aile ortamı ve aile bireyleri ile iletişimi zorbalık davranışının gerçekleşmesinde etkili olan nedenlerden biridir. Aile, bireyin sosyalizasyon sürecinin başladığı ilk ortamdır. Dolayısıyla bireyin sosyal ilişkilerinin temelini bu süreç oluşturur. Rol model alınan aile bireylerinin zorbalığa yaklaşımı belirleyici bir etkendir. Çünkü Sutherland (1992)'ın dediği gibi suç, öğrenilen bir davranıştır. Birey, aile ortamında şahit olduğu şiddeti sosyal hayatına bir iletişim şekli olarak taşıyabilir. Literatürde aile içi şiddete tanık olmak veya maruz kalmak ile zorbalık davranışında bulunma arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edildiği çalışmalar bulunmaktadır. Alkhalayleh & Newlyn, (2015), ailenin çok güçlü bir rol model olduğunun altını çizerek ailede gözlemlenen davranışların taklit edildiğini yaptıkları çalışmada belirtir. Aynı zamanda Avustralya İnsan Hakları Komisyonu'nun (AHRC) verilerine göre aile içi şiddet vakalarına %60'lık bir oranda çocuklar ve genç yetişkinlerin tanık olduğu da bilinmektedir. Bu durum Alkhalayleh ve Newlyn'in çalışmasına göre sonsuz bir şiddet döngüsünü başlatır. Bu zorbaca ve olumsuz davranışlar aile bireyleri arasında da gerçekleşebilir. Keskin (2010), aile içi zayıf ilişkilerin bireylerin diğerlerine karşı empati geliştirmede negatif etkisinden söz eder. Empati yapamayan birey karşısındakinin hislerini anlayamayacağı için zorbalık davranışında bulunma eğilimi gösterir. Ailenin çocuk yetiştirme tarzının fiziksel cezalar içermesi bireyin zorbalık davranışında bulunmasının bir diğer nedeni olarak gösterilmektedir. Bu durum fiziksel şiddet gören bireyi diğerlerine karşı daha öfkeli yapar ve saldırganlaştırır (Öztürk, 2019). Aile içinde yaşanan hayal kırıklığı dolayısıyla karşıdakine yansıtılmış olur. Aile bireylerinin

eğitim durumunun da bireylerin zorbalığa yönelme konusunda etkili olduğu görülmüştür (Baldry & Farrington, 2000). Buna göre ailenin düşük bir eğitim düzeyine sahip olması, bireylerin zorbalığa yönelmesine neden olabilmektedir. Ailenin gelir düzeyi, aile içi iletişim ve etkileşim konusunda etkili olan bir diğer unsurdur. Düşük sosyoekonomik koşulların sebep olduğu maddi sıkıntıların yarattığı öfke yine aile içi ve dışına saldırganlık ile yansıtılır (Çarkıt & Bacanlı, 2020).

Bireyin sosyal çevresini oluşturan arkadaşlarının davranışları bireyin zorbalık davranışında bulunmasını etkiler. Birey için arkadaşları da birer rol modeldir. Dolayısıyla onların sahip olduğu olumlu veya olumsuz alışkanlıklar birey için yönlendirici olabilmektedir. Sosyal çevresinde zorbalığı normalleştiren davranış modellerine maruz kalan birey zorbalıkta bulunmanın uygun bir davranış olduğunu düşünebilir. Arkadaşların, zorbalık davranışında bulunma konusundaki etkisinin yanında bireyi zorbalığa karşı koruyucu bir etkisi de bulunmaktadır. Başka bir deyişle arkadaş grubunun varlığı bireyin zorbalığa hedef olması konusunda önleyici bir faktör olur. İçinde bulunulan sosyal gruba aidiyet grup normlarına uyarak geliştirilir. Bu noktada normların neler olduğu bireyin zorbalığa yönelmesinde etkili olacaktır. Eğer grup içinde popülerlik önemli bir değerse bireyin popülerlik kazanma veya sosyal statüsünü yükseltme isteği onu diğerlerine karşı daha saldırgan yapabilir. Başka birine veya başka bir gruba karşı *grupça* gösterilen zorbaca davranışlar zorbalık davranışında bulunma konusunda bireyi destekleyici konumdadır (Olweus, 2013).

UNESCO okulu, bireylerin yaşam boyu öğrenme sürecindeki temel aşamalardan biri olarak tanımlar. Okullar, bilgi ve beceri kazanmanın yanı sıra değerlerin, sosyal becelerin ve yaşam becerilerinin geliştirildiği yerlerdir. Aynı zamanda okul, çocukların evden sonra en çok vakit geçirdikleri yerdir. Ayrıca öğretmenleri, bireylerin aileleri ve arkadaşlarından sonra en çok etkileşimde bulundukları kişilerdir. Bu nedenle öğrenci ve öğretmen arasındaki ilişki birçok konuda olduğu gibi zorbalık konusunda da belirleyicidir. Öğretmenin zorbalık davranışına karşı tutum ve davranışları diğerlerinin zorbalık davranışında bulunma durumlarını etkiler. Alkhalayleh ve Newlyn'in (2015) çalışmasında bahsedilen küçükken ailede başlayan ve bireyin ileriki zamanlarda kendi ailesinde de devam ettirdiği zorbalık, *sonsuz bir şiddet döngüsü* olarak adlandırılır. Ailede başlayan ve bireyin özel hayatının neredeyse her alanında devam eden bu zorbalık döngüsünü öğretmen ve okul yönetimi kırabilecek konumdadır. Bu nedenle okulların zorbalık konusunda etkili bir okul yönetimi ve öğretmen tutumuna sahip olması beklenir.

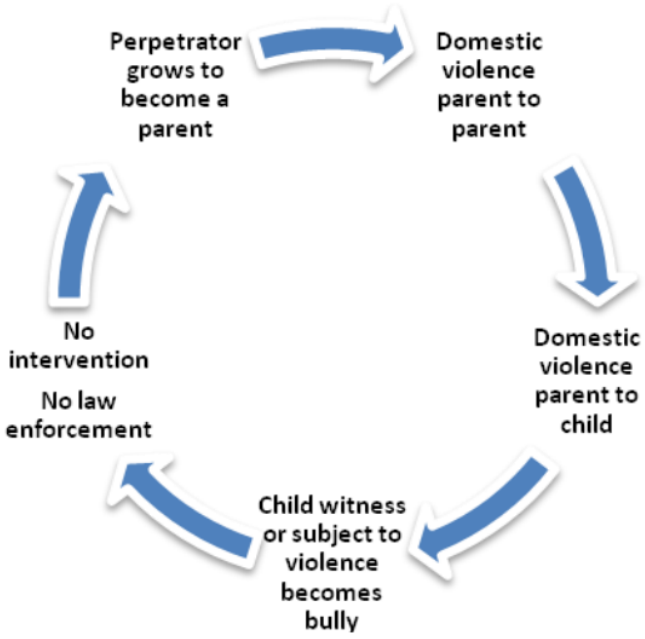

Şekil 2 Sonsuz Şiddet Döngüsü (Endless Cycle of Violence)
Kaynak: Alkhalayleh & Newlyn, 2015

Zorbalık birçok nedenle gerçekleştirilecek bir davranış biçimidir. Fakat aile, arkadaş çevresi, okul ortamı ve yetişilen bölgenin suç ile ilişkisi daha büyük bir paya sahiptir. Aile, bireye güvenli bir ortam sağlamakla yükümlüdür. Birey ailesiyle sıkı bağlar geliştiremediği, ihtiyacı olan ilgiyi göremediği için öfkelenir ve bu öfke dışarı zorbalık olarak yansır. Bazen aile içinde tanık olduğu veya maruz kaldığı şiddet onun için normal bir davranış modeline dönüşür ve etrafındakilerle bu yöntemle iletişim kurmaya çalışır. Aynı şekilde okulda ve sosyal çevresinde de kendisine rol model aldığı kişilerin zorbalığa yaklaşımları bireyin zorbalık davranışında bulunma eğilimini etkiler. Özetle, birey maruz kaldığı ve gözlemlediği durumları öğrenir ve kendi sosyal hayatında da o şekilde uygular.

2.1.4.Zorbalık Türleri

Zorbalık türleri farklı şekillerde gruplandırılabilir. Dan Olweus (1993), *dolaylı zorbalık* (indirect bullying) ve *doğrudan zorbalık* (direct bullying) olarak zorbalık türlerini iki temel başlıkta ele alır. İtme, vurma, tekmeleme, dövme, saç çekme, ısırma, tırmalama gibi bedensel zarar vermeye yönelik davranışlar *fiziksel zorbalık*; isim takma, alay etme, aşağılama, tehdit etme, ırkçı ve kindar söylemlerde bulunma, müstehcen sözler kullanma gibi davranışlar ise *sözel zorbalık* olarak doğrudan zorbalık başlığı altında kategorilendirilir. Sosyal olarak dışlama, yalnızlaştırma, görmezden gelme, manipüle etme, söylenti yayma gibi davranışlar dolaylı zorbalık grubuna aittir.

Zorbalığın uygulanma şeklinin temel alındığı kategorilendirmelerde fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve sosyal/ilişkisel zorbalık olarak üç ana başlıkla karşılaşılır (Kırık, 2017). Bu gruplandırmada Olweus'tan farklı olarak sosyal olarak dışlama, yalnızlaştırma, görmezden gelme, manipüle etme, söylenti yayma gibi davranışlar *sosyal/ilişkisel zorbalık* başlığı altında değerlendirilir.

Zorbalığın hedefinin temel alındığı kategorilendirmelerde de farklı başlıklar mevcuttur. Mağdurun ırkı, sahip olduğu kültürel özellikler gibi unsurlara yönelik zorbalık davranışları *grup zorbalığı*; mağdurun kişiliğine yönelik gerçekleştirilen zorbalık davranışları ise *kişisel zorbalık* olarak adlandırılır (Şahin & Akbaba, 2017).

Fiziksel taciz, ağır hakaretler ve istenmeyen fiziksel temasta bulunmayı içeren *cinsel zorbalık,* çalışma veya oyunu bozmaya yönelik zorbalıklar *bozucu zorbalık,* bireyin etnik kökeni, şivesi gibi özellikleriyle alay etme davranışı *ırkçı zorbalık* olarak adlandırılır.

Birbirinden farklı birçok zorbalık türünden bahsedilebilir. Tanımlar ve gruplandırmaların neredeyse tamamı günümüzde hala kullanılmaktadır. Sürekli değişen dünya, bireyi yeni problemlerle karşı karşıya bırakır. Dolayısıyla var olan listeye yeni maddeler eklenir. Teknolojinin sürekli ve süratli gelişimi etkisini bireyin hayatının tüm alanlarında gösterir. Buna zorbalık yaparken bireyin başvurduğu araçlar da dahildir. Özellikle iletişim teknolojilerinde gerçekleşen değişimler, adapta olması hızlı ve hayatı fazlasıyla kolaylaştırıcı olmaları dolayısıyla öne çıkar. Bu değişimin beraberinde getirdiği belki de en büyük dezavantaj, yeni bir zorbalık türü olarak ***siber zorbalıktır***. Siber zorbalık, internet üzerinden sözel,cinsel veya sosyal olarak bireye zarar vermeyi amaçlayan sürekli davranışlarda bulunmayı kapsar. E-posta, direkt mesaj, yorum hatta online (çevrimiçi) oyun gibi aracılarla fakat genellikle anonim olarak bireye sürekli olarak sözel zorbalık yapılabilir. İnternet üzerinden bireye ait bir görüntü izinsiz olarak paylaşılabilir, birey hakkında asılsız haberler yayılabilir. Gerçekleşen zorbalığı izleyenlerin sınırsız oluşu, herhangi bir yetişkin tarafından sürekli denetlenememesi bireyi siber zorbalığa çok daha kolay maruz bırakabilir. Dolayısıyla siber zorbalık, içinde bulunduğumuz çağın en büyük problemlerinden biridir. Tahmin edildiğinden çok daha yıkıcı bir etkiye sahiptir.

Şekil 3 Zorbalık Tipleri ve Yöntemi Arasındaki Ayrımı Anlatan Diyagram

Kaynak: Aslan & Polat, 2023, s. 49

2.2. Siber Zorbalık

Gerçekleşen teknolojik gelişmeler çeşitli toplumsal değişimleri beraberinde getirmiştir. Toplumsal sorunlar da kavramsal olarak aynı kalsalar bile içerik olarak gerçekleşen değişimlerle

şekillenmektedir. Bir toplumsal sorun olarak zorbalık, uygulanma şekli, hedef alınan grup gibi temellerle farklı başlıklarda gruplandırılmıştır. Fakat günümüzde artık bu kadar detaylı bir ayrıma gidilmemekte, zorbalık iki başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar *akran zorbalığı* (yüz yüze zorbalık veya geleneksel zorbalık) ile *siber zorbalık*tır. Siber zorbalık, farklı literatürlerde farklı kavramlarla açıklanmaktadır. Almanca ve İngilizce literatürde elektronik saldırganlık, elektronik zorbalık, internet zorbalığı, siber mobbing gibi kavramlar ile karşılaşılmaktadır (Maviş, 2021, s. 2458). Türkçe literatürde ise siber zorbalık yerine sanal zorbalık, bilişim suçu ifadesinden hareketle bilişim zorbalığı kavramları kullanılabilmektedir. Çeşitli araştırmacıların çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık, çevrimiçi zarar verme, internet zorbalığı, e-zorbalık, internet tacizi, çevrimiçi sosyal saldırganlık kavramlarını da kullandıkları görülmüştür (Eroğlu, 2014, s. 38).

Siber zorbalık kavramına bakıldığında *siber* (cyber) kelimesinin Türkçe bir karşılığı bulunmamaktadır. İngilizce *cyber* kelimesinden Türkçeye siber veya sanal olarak çevrilen kelime TDK (Türk Dil Kurumu, 2022) tarafından "bilgisayara ait olan, genel ağa ait olan" şeklinde tanımlanmaktadır. Etimoloji Sözlüğü'ne bakıldığında ise siber kelimesinin kökünün Fransızca *cybernétique* veya İngilizce *cybernetic* kavramlarına dayandığı görülmektedir. Kelimenin kullanıldığı yazılı ilk kaynak ise Amerikalı matematikçi Norbert Wiener'ın 1948'de yayınladığı Cybernetics: Or Control and Commucation in the Animal and the Machine kitabıdır (Etimoloji Sözlüğü, 2020). Sibernetik kavramından türeyen ***siber*** kavramı teknolojik gelişmelere paralel olarak kökeninden farklılaşmış, modern döneme ait olan bilgisayar ağları ve dijital iletişim teknolojilerini ifade eden bir terim haline gelmiştir.

Fiziksel olmayan etkileşimlerin gerçekleştiği siber/sanal alanlarda yani internet ve diğer dijital iletişim araçları aracılığıyla ulaşılabilen web siteleri, sosyal medya platformları, çevrimiçi oyunlar, forumlar, Slack ve Microsoft Teams gibi dijital işbirliği araçları, Google Drive ve ICloud gibi bulut depolama uygulamalarında karşılaşılan olumsuz ve tekrar eden şekilde kişiye zarar verme niyetli her davranış ***siber zorbalık*** kavramı altında incelenmektedir. Kullanılan kavram konusundaki farklı tercihler, yapılan kavram tanımlarında da devam etmektedir. Dolayısıyla evrensel bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Literatürde siber zorbalık kavramını ilk kez 2004 yılında Kanadalı eğitimci Bill Belsey kullanmıştır. Belsey, siber zorbalığı şöyle tanımlar: bir kişi veya grup tarafından başkalarına zarar vermek için bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılan kasıtlı, tekrarlanan ve saldırgan davranışları içeren bir zorbalık biçimi (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 22). Hinduja ve Patchin (2006) siber zorbalığı başkalarına zarar vermek amacıyla bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların ısrarlı ve tekrar edici bir şekilde kullanılması olarak tanımlamıştır. TDK'da (Türk Dil Kurumu, 2022) siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak kişi veya topluma zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen bir tür zorbalık olarak tanımlanmıştır. Tanrıkulu, bilgi ve iletişim

teknolojileri kullanarak gerçekleşen zorbalık davranışlarını siber zorbalık olarak tanımlamıştır (Tanrıkulu, 2020, s. 9). UNICEF'e göre ise siber zorbalık, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen zorbalıktır (UNICEF, 2024). Bir başka deyişle teknolojiye paralel olarak yıkıcılığı giderek artan yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalık, iletişim teknolojileri kullanılarak kişiye kasıtlı ve sürekli bir biçimde genellikle psikolojik olarak zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır. Zorbalık davranışında bulunan bireyin başvurduğu teknolojik aracıya hakimiyet konusunda bireyler arasında bir güç dengesizliği de bulunmaktadır/bulunmalıdır (Li, Cross, & Smith, 2012). Bu güç dengesizliğinin yanında, internet üzerinden tehdit içeren mesajların gönderilmesi, sosyal medyadan hakaret ve kötü sözler içeren mesajlar gönderilmesi veya paylaşımlar yapılması, bireyin fotoğraf veya videolarının ve gizli ya da özel bilgilerinin internet ortamında izinsiz paylaşılması, kötü niyetli e-posta veya SMS gönderilmesi, internet ortamında iftira atılması veya dedikodu yayılması, bireyin bilgileriyle sahte hesaplar açılması, internet ortamında bireyin etiketlenmesi/damgalanması gibi davranışlar da bireyde psikolojik hasara sebep olmaktadır (Taştekin & Bayhan, 2018, s. 23). Bu hasar bireyde antisosyal davranışlar sergileme ve intihar düşüncesi veya eylemi şeklinde kendini göstermektedir (Patchin & Hinduja, 2010, s. 214). Siber zorbalık mağduru bireyde gözlemlenen psikosomatik hastalıklar bireyin ruh sağlığının yanında beden sağlığının da etkilenmesinin bir sonucudur (Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattanner, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Avrupa, Asya ve Kanada'yı kapsayan raporunda siber zorbalık davranışında bulunanların oranı ortalama %12, siber zorbalık davranışına maruz kalanların oranı ise ortalama %16 olarak tespit edilmiştir (World Health Organization, 2022). ABD Okul Suçları ve Güvenliği Raporu'na göre 2009 yılında öğrenciler arasındaki siber zorbalık davranışı oranı %7.9 iken 2020 yılında bu oran %15.9'a yükselmiştir (Irwin, Wang, Cui, & Thompson, 2023, s. 12). Siber Zorbalık Araştıma Merkezi'nin (Cyberbullying Research Center) 2024 siber zorbalık raporunda 2007-2024 yılları arasında gerçekleştirilen 13 farklı çalışmanın verileri karşılaştırılmış ve 2007 yılında %18.8 olan siber mağduriyet oranının 2023 yılında %54.6'ya yükseldiği gözlemlenmiştir (Hinduja & Patchin, 2024). Türkiye'de gerçekleştirilen siber zorbalık araştırmalarının meta analizi sonucunda ise siber zorbalık davranışında bulunma oranının %6.4 ile %47.6 arasında, siber zorbalık davranışına maruz kalma oranının ise %5.1 ile %56 arasında değiştiği görülmüştür (Topçu-Uzer & Tanrıkulu, 2017, s. 2). Elde edilen bu verilere göre siber zorbalık dünya genelinde giderek yükselen bir grafik çizmektedir. Her ne kadar fiziksel bir ortamda gerçekleşmemesi dolayısıyla gerçek bir zorbalık problemi olarak toplumlar tarafından değerlendirilmese de varlığını giderek artan oranlara sahip oluşuyla kanıtlamaktadır. Siber zorbalık, gelişen teknolojinin bireyler tarfından yanlış kullanılması sonucunda toplumsal sorunlara eklenen yeni bir toplumsal meseledir.

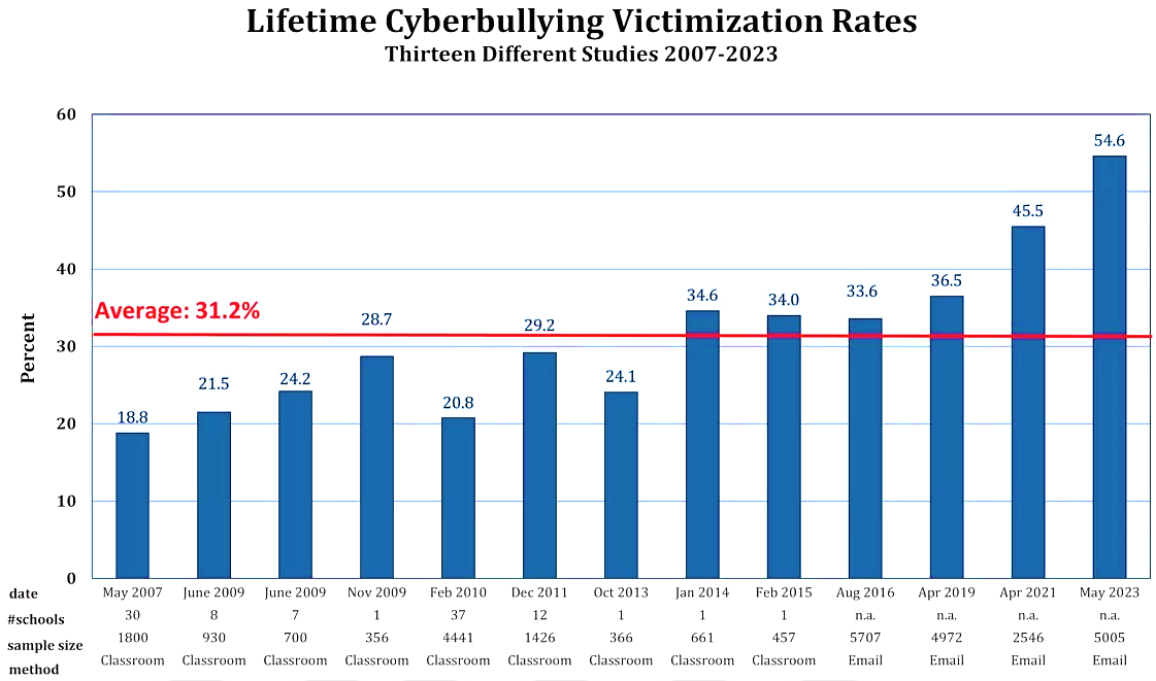

Şekil 4 2007-2023 Yılları Arasında 13 Farklı Çalışmaya Göre Siber Mağduriyet Oranları Grafiği

Kaynak: (Hinduja & Patchin, 2024)

2.2.1.Siber Zorbalık Rolleri

Siber zorbalık davranışının ana aktörleri zorba ve mağdurdur fakat tıpkı zorbalıkta olduğu gibi bu eylem sadece zorba ve mağdur arasında gerçekleşmez. Siber zorbayı destekleyenler, mağduru destekleyenler ve pasif izleyiciler de siber zorbalık rollerini oluşturur.

Siber zorbalar, siber zorbalık davranışını gerçekleştiren bireylerdir. İletişim teknolojileri aracılığıyla karşısındaki bireye kasıtlı ve sürekli bir şekilde psikolojik olarak zarar vermeyi amaçlarlar. Siber zorbalar ile yüz yüze (geleneksel) zorbalar birçok ortak noktaya sahiptir. Bunlardan biri kendini üstün görme ve güç sahibi olduğunu düşünmedir. Siber zorba, kendisini karşısındaki bireyden üstün görür ve bu düşünceyle hareket eder. Bu üstünlük duygusu siber zorbada baskıcı bir tavır doğurur. Mağdura hissettirilen güçsüzlük hissi ile psikolojik olarak bir üstünlük de elde edilmiş olur. Böylece siber zorba ve siber mağdur arasında psikolojik bir güç dengesizliği oluşur. Psikolojik güç dengesizliğinin bir diğer nedeni siber zorbanın zorbalık için başvurduğu iletişim teknolojisine hakimiyetinin mağdurdan daha fazla olmasıdır (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 50). Bu hakimiyet Sticca'nın çalışmasına göre siber zorbalık davranışında bulunanların internette geçirdikleri zamanın diğerlerine göre daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Sticca, 2013, s. 79). İğdeli'nin (2018, s. 70) çalışmasına göre günlük internet kullanım sıklığı ile siber zorbalık davranışında bulunma arasında

anlamlı bir ilişki vardır. İnternette geçirilen sürenin artması ile siber zorbalık davranışında bulunma oranı artış göstermektedir. Siber zorbalar, daha agresif ve saldırgan tavırlara sahip olabilirler. Bu tavır onları şiddete eğilimli ve şiddeti onaylar kılar. Bu nedenle Smith'e (2011) göre birçok siber zorba aynı zamanda yüz yüze zorbalıkta da bulunur. Siber zorbalık için yapılan tanımlardan biri bu hipotezi destekler konumdadır. Strom ve Strom (2005) siber zorbalığı, yüz yüze zorbalığın elektronik yollarla gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlar. Eroğlu (2014, s. 336) da yaptığı çalışmayla saldırganlık ile siber zorbalık davranışında bulunma arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yüz yüze zorbalık davranışında bulunanların internet aracılığıyla bu zorbalığı sürdürerek siber zorbalara dönüştüklerini söylemektedir. Bu çalışmada aynı zamanda bireylerin aile bireyleri ile aralarındaki ilişkinin siber zorbalık davranışına etkisi ele alınmıştır. Araştırma sonucuna göre bireyin anne ve babasının sahip olduğu niteliklerin siber zorbalık davranışı üzerinde etkisinin olmadığı fakat bireyin ailesi ile olan sosyal ilişkisinin bu konuda belirleyici olduğu görülmüştür. Dolayısıyla ilk sosyalizasyonun aile ile gerçekleşmesi ve bireyin kendine model aldığı ilk bireyler olan anne babanın etkisi siber zorbalık konusunda da oldukça büyük bir role sahiptir denilebilir. Bireyin sosyal ilişkileri konusundaki en önemli etken bireyin empati yeteneğidir. Düşük empati düzeyi zorbaların, mağdurların hislerini anlamasına ve paylaşmasına engel olur. Zorba, karşısındaki bireyin çektiği acıyı anlamlandıramadığı için mevcut davranışına devam eder. Bu durum siber zorbalıkta da aynı şekilde kendini gösterir. Normal şartlar altında düşük empati yeteneği dolayısıyla karşısındaki bireyin hislerini anlamlandıramayan zorba, siber ortamda yüzünü, mimiklerini ve davranışlarını göremediği bireye karşı daha acımasız yaklaşır. İletişim kurarken bireyin yüzünü görenler, görmeyenlere oranla daha fazla empati ve şefkat göstermektedir (Sonnby-Borgström, Jönsson & Svennson, 2003). Bu durumu Ang ve Goh'un (2010) araştırmasının düşük empati, cinsiyet fark etmeksizin yüksek siber zorbalık puanına sahiptir sonucu desteklemektedir.

Siber zorbalar dört başlıkta ele alınmaktadır. Bunlardan ilki *dürtüsel reaktif zorbalar*dır. Çabuk öfkelenen ve kendilerini kontrol etmekte zayıf olan dürtüsel zorbalar, kolayca provoke edilebilirler. Bu tür zorbalar karşılarındaki kişinin mimiklerinden dahi tetiklenerek ani ve zorbaca tepkiler verirler. Bu tutumları sanal ortamlarda kendilerine iletilen imalı mesajlara karşı daha agresif bir boyut kazanabilir. *Kontrollü reaktif zorbalar* intikam alma motivasyonuyla hareket ederler. İntikam almak istedikleri kişi ya da olaya dair görüntü, mesaj veya herhangi bir bilgiyi saklarlar. Sakladıkları bu materyalleri defalarca gözden geçirerek kendi yanlış yorumlarını pekiştirir ve intikam duygularını güçlendirirler. *Kontrollü aktif zorbalar* ise güç ve itibar sahibi olmak isterler. Sanal dünya, bireye kimliğini gizleme imkanı tanır fakat kontrollü aktif zorbalar bu durumu dezavantaj olarak görürler. Çünkü yaptıkları bilinsin, güç sahibinin kendisi olduğu görülsün isterler. Kontrollü aktif zorbaların empati yapabilme kabiliyeti oldukça düşüktür. Son olarak *dürtüsel aktif zorbalar*dan bahsedilir. Bu zorbalar taşkınlık,

heyecan ve tahrik gibi uyarıcılara odaklıdır. Bu nedenle sosyal medya dürtüsel aktif zorbalar için bir sahne gibidir. X (eski adıyla Twitter), Instagram, YouTube, TikTok gibi sosyal medya uygulamaları ile geniş bir kitleye ulaşırlar (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 51-52).

Siber mağduriyet, siber zorbalığa maruz kalan bireyler için kullanılan bir terimdir. Birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişinin sanal ortamda rahatsız edilmesi ve bunun sonucunda maddi ve manevi olarak zarar görerek mağdur durumuna düşmesi şeklinde tanımlanır (Karaca, Mutlu, & Gencer, 2021, s. 179). Siber mağduriyet ve siber zorbalık birbirinin karşıtı kavramlar değildir. Çünkü bu davranışlar birlikte artış ve azalış gösterirler. Siber zorbalık fiziksel zarardan daha çok bireyde uzun veya kısa süreli psikolojik ve sosyal hasara neden olmaktadır. Bu nedenle siber mağduriyet yaşayan bireylerde sosyalleşme problemi, depresyon, anksiyete, panik atak, stres, içe kapanma, sosyal ilişki kurmakta zorlanma, çaresizlik, öfke gibi etkiler gözlemlenmektedir. Siber mağduriyet, bireyin en çok sosyal ilişkilerine negatif olarak etki eder. Depresyon, içe kapanma ve sosyal ilişkide bulunma korkusu bireyi yalnızlaştırır ve çevresinde var olan bireylerle de arasının bozulmasına neden olur (Polat, 2022, s. 19). Yalnızlaşan birey kendine zarar verebilir ve bu durum intihar gibi geri dönüşü olmayan bir şekilde sonuçlanabilir (Patchin & Hinduja, 2010). Siber mağduriyet, sanal bir alanda gerçekleşmesine rağmen bireyde psikosomatik hastalıklarla fiziksel hasara sebep olabilir. Bunlar bireyde göğüs ağrısı, çarpıntı, bulantı, ülser, astım, egzama, tansiyon gibi hastalıklarla gözlemlenebilir (Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattanner, 2014). Siber zorbalık, yüz yüze zorbalıkta olduğu gibi sınırlı bir zaman ve mekana tabii olmadığı için birey her zaman ve her yerde siber mağduriyet yaşayabilir. Siber mağduriyet yaşayan bireyler arasında cinsiyet ve yaş gibi demografik özellikler anlamlı farklara sahip değildir. Dolayısıyla her an, her yerde, herkes siber zorbalığa maruz kalabilir (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 53). Öte yandan siber zorbalığa maruz kalan bireylerin farklı motivasyonlarla (intikam, güç sahibi olma isteği, statü yükseltme isteği gibi) siber zorba olma eğilimi gösterdikleri de gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda gözlemlenmiştir (Kaschnitz, 2016). Bayhan'ın (2020, s. 136) 336 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmasında da siber zorbalık davranışında bulunanların siber mağduriyet yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında bir döngü olduğundan bahsedilebilir. Empati, siber mağduriyet konusunda da etkili bir unsurdur. Düşük empati düzeyi, siber mağduriyete maruz kalma oranını yükseltmektedir (Ang & Goh, 2010). Çünkü yetersiz empati karşıdaki bireyin duygularını anlamaya engel olur. Siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki döngü de düşük empati düzeyi ile pekiştirilir.

Yüz yüze zorbalığın aktörlerinden biri olan ***savunucular,*** gerçekleşen zorbalığa tanık olur ve kendilerinin de bunu yaşama ihtimalini göz önünde bulundurarak zorbalık sürecinde mağdurun yanında dururlar. Empati düzeylerinin siber zorba ve destekçilerine göre daha yüksek olduğu

söylenebilir. Bu nedenle siber mağduriyet yaşayan bireyin yanında durarak yaşanan zorbalığı yetkililere veya platform yöneticilerine bildirirler (Kowalski, Limber, & Agatston, 2014).

Destekleyiciler, siber zorbanın yanında durur onu mesaj yoluyla ya da siber zorbalığın gerçekleştirildiği paylaşımı beğenerek veya paylaşarak desteklerler. Hatta siber zorbanın sergilediği davranışlara dahil olabilirler. Böylece siber zorba, gerçekleştirdiği zorbalık konusunda motive olur ve cesaret kazanır. Öte yandan mağdur bu desteği gördüğünde daha yalnız ve güçsüz hisseder (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 55). Destekleyicilerin yetersiz empati yetenekleri gerçekleşen siber zorbalığın normalleştirilmesi ve desteklenmesi konusunda etkili olur. Eğlence arayışında olan bireyler de siberlik zorbalık sürecine dahil olup zorbalığın devam ettirilmesine neden olabilir. Bazı destekleyiciler ise siber zorbanın hedefi olmaktan çekindikleri için onun yanında olurlar (Kowalski, Limber, & Agatston, 2012).

Gerçekleştirilen siber zorbalığa tanık olup zorbalık sürecine müdahalede bulunmayanlar ise ***seyirciler***dir. Seyircile ne siber zorbalığı gerçekleştiren bireyin ne de siber mağduriyet yaşayan bireyin yanında dururlar. Siber zorbalıkta seyirciler çok büyük bir kitleden oluşurlar. İnternet aracılığıyla anında ve herkese ulaşılabilmesi nedeniyle birçok insan seyirci rolüyle sürece dahil olmuş olur. Seyircilerin kalabalık oluşu sorumluluğun üstlenilmemesiyle sonuçlanır. Bu nedenle herhangi bir taraf seçmez ve müdahalede bulunmazlar (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 56).

2.2.2.Siber Zorbalığın Özellikleri

Siber zorbalığa farklı şekillerde ve farklı ortamlarda maruz kalınabilir. Siber zorbalık, internet aracılığıyla gerçekleştirilen bir saldırganlık türü olması nedeniyle her an her yerde gerçekleşebilir. Siber zorbanın birine zarar vermesi için onunla karşı karşıya gelmesi gibi mekansal sınırlılıkları yoktur. Bu nedenle siber zorbalar, zorbalık davranışında bulunurken daha özgür hareket ederler. Bu durumun mağdur açısından dezavantajları oldukça çoktur. Bu dezavantajlar siber zorbalığın sahip olduğu özelliklerle paralellikler gösterir.

2.2.2.1. Kimliğin Gizlenmesi

Siber zorbalığın karakteristik özelliklerinden biri siber zorbanın gerçek kimliğini gizleyebilmesine imkan vermesidir. Siber zorbalık davranışları daha çok sosyal medya üzerinden gerçekleşmektedir. Sosyal medya uygulamalarında hesap oluşturulurken paylaşılan bilgilerin gerçekliği denetlenememektedir. Bu durum siber zorbaların farklı veya gizli kimlikler ardına saklanarak hareket etmesine olanak sağlar. Kendi kimliği dışında bir kimlikle hareket eden siber zorba gerçek kimliğinin bulunamayacağını düşünür. Siber zorba, gizlilik dolayısıyla cesur ve özgürce eylemlerde bulunur, hakaretler ve tehditler eder. İzinsizce başka kişilerin fotoğraflarını, videolarını, ses

kayıtlarını ya da onlara zarar verebilecek bilgileri paylaşabilir. Çünkü siber zorba gizlendiği kimliğin arkasında güvende hisseder. Bu onu zorbalık konusunda daha istekli yapar (Baldasare, Bauman, Goldman, & Robie, 2015). Gerçek kimliği gizleyip siber zorbalık davranışında bulunmanın zorbanın karşısındaki bireye daha acımasız yaklaşmasına neden olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu tavrın arkasında siber zorbanın yakalanacağını ve cezalandırılacağını düşünmemesi vardır. Tüm bunlar sanal dünyadaki zorbalığı zorbalar için daha çekici kılar (Akbulut, Şahin, & Erişti, 2010). Siber zorbalık davranışının arkasındaki motivasyon bireye zarar vermek, onu korkutmak, rahatsız etmektir. Bazen bu motivasyon intikam almak olarak değişiklik gösterebilir. Fiziksel olarak üstün bireyler tarafından yüz yüze zorbalığa maruz kalan bireyler kendi fiziksel dezavantajlarını dışarıda bırakan siber zorbalığa başvurarak, zorbalık davranışında bulunan bireylerden intikam almaya çalışabilirler (Göger, 2021, s. 32). Buradan hareketle bazı durumlarda siber zorbaların sosyal ilişkiler içerisinde olduğu bireylere zorbalık yapmaları dolayısıyla siber mağdur ile birbirlerini tanıyor olmaları ihtimalinden söz edilebilir. Öte yandan siber zorbanın kimliğini gizleyebilmesi başkaları tarafından yargılanma ihtimalinin olmadığını ona düşündürür. Gizli kimliklerle gerçekleştirilen zorbalıkların sonuçları zorbalığı gerçekleştiren bireyler için belirsizdir. Verdikleri hasarın ne boyutta olduğunu görmedikleri için yıkıcı davranışlarına dozu artırarak devam edebilirler (Yaman, Eroğlu, & Peker, 2011, s. 177). Kimliğin gizlenebilmesi, siber mağdurda büyük bir korku ve paniğe sebep olabilir çünkü bu kişi gerçekten tanımadığı biri olabilir. Tanıdığı biri olsa bile gizli kimliğin tanıdığı kişiye ait olduğunu ispatlama konusunda yetersiz kalabilir. Siber zorbalık da yüz yüze zorbalık gibi siber mağdur için yetişkin ve yetkililere bildirilmesi çekinilen bir durumdur. Maruz kaldığı zorbalıkla tek başına baş etmeye çalışan siber mağdur ciddi boyutlarda sosyal ve psikolojik hasar alır.

2.2.2.2. Güç Dengesizliği

Zorba ve mağdur arasındaki güç dengesizliği siber zorbalığın özelliklerinden bir diğeridir. Yüz yüze zorbalıkta, bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için zorba ve mağdur arasında bir güç dengesizliğinin bulunması kriteri mevcuttur. Siber zorbalıkta da siber zorba ve siber mağdur arasında bir güç dengesizliğinden söz edilebilir fakat bu güç dengesizliği yüz yüze zorbalıkta var olan güç dengesizliğinden farklılık gösterir. Siber zorbalıkta fiziksel üstünlük gibi güç dengesizlikleri yerine teknolojiye hakimiyet, kimliği gizleyebilme yeteneği gibi özellikler güç dengesizliğini oluşturur (Slonje, Smith, & Frisén, 2013). Eroğlu'na (2014, s. 42) göre siber zorbalıkta güç dengesizliği, siber zorbanın sahip olduğu bilgisayar becerilerinin siber mağdurdan fazla olması, siber mağdura ait veya onu mağduriyete iten görüntüleri kaldıracak ya da yetkililerden/insanlardan kaldırmasını talep edecek kadar gücünün bulunmaması gibi örneklerle açıklanabilir. Öte yandan siber dünyada zorba ve mağdur rollerinin değişmesi mümkündür. Fiziksel üstünlüğün siber dünyada bir etkisinin olmaması, yüz yüze zorbalıkta bulunan zorbaları siber dünyada mağdura dönüştürebilir (Yıldırım, 2022, s. 20). Bu noktada

farklı bakış açıları mevcuttur. Siber zorbalık davranışına maruz kalan bireylerin bu zorbalığı anında ve kolayca sonlandırabileceklerini savunan Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2007) siber zorbalık konusunda bir güç dengesizliğinin varlığından söz edilemeyeceğini belirtir. Siber mağdur maruz kaldığı zorbalığı sonlandırabilme gücünü elinde bulundurması dolayısıyla mağdur olmanın tam tersi şekilde avanajlı bir konumdadır.

Güç dengesizliği konusunda dikkat çekilebilecek asıl nokta, siber zorbanın kimliğini gizleyebilmek gibi teknoloji kullanım yeterlilik derecesinin belirleyiciliğidir. Bugün yapay zeka uygulamaları yardımıyla çok daha kolay şekilde fotoğraf ve videolarda oynamalar yapılabilmekte. Hatta The Clueless isimli İspanyol modellik ajansı tamamen yapay zeka ile bir sosyal medya fenomeni oluşturdu. Sosyal medya fenomeni Aitana López'in Instagram hesabında paylaşılan görsellerin gerçek olup olmadığını ayırt etmek oldukça zor (Euronews, 2023). Günümüzde teknolojik gelişmeleri takip etmek ve teknolojiyi kullanmayı bilmek siber dünyada bireyi güçlü kılmakta. Dolayısıyla bu durum siber zorbalıkta da güç dengesizliğini belirleyen en önemli etkendir.

2.2.2.3. Sanal Ortam Denetimi

Siber zorbalığa ait belirleyici özelliklerden biri sanal ortam denetimidir. Sanal ortam denetiminin yeteri kadar sağlanamamasının siber zorbalığın önünü açtığı belirtilmektedir. Siber zorba, içinde bulunduğu sanal dünyanın yeterli denetime sahip olmadığını bildiğinden daha cesur hareket eder. Ebeveynler, öğretmenler veya herhangi bir yetkilinin, bireyin sanal dünyadaki davranışlarının tümünü denetlemesi mümkün değildir. Dolayısıyla siber zorba bu dünyayı denetimsiz, sınırsız ve yasaksız görür (Polat, 2022, s. 22). Öte yandan bu durumun iç yüzünün daha farklı olduğu da söylenebilir çünkü sosyal medya kullanıcıları günümüzde oldukça aktif bir karakter göstermektedir. Siber mağdurlar, maruz kaldıkları siber zorbalığı ifşalayarak siber zorbanın o platformdaki varlığına zarar verebilir, siber zorbanın davranışını tekrarlamasının önüne geçebilirler. Sosyal medya kullanıcılarının siber zorbalık karşısındaki aktif pozisyonu denetim konusunda oldukça etkili olmaktadır. Bu nedenle sosyal medyanın tamemen denetimsiz olduğu konusu tartışmalıdır.

2.2.2.4. Kısa Sürede Ulaşılabilen İnsan Sayısının Fazlalığı

Siber zorbalığın sahip olduğu belki de en önemli özellik zorbalık içeren materyalin çok kısa bir sürede çok fazla insana ulaştırılabilmesidir. Bu durum siber zorbalık davranışının etkisini artırır ve kontrolünü zorlaştırır. Paylaşılan bir gönderinin ulaşabileceği kişi sayısının sınırsızlığı büyük bir siber mağduriyet yaratır. Yüz yüze zorbalık kriterlerinden biri zarar verici eylemin tekrar edilmesidir. Siber zorbalık davranışı için de zarar verici davranışın tekrarı bir kriterdir fakat çok kısa sürede çok fazla insana ulaşılabilirlik eylemin tekrar gerçekleştirilmesi etkisiyle aynı etkiyi yarattığından siber zorbalık için zarar verici davranışın bir kez gerçekleştirilmesi de yeterli olabilir (Betts, 2016, s. 38). Siber

zorbalık materyali bir kez paylaşılmış olmasına rağmen farklı zaman ve yerlerde siber mağdurun karşısına çıkabilir ve yıkıcı etkisini tekrarlayabilir. Bu durum zorbalık davranışının tekrarlanmasıyla aynı etkiye sahip olarak yorumlanabilir (Willard, 2007). Ayrıca internetin zaman ve mekan sınırlarını ortadan kaldırmış olması dolayısıyla siber mağdur her an her yerde siber zorbalığa maruz kalabilir. Böylece siber zorba, siber mağdurun güvenli alanlarını elinden almış olur (Çiftçi, 2015). Bu güvensizlik ve kaçacak yer olmaması hissi siber mağdurun sosyal ve psikolojik durumunu negatif olarak etkiler.

2.2.2.5. Siber Zorbalık Materyalinin Saklanabilmesi

Siber zorbalık davranışının gerçekleştirilirken başvurulduğu materyaller (fotoğraf, video, ses kaydı gibi) dijital ortamlarda saklanabilir. Gönderi olarak paylaşılmış materyalin silinmesi yeterli olmaz çünkü paylaşıldığı platformdan silinse dahi siber zorbanın veya başka birinin bilgisayarında/telefonunda materyal yedeklenmiş olabilir. Bu durum da aynı materyalin beklenmedik anlarda ve yerlerde siber mağdurun karşısına çıkmasına neden olabilir (Polat, 2022, s. 25). Siber zorbalıkta, siber mağdurun sosyal ve psikolojik olarak hasar alıyor olması verilen hasarın gözlemlenebilirliğini zorlaştırır. Alınan sosyal ve psikolojik hasarların fiziksel hasarlardan çok daha yıkıcı güçte olduğu bilinmektedir (Kowalski, Limber, & Agatston, 2012). Dolayısıyla zorbalığın siber halinin daha az zarar verici olduğu veya siber zorbalıktan kurtuluşun kolay olduğu düşüncesi bir yanılgıdır.

Bulut tabanlı depolama uygulamaları materyalin çok daha uzun süre saklanmasını sağlar. Bulut tabanlı depolama uygulamaları sayesinde herhangi bir teknolojik cihaza kaydedilen materyalin o cihazın bozulması sonucunda silinmesi ihtimali ortadan kalkmıştır. Bu durum siber mağdur açısından elbette bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Çünkü materyalin paylaşıldığı platformdan ve paylaşıldığı cihazdan silinmesi tamamen o materyalin silindiği anlamına gelmeyecektir.

2.2.3.Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Teknolojik gelişmelere paralel olarak elektronik araçlar ve internet aracılığıyla gerçekleştirilen saldırgan davranışlar yeni bir zorbalık türü olarak literatürde kendine yer bulmuştur. *Siber zorbalık* olarak adlandırılan bu olumsuz, kasıtlı ve tekrarlayan davranışlar, internet ve teknolojilerinin sağladığı etki alanı genişliğiyle evrensel bir boyut kazanmış ve siber zorbalık toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Yıllar içerisinde gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları siber zorbalığın giderek büyüyen ve görünürlük kazanan bir problem olduğunu göstermektedir. Başvurulan araştırma yöntemleri, çalışılan örneklemin özellikleri ve siber zorbalık tanımları gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları arasında farklılaşmaların gözlemlenmesine neden olmuştur. Her toplumun kendine özgü kültürel kodları,

toplumsal norm ve değerleri, tarihsel deneyimleri kuşkusuz bireyleri etkilemektedir. Araştırma sonuçlarının farklılaşan noktaları toplumsal özelliklerin benzersizliğinden kaynaklanmaktadır. Araştırmaların ortaklaştıkları nokta ise siber zorbalığın tüm dünyada yaşanan ve giderek büyüyen bir problem oluşudur.

Huang ve Chou'nun (2010) siber zorbalık çalışmasına göre Tayvan'da %20.4 oranında siber zorba, %34.9 oranında ise siber mağdur bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu (European Commission, 2010) tarafından paylaşılan 2010 yılı raporunda son 12 ay içerisinde Avrupalı gençlerin %6'sının siber mağduriyet yaşadığı belirtilmiştir. ABD Eğitim İstatistikleri Merkezi'nin (NCES) (Dinkes, Kemp, & Baum, 2009) 2009-2010 yılı verileri 12-18 yaş arasında bulunan Amerikalı öğrencilerin %9'unun siber mağduriyet yaşadığını göstermektedir. MacDonald ve Roberts-Pittman'ın (2010) 439 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdiği çalışmasının sonuçlarına göre öğrencilerin %38'i siber mağduriyet yaşayan birini tanımakta, %21.9'u siber mağdur, %8.6'sı ise siber zorbalık davranışında bulunmaktadır. Cyberbullying Research Center (2010) Amerikalı gençlerin %20-25'inin son altı ay içerisinde en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir.

Walker, Sockman ve Koehn'in (2011) çalışması 120 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %54'ü siber mağdur olan birini tanıdığını, %34'ü ise kendisinin siber mağdur olduğunu söylemiştir. Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla ve Daciuk'in (2012) gerçekleştirdiği araştırmada katılımcıların %23.8'inin siber mağdur olduğu, %8'inin siber zorbalık davranışında bulunduğu, %25.7'sinin ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu görülmüştür. Nobullying.com (2013) verileri ise İngiltere'deki gençlerin %35'inin siber mağduriyet yaşadığını göstermektedir. Yine 2013 yılında Pew Araştırma Merkezi'nin (Pew Research Center, 2013) gerçekleştirdiği araştırmaya göre Amerika'daki gençlerin %43'ü siber zorbalık mağdurudur. EU Kids Online'nin 2014 yılı verilerine göre Avrupa'daki gençlerin %12'si son bir yıl içerisinde siber zorbalığa maruz kalmıştır. EU Kids Online'nin 2015 verileri ise Avrupa'daki gençlerin %20'sinin siber zorbalığa maruz kaldığını göstermiştir. Cyberbullying Research Center'ın 2016 verilerine göre Amerika'daki gençlerin %33.8'inin son birkaç ay içerisinde en az bir kez siber mağduriyet yaşadığı bildirilmiştir.

2018 yılı Ditch the Label verileri İngiltere'deki gençlerin %35'inin siber zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Aynı yıla ait EU Kids Online verileri Avrupa'daki gençlerin %23'ünün son bir yıl içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Pew Research Center ise 2018 yılı için Amerikalı gençlerin %59'unun siber mağduriyet yaşadığını bildirmiştir. UNICEF 2019 yılında 30 ülkede 170 binden fazla gençle gerçekleştirdiği araştırmasında gençlerin %33'ünün siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Global Kids Online'nın 2019 yılında Arjantin, Güney Afrika, Filipinler ve Sırbistan gibi ülkelerde gerçekleştirdiği araştırmaya göre gençlerin %20-30'u siber mağduriyet yaşamaktadır.

Cyberbullying Research Center'ın 2021 yılında Amerika'da gerçekleştirdiği çalışmasında gençlerin %46'sı son 30 gün içerisinde siber zorbalığa maruz kalmış, %14'ü ise siber zorbalık davranışında bulunmuştur. ABD Eğitim İstatistikleri Merkezi'nin (NCES) 2021-2022 yılı verileri sürekli zorbalığa maruz kalan öğrencilerin oranını %12 olarak bildirmiştir. Siber mağdurların %38'i kendileri hakkında negatif düşüncelere sahip olduğunu, %27'si okul başarılarında negatif bir etki oluştuğunu ve %24'ü aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkisinin olumsuz etkilendiğini söylemiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 44 ülkenin katılımıyla gerçekleşen çalışmada gençlerin %15'inin geçen birkaç ay içerisinde en az bir veya iki kez siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Siber mağdurların cinsiyete göre oranları ise %15 erkek, %16 kız olarak bildirilmiştir. Security.org'un yayınladığı 2024 raporuna göre gençlerin %21'i siber zorbalığa maruz kalmaktadır.

Türkiye'de Dilmaç tarafından 2009 yılında yapılan çalışma öğrencilerin %22.5'inin hayatlarında en az bir kez siber zorbalık davranışında bulunduğunu, %55.3'ünün ise en az bir kez siber mağduriyet yaşadığını göstermiştir. Arıcak'ın (2009) 695 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmasında katılımcıların %19.7'sinin en az bir kez siber zorbalık davranışında bulunduğu, %54.4'ünün en az bir kez siber mağduriyet yaşadığı görülmüştür. Çetinkaya, 2010 yılında 648 öğrenci ile Konya'da gerçekleştirdiği çalışmasında erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla siber mağduriyet yaşama oranlarının daha fazla olduğunu söylemiştir. Bu çalışmaya göre erkek öğrencilerin siber zorbalık davranışında bulunma oranları da kız öğrencilere göre daha fazladır.

Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı'nın 2012 tarihli araştırması katılımcıların %27'sinin siber mağdur, %18'inin siber zorba olduğunu göstermiştir. Hem siber mağdur hem de siber zorba olanların oranı ise bu çalışmada %15'tir. Türkoğlu (2013) lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırmasında 80,601 puanla katılımcıların siber zorbalık eğilimlerinin yüksek seviyede olduğunu tespit etmiştir. 2014 yılında yayınlanan Çetinkaya, Şahin ve Turan'ın siber zorbalık ve anonimlik arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada siber mağduriyet, siber zorbalık ve "keyif alma" faktörü arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Tamer ve Vatanartıran (2014) lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmalarında siber zorbaların en sık başvurduğu davranışları e-posta adresini ele geçirmek, bulunulan sanal ortamı (sohbet odası, çevrimiçi oyun gibi) terk etmeye zorlamak, sahip olunan teknolojik cihazın modeli ve özelliklerinin yetersizliği üzerinden alay etmek şeklinde sıralamıştır. Peker, Eroğlu ve Ada'nın (2015) çalışması ise öğrencilerin %46'sının siber zorbalık davranışında bulunduğunu, %65'inin ise siber mağduriyet yaşadığını göstermiştir. Aynı çalışma empati ve siber zorbalık arasında ters bir orantı olduğunu tespit etmiştir. Empatik eğilimin artmasıyla bireylerin siber zorbalık davranışında bulunma eğilimlerinin azaldığı gözlemlenmiştir. Özgür'ün (2015) 297 öğrenci ile gerçekleştirilen araştırması ise siber mağduriyet ve siber zorbalığın paralel olarak birlikte artış gösterdiklerini tespit etmiştir. Altundağ (2016), lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmasında siber

zorbalığa maruz kalmanın internet kullanım alışkanlıkları ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Problemli internet kullanım alışkanlığına sahip olan bireylerin siber zorbalık davranışında bulunmaları arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bu çalışmada Özgür, siber zorbalık ve siber mağduriyetin birbirinden bağımsız olmadığını, bu ilişkinin döngüsel bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Topçu ve Baker'in (2016) 666 öğrencinin katıldığı çalışmasında siber mağdurların %45.1'i yaşadıkları mağduriyet konusunda yardım aldıklarını bildirmiştir. Sarıçam, Yaman ve Çelik (2016) 326 lise öğrencisinin katıldığı araştırmalarında siber zorbalığı açıklamada yalnızlık ve sosyal yeterlilik unsurlarının %29'luk bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Semerci (2017) 296 gencin katıldığı araştırmasında yaş artışı ile siber zorbalık davranışında bulunma durumu arasında paralel bir artış tespit etmiştir. Hasan Çiftçi'nin (2018) 256 lise öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırması cinsiyet ve siber zorbalık davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermiştir. UNICEF'in (2019) Çevrimiçi Genç Türkiye (Dijital Medya ve Çocuk, 2023) araştırmasına göre Türkiye genelinde öğrencilerin %12'si siber mağduriyet yaşamaktadır. Aynı yıla ait Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2019) verilerine göre ise Türkiye'de öğrencilerin %19.6'sının siber mağduriyet yaşamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2020) öğrencilerin %26'sının siber mağduriyet yaşadığını açıklamıştır. Akkoyunlu'nun (2020) çalışması gençlerin %37'sinin siber mağduriyet yaşadığını, %23'ünün siber zorbalık davranışında bulunduğunu göstermiştir. Efe, Erdem ve Vural'ın (2021) 546 genç bireyin katıldığı çalışmasında internet bağımlılığı ve siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışkan-Pala, ve diğerlerinin (2021), 2937 lise öğrencisiyle gerçekleştirdikleri çalışmalarında siber zorbalık davranışında bulunma oranı %65.3 olarak bildirilmiştir. Eyüboğlu, ve diğerlerinin (2021) 6202 genç bireyin katılımıyla gerçekleşen çalışmalarında siber mağduriyetin yaygınlığı %17, siber zorbalık davranışında bulunma oranı ise %10.4 olarak görülmüştür. Şener, Arıkan ve Gülekçi'nin (2022) 823 öğrencinin katıldığı çalışmasında öğrencilerin %35.1'inin siber mağduriyet yaşadığı bildirilmiştir.

2.2.4.Siber Zorbalık ve Yüz Yüze Zorbalık Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Siber zorbalık ve yüz yüze (geleneksel) zorbalık konulu sosyoloji, psikoloji, iletişim bilimleri alanlarında gerçekleştirilen araştırmalar bu iki saldırganlık türünün benzeştiği ve farklılaştığı noktaları ortaya çıkarmıştır. Benzeşen ve farklılaşan noktaların ortaya çıkarılması toplumsal bir problem olan *zorbalık* kavramının tanımlanması ve bu probleme yönelik çözüm önerileri sunulabilmesi açısından oldukça önemlidir. Siber zorbalık ve yüz yüze zorbalık kavramlarına yaklaşım araştırmacılar arasında ortak noktaları veya farklı noktaları merkeze almaları açısından farklılaşabilir. Literatürde siber zorbalık kavramını ilk kez kullanan Kanadalı eğitimci Bill Belsey siber zorbalığı, yüz yüze zorbalığın bir uzantısı olarak ele almış ve yüz yüze zorbalığın sanal ortama taşınmış hali olarak değerlendirmiştir

(Neves & Pinheiro, 2010). Bu yaklaşımı Laftman, Modin ve Östberg'in (2013) gerçekleştirdiği araştırma destekler niteliktedir. Araştırmada siber mağduriyet yaşayan bireylerin %25'inin yüz yüze zorbalık davranışına da maruz kaldığı, siber zorbalık davranışında bulunan bireylerin %68'inin yüz yüze zorbalık davranışında da bulunduğu tespit edilmiştir. Öte yandan siber zorbalığın sahip olduğu özgün özellikleri merkezine alan araştırmalar siber zorbalığın yüz yüze zorbalığın bir uzantısı olması yaklaşımının yetersiz olduğunu gösterir. Slonje, Smith ve Frisén (2013) yüz yüze zorbalığın sahip olduğu zorbalık davranışının tekrar etmesi ve zorba ile mağdur bireyler arasında güç dengesizliğinin bulunması özelliklerinin siber zorbalığın da özellikleri olarak görülmesini eleştirir. Çünkü siber zorbalıkta bir davranışı zorbalık olarak tanımlamak için davranışın tekrarlanmasına gerek kalmayabilir. Çok kısa sürede çok fazla kişiyle paylaşım yapılabilmesi siber zorbalığın tekrar etmesine eşdeğer görülür. Video, fotoğraf, ses kaydı, mesaj geçmişi gibi siber zorbalık materyallerinin saklanabilir olması siber zorbalığın yüz yüze zorbalıkla farklılaştığı önemli noktalardan biridir. Materyalin saklanabilir olması siber mağdurun onunla sürekli karşılaşması anlamına gelmektedir. Materyalin saklanabilmesi siber mağdurun aynı materyal üzerinden farklı kişiler tarafından siber zorbalığa maruz kalmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum da farklı siber zorbalar dahi olsa siber zorbalık davranışının tekrarlanması olarak ele alınır. Siber zorba ve siber mağdur bireyler arasındaki fiziksel güç dengesizliğinin Slonje, Smith ve Frisén'e (2013) göre bir önemi yoktur. Çünkü siber zorbalıkta internet ve teknolojilerine hakim olan güçlüdür. Birey kimliğini gizleyebiliyor, başka biri gibi davranabiliyor, siber mağdura ulaşmanın farklı yollarını bulabiliyorsa bireyler arasında bir güç dengesizliğinden bahsedilebilir. Fakat fiziksel olarak güç sahibi olmanın bu duruma bir etkisinden söz edilemez.

Yüz yüze zorbalıkta zorba birey, mağdur bireyden fiziksel ve sosyal olarak güçlüdür. Yüz yüze zorbalık belli bir mekan ve zaman içerisinde, o an olaya şahit olanların önünde gerçekleşir. Bu sınırlılık sayesinde mağdur zorbadan uzaklaşabilir veya zorbalığa maruz kaldığı mekanı terk edebilir. Böylece maruz kaldığı zorbalıktan kurtulmuş olur. Mağdur, yüz yüze zorbalığa maruz kalması dolayısıyla zorbanın kim olduğunu bilir. Ayrıca bireylerin yüz yüze olmaları birbirlerinin yüz ifadelerini, mimiklerini gözlemleyebilmelerini sağlar. Bu durum zorbanın yetersiz de olsa empati duygusuna pozitif yönde bir etkide bulunabilir. Zorba, mağdura verdiği hasarı fark edip daha da yıkıcı bir hasar oluşturmadan durabilir (Patchin & Hinduja, 2006, s. 150-153).

Siber zorbalıkta mekan ve zaman kısıtlaması yoktur. Siber zorba, cep telefonu ve internet üzerinden siber mağdura her an her yerde ulaşabilir. Siber zorba ve siber mağdur arasındaki fiziksel mesafenin bir anlamı yoktur. Bu durum siber zorbalıktan kaçışı imkansız kılmaktadır. Yüz yüze zorbalıkta mağdurun evi onun güvenli alanıdır. Siber zorbalıkta ise siber mağdurun siber zorba ile her yerde karşılaşabilir olması onun güvenli bir alana sahip olmasını engeller. Bu duruma Yıldırım (2022)

siber mağdurların gece uyurken dahi siber zorbalığa maruz kalabilmelerini örnek verir. Siber mağdur uyurken kendisine ait bir fotoğraf, video veya ses kaydı siber zorba tarafından bir sosyal medya platformunda, çevrimiçi toplulukta (Discord) veya web sitesinde paylaşılabilir. Bu sanal ortamlarda yapılan paylaşımların çok kısa sürede çok fazla kişiye ulaşması siber mağdurun yaşadığı mağduriyeti büyütür. Yüz yüze zorbalıkta tanıkların sayısı sınırlı iken yaşanan siber zorbalığa tanık olanların sayısı oldukça fazladır. Slonje, Smith ve Frisén (2013, s. 27) siber zorbalığın bu hareketini kar topu benzetmesiyle ele alır. Bu nedenle siber zorbalık kontrol edilmekte zorlanır, siber zorbanın kontrolünden çıkarak onun paylaştığı materyal farklı kişiler tarafından paylaşılabilir. Siber zorbanın tek bir eylemi başkaları tarafından birçok kez tekrar paylaşılabilir olduğundan siber mağdur bu durumu birçok kez deneyimlemek zorunda kalır (Slonje, Smith, & Frisén, 2013, s. 27).

Siber zorbalıkta, siber zorba kimliğini gizleyebilir veya farklı birinin kimliğine bürünebilir. Bu durum siber zorbanın gerçek kimliğinin tespit edilmesini zorlaştırır. Doğrudan gerçekleşen yüz yüze zorbalıkta mağdur zorbayı tanırken siber zorbalıkta zorba anonim kalabilir. Siber zorba telefonunun, oluşturduğu sahte hesabın arkasına gizlenerek hareket eder (Göger, 2021, s. 35). Anonimlik, siber zorbalığın ayırt edici özelliklerinden biridir. Anonim olarak karşısındaki bireye zarar verebildiğini bilen siber zorba ulaşılamaz hisseder, bundan cesaret alır ve karşısındaki kişiye daha acımasız davranabilir. Anonimlik, siber zorbaya sergilediği davranışların sorumluluğundan kaçabileceğini ve cezalandırılmayacağını düşündürür. Aynı zamanda siber zorbanın, karşısındaki bireyin ifadelerini göremiyor oluşu da siber mağdur üzerinde yaratılan etkinin fark edilmesini zorlaştırır. Siber zorbanın empati ve şefkat duyguları geri planda kalır (Sticca, 2013, s. 35). Sticca (2013), zorbalığın en şiddetli halinin anonim olarak gerçekleştirilen siber zorbalık olduğunun altını çizer.

Bireylerin yüz yüze zorbalıktaki rolleri siber zorbalıktaki rollerinin, siber zorbalıktaki rolleri yüz yüze zorbalıktaki rollerinin belirlenmesinde etkilidir (Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattanner, 2014). Siber zorbalık davranışında bulunan bireylerin yüz yüze zorbalık davranışında bulunma olasılığı daha yüksektir (Patchin & Hinduja, 2010). Öte yandan Eroğlu'nun (2014) çalışması bunun tam tersini göstermiştir. Eroğlu'na göre yüz yüze zorbalık davranışında bulunmak siber mağdur olma olasılığını artırmaktadır (Eroğlu, 2014, s. 345). Siber zorbalık davranışının gerçekleştiği platformlardan gerçek dünyaya taşınan zorbalık davranışları bireylerin yaralanma, bıçaklanma gibi fiziksel hasarlar almasıyla sonuçlanabilir.

Siber mağdular da mağdurlar gibi yaşadıkları zorbalığı bir yetkili veya yetişkinle paylaşmaktan uzak dururlar. Mağdurların bu kararları arkasındaki motivasyonları farklıdır. Yüz yüze zorbalık mağduru olan bireyler bu durumu paylaştıkları kişilerin de zarar göreceğini düşünürler. Siber zorbalık mağduru bireyler ise yaşadıkları zorbalığı karşılaşabilecekleri internet kullanım sınırı veya ebeveyn kontrolü gibi etkenler dolayısıyla paylaşmayı seçmezler (Dilmaç & Aydoğan, 2010, s. 1670).

Karşılaştırılan Unsur	Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Ortam	Yüz yüze	Elektronik ortam
Sıklık	Gittikçe azalır.	Gittikçe artar.
Zaman dilimi	Çoğunlukla okul öncesi, okulda ve okul sonrasında	Herhangi bir zaman diliminde
Tanıklar/Seyirciler	Olay yerinde bulunanlar	Dünya çapında internete bağlananlar
Kurban üzerindeki etkisi	Küçük ölçekli	Büyük ölçekli
Failin kimliği	Genellikle kurbanı tanıyan biri	Genellikle yabancı biri
Birincil hedefler	Erkekler	Kadınlar
Süre	Kısa süreli	Uzun süreli
Seyirciler	Pasif takip	Aktif bir konum
Durumun rapor edilmesi	Yüksek oranda	Düşük oranda
Müdahale	Kabul edilebilir seviyede	Düşük seviyede
Cezalandırıcı eylem	Sık	Seyrek

Şekil 5 Siber Zorbalık ve Yüz Yüze (Geleneksel) Zorbalık Farkları

Kaynak: Dinç, 2020, s. 26

2.2.5.Siber Zorbalık Araçları

Gelişen teknolojiye göre şekil alan siber zorbalık farklı platformlar ve teknolojik araçlarla gerçekleşebilir. Fakat temel olarak siber zorbalık davranışının gerçekleşebilmesi için sanal bir ortama ihtiyaç olduğu söylenebilir. Siber zorbalık davranışında en sık başvurulan aracın edinilmesi, kullanılması ve her yerde her an internet bağlantısına sahip olması nedeniyle akıllı telefonlar olduğu görülmüştür. Siber zorbalar çeşitli teknolojik araçlar ile sosyal medya uygulamaları, çevrimiçi oyunlar, arama ve mesaj yoluyla oldukça kolay bir şekilde siber zorbalık davranışında bulunabilmektedirler.

Siber zorbaların başvurduğu SMS, WhatsApp ve Facebook Messenger bireylerin anlık mesajlaşmalarını sağlamaktadır. WhatsApp ve Facebook Messenger ile aynı zamanda internet üzerinden sesli ve görüntülü arama gerçekleştirilebilmektedir. Siber zorbalar telefon aramasının yanında bu uygulamalar üzerinden arama gerçekleştirmeyi de seçebilirler. E-posta siber zorbaların başvurduğu bir diğer siber zorbalık aracı olarak ele alınmaktadır. Sosyal medya uygulamaları siber zorbalığın en çok gerçekleştiği ortamlardır. Facebook, Instagram, X (Twitter), YouTube, TikTok bu uygulamaların en sık başvurulanlarıdır. Forum, blog ve web sitelerinin yanında bir çevrimiçi topluluk uygulaması Discord da siber zorbalığın gözlemlendiği sanal ortamlar arasındadır. Çevrimiçi oyunlar, oyuncuların birbirleriyle iletişim kurarak hareket etmelerine olanak sağlar. Bu iletişim siber zorbalık davranışında bulunan bireyler yüzünden her zaman sağlıklı gerçekleşmez.

2.2.5.1. Anlık Mesajlaşma

Anlık olarak operatör veya internet üzerinden bireylerin yazılı olarak birbirleriyle iletişime geçmesi anlık mesajlaşma olarak tanımlanabilir. Operatör sağlayıcıları üzerinden gerçekleşen *SMS* ile mesajlaşma bugün diğer uygulamaların gerisinde kalmış durumdadır fakat hala varlığını devam ettirmektedir. *WhatsApp* ve *Facebook Messenger* sahip oldukları özelliklerle öne çıkmıştır. WhatsApp ve Facebook Messenger telefon rehberi entegrasyonuyla internet üzerinden anlık mesajlaşmayı sağlayan uygulamalardır. Arayüzlerinin sade olması, uygulamaların kullanımlarının kolay ve güvenli olması kullanıcı sayısının fazlalığını açıklayabilen temel özelliklerdir. Anlık metin (text) mesajının yanında ses kaydı ve görüntülü ses kaydı, sesli ve görüntülü arama özellikleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar aynı zamanda video, fotoğraf ve ses kaydı gibi materyallerin kişisel sohbetler ve 24 saat içinde kaybolan hikaye/durum güncellemelerinde paylaşılmasına olanak sağlar. WhatsApp ve Facebook Messenger grup sohbetleri oluşturmada oldukça kolay bir kullanım sunar. Yakın zamana dek oluşturulan gruplara telefon numarası eklenen herkes dahil edilebiliyordu fakat bu durum bir güvenlik sorunu teşkil ettiğinden gruplara dahil edilen bireylere davet gönderilmesi durumuyla çözümlendi. Bu uygulamalar yazılı grup sohbetlerinin yanında sesli ve görüntülü grup sohbetlerine de izin vermektedir. İki uygulamanın da bilgisayar destekli olması hem akıllı telefon hem bilgisayar üzerinden kullanılabilmesini sağlamaktadır. WhatsApp, profil fotoğrafı, aktif olunan son saat, gelen mesajın okundu bilgisi gibi kişisel bilgilerin istenen kişilerden gizlenmesine izin vermektedir. Bir telefon numarasına sahip olmanın zorunlu olduğu WhatsApp uygulamasında birden fazla oturum açılabilmektedir. Başka bir deyişle aynı numara üzerinden birden fazla farklı hesaba sahip olunabilir. Facebook Messenger uygulamasında ise Facebook hesabının entegre edilmesi, chatbotlar kullanılması ve oyunlar oynanması mümkündür (WhatsApp, 2024; Messenger, 2024).

2.2.5.2. E-posta (Elektronik Posta)

E-posta, WhatsApp ve Facebook Messenger gibi eş zamanlı bir iletişim sağlamaz. Kullanım kolaylığı, esnek bir iletişim yapısına sahip oluşu, bir veya birden fazla kişiye tek tıkla ulaşılabilmesi onu öne çıkarır. E-posta, metin mesajının yanında fotoğraf, video gibi belgelerin de gönderiye eklenmesine izin verir. Yazılan tek bir e-posta anında birçok kişiye iletilebilir ve iletilen kişiler de "İlet" seçeneğiyle aldıkları e-postaları çok kısa bir süre içerisinde farklı kişilerle paylaşabilirler. Bu durum e-postanın birçok kullanıcı aracılığıyla yayılmasına sebep olduğundan e-postanın asıl kaynağının bulunmasını zorlaştırır. Bu nedenle e-posta siber zorbalık davranışında oldukça sık başvurulan bir araçtır. Bireylerin sahip olduğu e-posta adresleri gerçek verilerini (isim, yaş, lokasyon) içermeyebilir. Bu durum siber zorbaya daha güvenli bir ortam sağlarken siber mağdur için karşısındakinin anonimliği korkutucudur. Bir e-posta ile bir materyalin büyük bir kitleye iletilmesi

dışında siber zorbaların başvurduğu ikinci yöntem siber mağdurun e-posta hesabını kullanarak hareket etmeleridir. Bireyin e-posta adresi ele geçirilebilir ve bu hesaptan oymuş gibi davranarak çeşitli e-postalar gönderilebilir. Ele geçirilen bu hesapta daha önce gerçekleşmiş mailleşmeler farklı sosyal medya platformlarında, çevrimiçi topluluklarda, arkadaş gruplarında ifşa edilebilir. İki kişi arasında gerçekleşen mailleşmelere kişilerin rızası olmadan üçüncü bir kişinin dahil olmasının hukuki yaptırımları bulunmaktadır. Çünkü bu durum özel hayatın gizliliğini ihlal etmektedir. Farklı bir yöntem olarak bireyin öğrenilen e-posta adresi ile alışveriş, porno, iddia sitelerine üye olarak birey mağdur edilebilir (Eroğlu, 2014, s. 55).

2.2.5.3. Sosyal Medya Uygulamaları

Sosyal medya, kullanıcılara enformasyon, düşünce, ilgi ve bilgi paylaşım imkanı tanıyarak karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için ortak kullanılan bir terim olarak tanımlanmaktadır (Akça & Sayımer, 2017). Kendine özgü gündemi, interaktif etkileşim sağlaması, aktif ve hareketli bir yapıya sahip oluşu kullanıcıları etkilemiş geleneksel medya araçlarını geride bırakmıştır. Sosyal medya kullanıcıları deneyimlerini, çevresinde olup bitenleri, hayatlarındaki anlık değişimleri anında ve çok hızlı bir şekilde paylaşabilmektedir. Bu durum kullanıcılara sıradan olmadıklarını hissettirir. Çünkü paylaştıkları her şey birileri tarafından görülmektedir. Ayrıca yapılan paylaşımlar için bir sınır da bulunmamaktadır (Göger, 2021, s. 8).

Sosyal medya platformlarında bireyler sosyalleşme, günlük hayatın stresinden uzaklaşma, eğlenme, oyun oynama gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bunun tam tersi de bireyler için mümkündür. Sosyalleşmekten uzaklaşmak, kendisiyle vakit geçirmek gibi ihtiyaçlar da sosyal medya platformları aracılığıyla karşılanabilir. Bireyler sevdikleri ünlülerle iletişim kurabilir, herhangi bir toplumsal olayda kamuoyu oluşturabilir, ilgi alanlarına yönelik bilgiler edinebilirler. Aynı zamanda bir gelir kapısı olan sosyal medya platformları üzerinden bireyler satış ve reklam yapabilir (Göger, 2021, s. 13).

En Çok Kullanılan Sosyal Medya Uygulamaları
Türkiye 2024

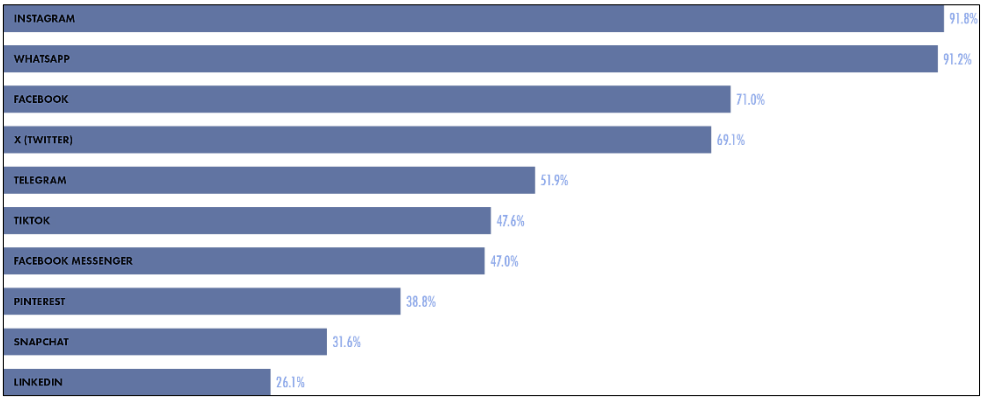

Şekil 6 We Are Social Digital 2024: Turkey Raporuna Göre Türkiye'de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları Grafiği

Kaynak: We Are Social, 2024

2.2.5.3.1.Facebook

Facebook 2004 yılında Mark Zuckerberg ve arkadaşları tarafından Harvard Üniversitesi'nde kurulmuştur. Facebook'un kuruluş amacı en başta Harvard Üniversitesi öğrencilerinin arkadaşlarıyla iletişim kurmasını ve birbirleriyle bilgi paylaşımında bulunmasını hedefliyordu. Bu nedenle öğrenciler platforma kayıt olurken okul mail adreslerini kullanmaktaydı. Hızla büyüyen platform 2006 yılı itibarıyla tüm mail adreslerinin kayıt olunurken kullanılmasına izin vererek platformu daha geniş kitlelere açık hale getirmeye başladı. Bugün Facebook dünya genelinde en popüler sosyal medya platformlarından biridir. 4 Ocak 2022 tarihi itibarıyla Facebook şirketi ismini Meta olarak değiştirdi (Meta, 2024). Facebook, kullanıcılarının fotoğraf, video gibi görsel materyalleri paylaşmalarına, ilgi alanlarına yönelik gruplar oluşturmalarına veya gruplara katılmalarına, arkadaşları ile mesaj, sesli veya görüntülü arama ile iletişim kurmalarına ve çeşitli çevrimiçi oyunlar oynamalarına imkan sağlar.

Facebook kullanıcıları platforma bir e-posta adresi ile üye olabilmektedir. Kullanıcılar platformda kendilerine ait kişisel bilgileri içeren bir profil sayfasına sahip olurlar. Bu bilgilerin tamamını görüntüleyebilecek kişileri sınırlandırmak mümkündür. Kullanıcılar profillerine bir profil fotoğrafı ekleyebilir ve cinsiyet, yaş, doğum günü, eğitim durumu, memleket, yaşanılan şehir, sahip olunan meslek, ilişki durumu, iletişim bilgileri (e-posta, telefon numarası, farklı uygulamalardaki profilleri) ve ilgi alanlarını profil sayfalarında görünür kılabilirler. Arkadaş listeleri bireylerin tanıdıkları veya tanımak istedikleri kişilere arkadaşlık isteği göndermesi ve bu isteğin kabul edilmesiyle oluşur. Bu listedeki kişilerle Facebook üzerinden iletişim kurulabilmektedir. Arkadaş listesinde bulunan kişiler bireyin paylaştığı gönderileri beğenme veya bir ifade ekleme ve yorum yapma hakkına sahip olurlar. Kullanıcıların ana sayfalarında takip edilen kişilerin, üye olunan grupların paylaşımları ve bu paylaşımlara yapılan yorumlar görülebilmektedir. Ayrıca arkadaşlık isteği gönderme, arkadaşlık isteğinin kabul edilmesi, paylaşılan gönderinin beğenilmesi veya bir ifade bırakılması, paylaşılan gönderiye yorum yapılması, takip edilen kişilerin bir gönderi paylaşması gibi tüm hareketler kullanıcılara bildirim gönderilerek bildirilmektedir. Facebook kullanıcıları çeşitli etkinlikler oluşturabilir ve arkadaşlarını davet edebilirler. Aynı şekilde arkadaşları ile oyun oynayabilir, oyun sonuçlarını paylaşabilirler (Facebook, 2024).

2.2.5.3.2.Instagram

Instagram, 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından kurulan, 2012 yılından itibaren Meta şirketine ait olan bir sosyal medya platformudur. Instagram fotoğraf ve video paylaşımı

odaklı bir sosyal medya platformudur. Instagram fotoğraf ve videolar üzerinde çeşitli temel düzenlemeler yapmaya izin verir, platformda 24 saat sonra kaybolan fotoğraf veya video paylaşımları yapılabilir. Instagram bireylerin paylaşımlarında çok daha büyük bir kitleye ulaşabilmeleri için hashtag kullanmalarını önerir. Kullanıcıların sahip oldukları profil sayfalarında Facebook kadar detaylı bilgilere yer verilmemiştir. Kullanıcıların profil sayfalarında profil fotoğrafı, biyografi, takipçi ve takip edilen kişi sayısı, paylaşılan gönderiler, sabitlenen hikayeler yer almaktadır. Takipçiler birbirlerinin gönderilerini beğenebilir, kaydedebilir ve yorum yapabilir. Aynı şekilde paylaşılan hikayeleri beğenmek veya ifade bırakmak mümkündür. Hikaye üzerinden çeşitli anketler, soru cevap etkinlikleri, canlı yayınlar yaparak kullanıcılar takipçileri ile gerçek zamanlı etkileşim kurabilirler. Instagram kullanıcıları takipçileri ile platform üzerinden birebir veya grupça doğrudan mesajlaşabilir (DM, Direct Message), sesli mesaj gönderebilir, sesli veya görüntülü arama gerçekleştirebilir. Kullanıcılar takip ettikleri kişilerin veya sayfaların paylaşımlarını Instagram anasayfalarında görüntülerler. Instagram aynı zamanda birçok kullanıcı için gelir kaynağıdır. Platform üzerinden satış yapılabilir, reklam ve sponsorlu içerikler paylaşılabilir (About Instagram, 2024).

2.2.5.3.3.X (Twitter)

2006 yılında Jack Dorsay tarafından kurulan Twitter 2022 yılında Elon Musk tarafından satın alınarak ismi “X” olarak değiştirildi. X kendini “Şu an dünyada olup bitenleri ve insanların nelerden bahsettiğini öğrenebileceğiniz yer.” olarak tanımlar. Başka bir tanıma göre ise X adıyla varlığını sürdüren sosyal medya platformu bir mikroblogdur. Paylaşılmak istenen metinler maksimum 280 karakter uzunluğunda olabilmekte ve fotoğraf, video veya link (bağlantı) içerebilmektedir. Fakat X fotoğraf veya video gibi görsel materyallerin paylaşılmasıyla değil fikirlerin paylaşılmasıyla öne çıkmaktadır. Paylaşılan bu gönderiler kullanıcılar tarafından beğenilebilir, yanıtlanabilir, kaydedilebilir veya yeniden paylaşılabilir. Kullanıcılar gönderilerinde hashtag kullanarak takipçilerinden çok daha büyük bir kitleye erişebilir ve trendlere girebilirler. Trendler, o an dünya genelinde veya kullanıcının seçtiği bölgede en çok konuşulan konuları gösteren alandır. X, kullanıcılarının gerçek zamanlı etkileşim kurabilmeleri için canlı sesli sohbet odaları oluşturma, bir veya daha fazla kişiyle direkt mesajlaşma (DM), anket oluşturabilme gibi çeşitli imkanlar sunar (X, 2024).

X, sahip olduğu tüm bu özelliklerin yanında *kamuoyu oluşturmadaki gücü*yle öne çıkar. Çeşitli kaynaklardan anında bilgi akışının sağlanması ve bu bilgilerin anında dünya genelinde görünürlük kazanması X’i toplumsal birçok olayda kamuoyu oluşturmada başvurulan bir platform haline getirmiştir. Farklı bakış açılarının varlığının, çeşitli grupların seslerinin duyulmasına olanak sağlayan X, toplumsal birçok hareketin organize edildiği ve desteklendiği bir platformdur. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin güneydoğu bölgesinde meydana gelen büyük ve yıkıcı depremde bilgi akışının

hızlı olmasıyla X platformu üzerinden yardım çağrıları duyurulmuş, gönderilecek yardımların koordinasyonları konusunda kolaylık sağlanmıştır. Resmi kurumlar depreme dair bilgilendirmeleri ve uyarıları X üzerinden yapmış X üzerinden gelen yardım çağrılarını dikkate almıştır. 6 Şubat depremi için X üzerinden global yardım ve destek kampanyaları başlatılmış geniş kitlelere ulaşılmıştır. X deprem sürecinde bir acil durum platformu gibi kullanılmış ve olumlu bir etki oluşturmuştur (Yıldırım F. E., 2023).

2.2.5.3.4.YouTube

2005 yılında Jawed Karim Steve Chen ve Chad Hurley tarafından kurulan video platformu YouTube 2006 yılında Google şirketi tarafından satın alındı ve günümüzde Google'ın bir yan kuruluşu olarak varlığını sürdürmektedir. YouTube, kullanıcıların video yüklemesine, izlemesine ve o videoyu farklı platformlarda paylaşmasına olanak tanıyan bir sosyal medya platformudur. Platforma yüklenen videolar herkese açık veya gizli olabilir. Videonun görüntüleyicileri özel olarak ayarlanabilir. Müzik, eğlence, eğitim, oyun, haber gibi farklı kategorilerde milyarlarca video bulunan platformda kullanıcıların video izleme sınırı yoktur. YouTube kullanıcıları izledikleri videoları beğenebilir, beğenmeyebilir, yorum yapabilir ve herhangi bir sosyal medya platformunda paylaşabilir. YouTube izleyicileri sevdikleri kanalları takip edebilir, bir ücret karşılığında o kanala abone olabilirler. Bu durum YouTube içerik üreticilerine bir gelir kaynağı oluşturur. Reklamlar, sponsorlu içerikler, süper sohbetler de içerik üreticilerinin gelir elde etmesini sağlar. YouTube, kullanıcılarına canlı yayın yapma imkanı sağlar. Böylece içerik üreticileri ve izleyiciler gerçek zamanlı bir etkileşime sahip olurlar. Topluluk sekmesi altında da metin, anket, resim gibi materyaller paylaşılarak etkileşim kurulabilmektedir (YouTube, 2024).

2.2.5.3.5.TikTok

2016 yılında Çin merkezeli ByteDance şirketi tarafından kullanıma sunulan TikTok, kısa süreli videoların oluşturulup paylaşıldığı bir sosyal medya platformudur. TikTok kullanıcıları 15 saniyeden 3 dakikaya kadar kısa videolar oluşturabilmektedirler. Video içerikleri müzik, dans ve komedi ağırlıklıdır. TikTok geniş bir müzik kütüphanesine sahiptir. Kullanıcılarının videolarına ekleyebilecekleri milyarlarca müzik ve ses efekti seçeneği sunar. Basit arayüzü sayesinde kullanıcıların kolayca adapte olarak videolarını düzenlediği ve paylaştığı platform video filtre ve efektlerine de sahiptir. Tiktok, kullanıcılarına canlı yayın yapabilme imkanı sunar. Canlı yayınlarda TikTok içerik üreticileri, takipçileri ile etkileşimde bulunabilir ve gelen sanal hediyelerle gelir elde edebilir. Kullanıcılar videolara yorum yapabilir, direkt mesaj yoluyla birbirleriyle iletişime geçebilirler. (Geyser, 2024).

2.2.5.4. Çevrimiçi Topluluklar

Çevrimiçi topluluklar, ortak bir ilgi alanı veya amaç etrafında bireylerin toplanmasına olanak sağlar. Bir araya gelen bu bireyler birbirleriyle iletişim kurabilir, bilgi alışverişinde bulunabilir ve birbirlerine destek verebilirler. Ayrıca bu topluluklar farkındalık yaratmak istenilen toplumsal konuların görünürlüğünü artırmaya yardımcı olur. Çevrimiçi topluluklar dinamik bir yapıya sahiptir ve bu topluluklar farklı platformlarda oluşturulabilir.

Forumlar, çevrimiçi toplulukların oluşturulması için tasarlanmıştır. Ortak ilgi alanına sahip bireylerin bir araya geldiği forumlarda birçok kişi birbiriyle tanışabilir. Forumlarda gerçekleşen iletişim eş zamanlı bir iletişim değildir. Forumlar çeşitli kurallara sahip olabilir ve kullanıcılar üye olurken bu kuralları kabul ettiklerini beyan ederler. Üyeler gerçek isimleri yerine takma adlar (nickname) kullanarak forumlara üye olurlar. Siber zorbalar bireylerin forumlarda paylaştıkları düşünceleriyle dalga geçebilir, saygınlıklarını zedeleyecek yorumlarda bulunabilir, onları aşağılayabilirler. Forum üzerinden tehdit içeren mesajlar atıp bireyleri rahatsız edebilirler (Akyüz, 2019, s. 15).

Discord, bir çevrimiçi topluluk uygulamasıdır. Kullanıcıların anlık mesajlaşma, sesli ve görüntülü iletişim kurmalarına olanak sağlar. Kullanıcılar Discord üzerinden metin mesajı, fotoğraf, video ve çeşitli dosyalar paylaşabilir, başka bir işle uğraşırken sesli olarak iletişim kurabilir. Aynı zamanda diğer kullanıcılarla ekran paylaşımı da yapabilir. Kullanıcılar ilgi alanları ve ihtiyaçlarına göre sunuculara katılabilir veya kendi sunucularını oluşturabilirler. Discord sahip olduğu yetkilendirme ve rol atama özelliğiyle kullanıcıların etkileşimlerini sınırlandırır. Böylece sunucu içerisinde gerçekleşebilecek siber zorbalık davranışları kontrol altına alınabilir (Discord, 2024).

2.2.5.5. Bloglar ve Web Siteleri

Web günlükleri olarak bilinen bloglar, yazarların istedikleri konularda fikirlerini içeren yazılar paylaştıkları web sayfalarıdır. Bloglarda anketler ve yorumlar aracılığıyla yazar ile okuyucu etkileşimde bulunabilir. Yorumlar aynı zamanda okuyucuların kendi aralarında etkileşim kurmalarını, fikir alışverişinde bulunmalarını sağlar. Bloglarda resim ve video gibi içerikler de paylaşılabilmektedir. Siber zorbalar, rahatsız edici veya hakaret içeren yorumlarla blog yazarlarını mağdur edebilirler. Başka kişiler hakkında bloglar oluşturabilir, o kişiye ait rahatsız edici fotoğraf ve video gibi materyalleri onları utandırmak ya da onlarla dalga geçmek amacıyla paylaşabilirler (İğdeli, 2018, s. 30).

İnternet üzerinden erişilebilen web siteleri grafik, metin, fotoğraf, ses gibi bilgi ve belgelerin depolanmasını, başka bilgi ve belgelerle bağlantılar kurulmasını sağlayan iletişim panolarıdır (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 40). Bireyler web siteleri oluşturabilir veya web sitesi edinebilirler. Ellerindeki

siber zorbalık materyallerini erişim sahibi oldukları web sitelerinde paylaşarak siber zorbalık davranışında bulunabilirler. Kişiler hakkında nefret söylemlerinde bulunabilir, utanç verici ve küçük düşürücü yazışma, fotoğraf, video ve ses kayıtlarını izinsiz paylaşarak ifşa edebilirler. Web sitesi aracılığıyla siber zorbalık davranışında bulunan siber zorbaların kimliği siber mağdurlar tarafından bilinememektedir. Bu anonimlik siber mağdur üzerinde çok daha yıkıcı bir etkiye sahip olabilir (Çiftçi H. , 2015, s. 32).

2.2.5.6. Çevrimiçi Oyunlar

İnternet üzerinden oynanan oyunlar için çevrimiçi oyunlar kavramı kullanılır. Bu oyunlar oyuncuların bilgisayar, oyun konsolu, akıllı telefon veya internet bağlantısı sahibi başka bir cihaz aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurmalarına olanak sağlar. Oyuncular kendilerine verilen görevleri oyun içi sohbet kanalları veya mesajlaşma yoluyla iletişim kurarak tamamlamayı amaçlarlar. Oyuncular, çevrimiçi oyunlar sayesinde farklı ülkelerden ve şehirlerden insanlarla tanışabilir. Siber zorbalar, çevrimiçi oyunlarda kimliklerini gizli tutarak hareket ederler. Sesli mesaj veya metin mesajı aracılığıyla karşı tarafa hakaret edebilir ve tehditlerde bulunabilirler. Siber zorbalar, çevrimiçi oyunlarda oyuncuları oyun dışına atabilir, karşı tarafın oyun hesabını ya da oyunda sahip olduğu para ve ögeleri ele geçirmeye çalışabilirler. Siber zorbalar parçası olduğu takımın kaybetmesi için bilerek kötü oynayabilir, diğer oyuncuları yanlış yönlendirebilir ve oyunun kararlaştırılan stratejisini bozarak oyunu bilerek sabote edebilirler. Nedensizce oyuncuları rapor ederek oyun hesaplarının cezalandırılması ya da kapatılmasına sebep olabilirler. Aynı oyuncuyu hedef alarak oyun içinde sürekli rahatsız etmek (harassment), dışlamak da çevrimiçi oyunlarda siber zorbalık davranışı olarak değerlendirilir (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 41).

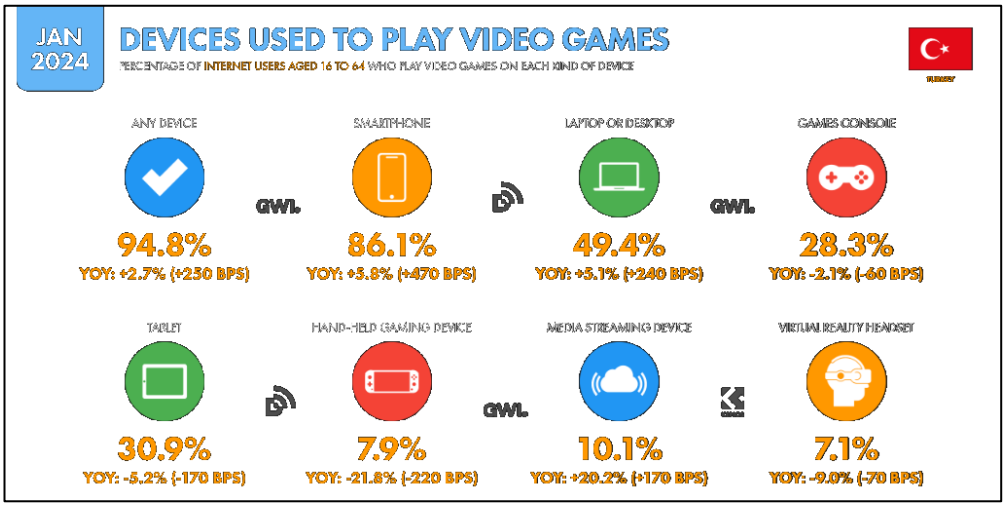

Şekil 7 We Are Social Digital 2024: Turkey Raporuna Göre Türkiye'de Çevrimiçi Oyun Oynama Oranının Elektronik Cihazlara Göre Dağılımı

Kaynak: We Are Social, 2024

2.2.6.Siber Zorbalık Türleri

Kasıtlı olarak karşısındaki bireye zarar verme amacı güden siber zorbalık davranışı sanal ortamlarda internet ve teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirilir. Literatür araştırmaları siber zorbalığın gerçekleşme biçimi veya siber zorbalık davranışında başvurulan araçların temel alınarak siber zorbalık davranışının sınıflandırıldığını göstermiştir. Siber zorbalık, yüz yüze zorbalığın dolaylı olarak gerçekleştirilen bir türü veya bir uzantısı olarak ele alınabilir. Tam tersi şekilde, siber zorbalık bağımsız bir zorbalık türü olarak ele alınabilir ve kendi içinde farklı türlere ayrıştırılabilir (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 42). Willard (2007), siber zorbalığı bağımsız bir zorbalık türü olarak ele almış ve kendi içinde yedi ayrı başlıkta kategorilendirmiştir. Willard bu yedi başlıklı kategorilendirmeyi *siber zorbalık davranışının içeriğini* merkeze alarak yapmıştır. Willard'a göre siber zorbalık türleri şöyledir: *kızdırma* (flaming), *çevrimiçi taciz* (online harassment), *siber tehdit* (cyberstalking), *iftira* (denigration), *başka biri gibi davranma* (impersonation), *ifşa etme* (outing and trickery), *dışlama* (exclusion).

2.2.6.1. Kızdırma

Kızdırma; teknolojiye hakimiyet, sosyal ve ekonomik statü gibi özellikler bakımından aralarında fark bulunmayan bireylerin saldırgan, öfkeli, kaba, aşağılayıcı ve tehdit edici bir üslupla birbirlerine yazılı veya sesli olarak mesajlar gönderdikleri bir siber zorbalık türüdür. Kızdırma, gerçekleşen siber zorbalığın dozunun artmasıyla gerçek bir tehdide dönüşebilir. Bu zorbalık iki veya daha fazla kişi arasında kısa süreli olarak gerçekleşebilir. Ayrıca kızdırma; çevrimiçi oyunlar, çevrimiçi topluluklar, forumlar, sosyal medya uygulamalarında gerçekleştirilen canlı yayınlar gibi herkese açık platformlarda gerçekleşmektedir (Willard, 2007, s. 5).

2.2.6.2. Çevrimiçi Taciz

Çevrimiçi taciz, siber zorbanın hedef aldığı kişiye sürekli olarak rahatsız edici, aşağılayıcı mesajlar göndermesini içerir. Siber zorba bu mesajları, hedef aldığı kişiye e-posta, anlık mesaj veya direkt mesaj (DM) gibi kişisel iletişim kanalları aracılığıyla iletebilir. Buna ek olarak siber zorba farklı isimlerle açtığı sahte hesaplar ve edindiği farklı telefon numaraları ile siber mağdurun tanımadığı kişilerden de rahatsız edici mesajlar aldığını düşünmesini sağlar. Sürekli tekrarlayan bir siber zorbalık türü olan çevrimiçi taciz bu yöntemle de devamlılık göstermiş olur (Willard, 2007, s. 7).

Çevrimiçi taciz sahip olduğu üç özellikle bir diğer siber zorbalık türü olan "kızdırma"dan ayrılır. Kızdırma, kısa süreli bir siber zorbalıktır fakat çevrimiçi taciz sürekli tekrar eden bir yapıya sahip olduğu için uzun sürelidir. Kızdırmada bireyler teknolojiye hakimiyet, sosyal ve ekonomik statü gibi özellikler bakımından denktir fakat çevrimiçi tacizde siber zorba kendinden çeşitli özellikler

bakımından daha aşağı konumda bulunan bireye siber zorbalık davranışında bulunur. Çevrimiçi taciz ve kızdırma arasındaki üçüncü ve son fark ise sürekliliktir. Çevrimiçi tacizde siber zorbanın hedef aldığı birey ne zaman telefonunu eline alsa, bilgisayarını açsa veya çevrimiçi olsa sürekli olarak rahatsız edici mesajlara maruz kalır (Göger, 2021, s. 38).

2.2.6.3. Siber Tehdit

Siber zorbanın hedef aldığı kişiye saldırgan, aşırı korkutucu, çeşitli ciddi tehditler içeren mesajları sürekli olarak göndermesi davranışı siber tehdit olarak tanımlanır. Çevrimiçi tacizlerin tekrarının artması, siber zorbanın gönderdiği mesajların ciddi tehditler içermesi çevrimiçi zorbalığın daha tehlikeli hali olarak siber tehdit kavramı ile açıklanır. Siber mağdur, maruz kaldığı siber tehditler dolayısıyla kendini daha mağdur ve güvensiz hissedebilir. Siber tehdit, siber mağdurun kendi güvenliği konusunda endişeli olmasıyla çevrimiçi tacizden ayrılır (Willard, 2007, s. 11).

2.2.6.4. İftira

İftira bireye ilişkin doğru olmayan, kişinin itibarına zarar verici, sosyal ilişkilerini zedeleyici, acımasız ve hakaret içeren bilgilerin e-posta, anlık mesaj, sosyal medya uygulamaları, web sitesi gibi çeşitli çevrimiçi kanallarla paylaşılması olarak açıklanabilir. İftira ile bireyin sosyal ilişkilerine zarar vermek ve itibarını zedelemek amaçlanır. Bu siber zorbalık türünde siber zorbanın paylaştığı zorbalık materyalinin doğrudan alıcısı siber mağdur değil, diğerleridir. Bu nedenle dolaylı zorbalık olarak da ele alınır (Willard, 2007, s.7).

2.2.6.5. Başka Biri Gibi Davranma

Bir diğer siber zorbalık türü olan başka biri gibi davranma siber zorbanın bireylerin hesaplarını ele geçirerek oymuş gibi davranması ve bireyi zor durumda bırakacak, bireyin sosyal ilişkilerine zarar verecek, sahip olduğu saygınlığı zedeleyecek ve diğerlerini kötü hissettirecek mesajlar göndermesi durumudur. Siber zorba, siber mağdurun kimliğine bürünerek onun ele geçirdiği hesaplarından özel veya gerçek olmayan bilgiler paylaşabilir. Hatta oymuş gibi davrandığı bireyin arkadaşlarını dolandırabilir. Siber zorba bu zorbalığı mağdurun şifresini öğrendiği telefonundan veya bilgisayarından, üye olduğu çevrimiçi topluluklardan, ona ait sosyal medya hesaplarından, blog veya web sayfasından yapabilir (Akyüz, 2019, s. 17).

Arkadaşların birbirine güvenmesinin bir göstergesi olarak sahip olunan hesapların şifreleri arkadaşlar arasında paylaşılabilir ya da siber zorba teknolojiye hakimiyeti ile hedef aldığı bireyin hesaplarının şifrelerini ele geçirebilir. Bu nedenle başka biri gibi davranma siber zorbalığı oldukça sık görülür.

2.2.6.6. İfşa Etme

İfşa etme bireyin kişisel konuşmaları, fotoğrafları veya videolarını, özel ve gizli bilgilerini, onu utandıracak veya mahcup edecek materyalleri herkese açık olacak şekilde paylaşmaktır. Bir başka tanıma göre ise ifşa, bir kişiye ait özel bilgilerin, sırların ya da görüntülerin özellikle mahrem ve mahcup edici nitelikte olanların herkese açık şekilde yayınlanmasını ya da başkalarına gönderilmesini ifade eder (Göger, 2021, s. 40). İfşa etme, bireyin güvenini kazanarak onun hakkında çeşitli bilgiler ve görüntüler elde edip bu bilgileri özellikle bireyin çevresindeki insanlarla paylaşmakla da gerçekleşebilir. Bireyin ev adresi, telefon numarası, e-posta adresi, ilişki durumu gibi gizli kalması gereken kişisel bilgilerinin sosyal medya uygulamaları, web sitesi ve bloglar aracılığıyla paylaşılması da ifşa etmek olarak değerlendirilir.

2.2.6.7. Dışlama

Dışlama, bireyin içinde bulunduğu çevrimiçi gruplardan, çevrimiçi oyunlardan, çevrimiçi düzenlenen etkinliklerden, sosyal medya gruplarından veya arkadaş listelerinden kasıtlı olarak çıkarılması veya bahsedilen bu gruplara alınmamasıdır. Bu durum bireyin sosyal olarak dışlanması ve yalnızlaştırılması olarak da değerlendirilebilir. Ekip olarak oynanan çevrimiçi oyunlarda (League of Legends, Valorant gibi) çeşitli yollarla bireyin ekibe alınmaması, arkadaşlarla oluşturulan WhatApp gruplarına bireyin alınmaması, Discord üzerinden birlikte maç izleme etkinliği gibi çevrimiçi etkinliklere bireyin davet edilmemesi oldukça sık rastlanan siber zorbalık davranışlarıdır (Willard, 2007, s. 9).

2.2.6.8. Diğer Siber Zorbalık Türleri

Sanal ortamlarda gerçekleşen siber zorbalık, bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerden etkilenir ve bu gelişmelere paralel olarak yeni siber zorbalık türlerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Willard'ın yedi başlıkta ele aldığı siber zorbalık türleri kategorilendirmesi hala geçerliliğini korumakta fakat bugün karşılaşılan her siber zorbalık davranışını açıklamada yeterli olamamaktadır. Bu nedenle bu kategorilendirmenin kapsamı genişletilmiş ve var olan yedi başlığa dört yeni başlık eklenmiştir. Bunlar; ***çevrimiçi cinsel içerikli görüntü paylaşımı*** (sexting), ***habersizce gerçekleştirilen saldırı eylemlerinin cep telefonu veya başka bir elektronik araçla kaydedilmesi ve paylaşılması*** (happy slapping), ***çevrimiçi kışkırtma*** (trolling) ve ***çevrimiçi oyunbozanlık***tır(griefing).

Çevrimiçi cinsel içerikli görüntü paylaşımı (sexting), bireyin rızası olmadan ona ait cinsel içerikli görüntülerin sosyal medya platformları, web sitesi, çevrimiçi topluluklar gibi siber zorbalık araçlarıyla paylaşılmasıdır. Bir kişiye rızası dışında cinsel içerikli görüntüler gönderilmesi de çevrimiçi cinsel içerikli görüntü paylaşımı başlığı altında değerlendirilir.

Habersizce gerçekleştirilen saldırı eylemlerinin cep telefonu veya başka bir elektronik araçla kaydedilmesi ve paylaşılması (happy slapping), bir grubun herhangi bir bireye habersizce fiziksel olarak saldırması esnasında gruptan birinin yaşananları cep telefonu kamerası gibi teknolojik bir araçla kaydetmesi ve bu görüntüleri başkalarıyla anlık mesaj, e-posta gibi kişisel kanallarla veya sosyal medya, web sitesi gibi herkese açık sanal ortamlarda paylaşması şeklinde gerçekleşir.

Çevrimiçi kışkırtma (trolling), web siteleri ve sosyal medya uygulamaları üzerinden sürekli olarak kötü niyetli ve küfür içerikli mesaj gönderme veya yorum yapma şeklinde tanımlanır. Bu siber zorbalık, siber zorba tarafından eğlence ya da bireyi kızdırarak bir tartışma yaratma amaçlı gerçekleştirilebilir.

Çevrimiçi oyunbozanlık (griefing), çevrimiçi ekip oyunlarında diğer oyuncuları kasıtlı olarak taciz etme olarak tanımlanır. Siber zorbanın amacı oyunu kazanmak değil, diğer oyuncuları küfür etmek, hile yapmak, oyun stratejisini bozmak gibi hareketlerle rahatsız etmektir (Akyüz, 2019, s. 18).

2.2.7.Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalığın nedenlerinin bilinmesi bu probleme çeşitli çözümler sunulabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bireylerin siber zorbalık davranışında bulunmasının arka planında çeşitli motivasyonlar bulunmakta, çeşitli unsurların bu yönde bir etkisinin varlığından söz edilmektedir (Yıldırım A. , 2022, s. 23). Siber zorbalar, siber zorbalık davranışında bulunmaktan keyif alabilirler. Siber mağduru cezalandırdıkları düşüncesi, onun zor durumda kalışı siber zorbalar için eğlendirici bir durum olabilir. Siber zorbalar hedef aldıkları bireyler üzerinde kontrol sahibi olma motivasyonuyla da hareket edebilirler. Bu motivasyon siber zorbanın siber mağdur üstünde tam kontrol sahibi olduğunu düşünene dek devam eder. Bu durum aynı zamanda bir güç gösterisi olarak da sergilenebilir. Çünkü siber zorba bu davranışıyla çevresindeki ve sanal platformlardaki bireylerin saygısını kazanmayı amaçlayabilir. Sanal dünyanın sağladığı anonimlik, siber zorbanın hızlı tespit edilmesi ihtimalini düşürdüğünden siber zorba korkusuzca hareket eder ve siber mağduru tüketene dek ona rahatsızlık vermeyi sürdürür. Çünkü anonim olan siber zorba bu davranışının sorumluluğundan kaçabileceği düşüncesindedir. Öte yandan yüz yüzeyken dile getirilmekten çekinilen düşünceler sanal ortamlarda paylaşılarak siber mağduriyet yaşatılabilir. Bu gibi durumlarda siber zorba, yüz yüze zorbalığa maruz kalan mağdur olabilir. Çünkü intikam da siber zorbalık için oldukça güçlü bir motivasyon kaynağıdır (Eroğlu, 2014, s. 65).

Siber zorbalığın nedenleri arasında sosyal çevrenin etkisi öne çıkmaktadır. Bireyin çeşitli sosyal medya platformları, forumlar, çevrimiçi topluluklar aracılığıyla edindiği arkadaşları da kendisi için rol model olabilmektedir. Yüz yüze hiç görüşmemiş olsalar dahi bireyin onayını almak istediği

sanal arkadaşlıklarından bahsedilebilir. Siber zorba, arkadaşları tarafından onay alamadığında dozu yükselterek tekrarladığı siber zorbalık davranışında bulunabilir. Bu devamlı siber zorbalığın en sonunda kendisine statü ve güç getireceğini düşünürler. Öte yandan bireyin edindiği sanal arkadaşları birer siber zorba olabilir ve bunu gözlemleyen birey onların sahip olduğu bu güç ve statüden etkilenerek aynı yola başvurabilir, bir siber zorbaya dönüşebilir (Yıldırım A. , 2022, s. 23).

Aile bireyleri ve ilişkileri de tıpkı sosyal çevre gibi siber zorbalık davranışının ardındaki nedenlerden biridir. Aile, bireyin rol model edindiği ve sosyalleştiği ilk ortamdır. Bu nedenle aile yapısı ve aile bireylerinin tutumları oldukça önemlidir. Çünkü birey rol model aldığı aile üyesinin davranış ve tutumlarını gözlemler, kendi sosyal hayatında uygular. Şiddete başvuran bir aile üyesi diğer aile üyelerinin sosyal hayatlarına şiddeti taşımasına neden olabilir. Bu durum yüz yüze zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalıkta da aynı şekilde gözlemlenmektedir. Aile bireylerinin birbiriyle ilişkileri siber zorbalığı kontrol etmede oldukça etkili bir unsurdur. İlgili ve kontrol sahibi aile, bireyin sanal dünyadaki hareketlerini takip ederek onun zorba veya mağdur olmasını engeller. Aynı zamanda bireyin maruz kaldığı siber zorbalığı ailesiyle paylaşmasında da aile ilişkileri önemli bir yere sahiptir (Yıldırım A. , 2022, s. 24).

Siber zorbalık konusunda zorba ve mağdurun sahip olduğu empati düzeyi belirleyici bir unsurdur. Siber zorbanın empati duygusundan yoksun oluşu onu siber mağdura karşı daha acımasız kılar. Siber zorba, siber mağdurun mimikleri ve yüz ifadelerini göremediği için davranışlarında kontrolsüzdür. Aynı zamanda siber zorba yarattığı yıkımı ve travmaları göremediği için davranışlarının sorumluluğunu da üstlenmez. Öte yandan empati düzeyinin yüksek oluşu da mağduriyete sebep olabilir. Bireyin, insanların yaşadıklarına karşı fazla duyarlı oluşu bireyi siber zorbalığın mağduru konumuna getirebilir. Benlik saygısı da aynı şekilde bireyin zorba ya da mağdur oluşunda etkili bir kişilik özelliğidir. Benlik saygısı yerine kendilik değeri, öz saygı, kendine saygı gibi kavramlar da kullanılabilir. Bireyin kendine verdiği önem ve değer ile ilgili olan benlik saygısı aslında kişinin sahip olduğu özelliklerine ve kendisine yaklaşım biçimidir. Benlik saygısının az olması bireyin kendine güvenmemesi, sahip olduğu başarıları küçük görmesi ve iyi olan şeylere kendini layık görmemesi gibi davranışlarla sonuçlanır. Bu durum benlik seviyesi düşük bireylerin siber mağduriyet yaşamalarına neden olabilir. Öte yandan yüksek benlik saygısı, bireyin etkileşimde bulunduğu kişilerin düşüncelerine, davranışlarına önem vermemeleriyle sonuçlanır. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler kendilerini önceledikleri için karşılarındaki kişiyi rahatsız edecek şekilde davranmaktan çekinmezler. Düşük benlik saygısı gibi ait olma hissi arayışı da bireylerin siber mağduriyet yaşamasına neden olabilir. Bir yere veya gruba ait olmak ve kabul görmek isteyen bireyin arayışı onu siber zorbalığa açık hale getirebilir. Bir kişilik özelliği olarak saldırganlık siber zorbalık nedenleri arasında ele alınmaktadır. Saldırganlık, kişinin nefret, öfke gibi yıkıcı ve karşısındakine zarar vermeyi amaçlayan

hislere sahip olması olarak tanımlanır. Saldırgan bireyler sanal ortamlarda kimliklerini gizleyebilmelerinin etkisiyle hedef aldıkları kişileri çekinmeden rahatsız edebilirler. Hatta başka kişilere karşı öfkelerini mağdurlara yansıtabilirler (Göger, 2021, s. 41).

Şekil 8 Siber Zorbalığın Nedenleri

Kaynak: Kaygısız, 2020

2.2.8.Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalık, zorba ve mağdur üzerinde çeşitli etkilere neden olabilmektedir. Birey, yaşanan siber zorbalıktan sosyal, psikolojik ve fiziksel açıdan negatif şekilde etkilenir. Bu etkiler bireyin sahip olduğu sosyal ilişkilerin bozulması, sosyalleşmekten kaçınması, depresyona girmesi, anksiyete ve öfke krizleri geçirmesi, kendine güvenini/benlik saygısını yitirmesi, çeşitli bağımlılıklar edinmesi ve intihar (bullycide) düşüncesi (veya girişimi) içerisinde olmasıyla sonuçlanabilir (Hinduja & Patchin, 2010). Siber zorbalığa maruz kalan mağdur öncelikle hayal kırıklığı yaşar. Bu durum ona kendini çaresiz hissettirebilir. Çaresizlik ve savunmasızlık hisleriyle baş etmeye çalışan mağdur rutin hayatını devam

ettirmekte zorlanır. İşe veya okula gitmek ismeyebilir, işine ve okuluna odaklanmakta güçlük çekebilir. Bu durum bireyin okul başarısının düşmesi ve iş sorumluluklarını aksatmasıyla sonuçlanır. Okulda notları düşen veya kariyerinde düşüş gözlemlenen siber mağdurun içinde biriken öfkeyi etrafındaki bireylere yansıtması durumunda sosyal ilişkileri zarar görür. Siber mağdur sosyal çevresine uyum sağlamakta zorlanabilir ve yeni arkadaşlıklar kurma konusunda çekingen davranabilir. Sosyal çevresinden uzaklaşma, kendini sosyal gruplarından soyutlama veya sosyal çevresindeki bireylerin mağdurun değişen tavırları dolayısıyla ondan uzaklaşması mağduru yalnızlaştırır. Çaresiz ve savunmasız hisseden siber mağdur artık yalnız ve güvensiz de hissetmektedir. Yalnızlaşan siber mağdur, psikolojik sorunlar yaşar ve kendine zarar verebilir. Siber mağdurlar yaşadıkları siber zorbalıktan utanç duydukları, siber zorbadan korktukları için bu durumu çevresindeki kişilerle paylaşmaktan çekinebilirler. Öte yandan siber mağdurlar aile bireyleriyle de yaşadığı siber zorbalığı paylaşmayı seçmezler fakat bu noktada paylaşmama gerekçeleri farklılık gösterir. Sahip olduğu telefon, bilgisayar gibi teknolojik araçların elinden alınması ve internet kullanımının kısıtlanması fikri siber mağdurların maruz kaldıkları siber zorbalığı aile bireyleriyle paylaşmalarına engel olur (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 65). Öfke, kırgınlık, endişe, çaresizlik, utanç, yalnızlık ve stres siber mağduru fiziksel olarak da etkiler. Baş, karın ve kalp ağrıları, kilo kaybı, uyku problemleri, vücutta çeşitli yaraların/reaksiyonların gözlemlenmesi (psikosomatik hastalıklar) siber zorbalığın sebep olduğu fiziksel hasarlardandır (Ekinci & Yıldırım, 2020, s. 63).

Siber zorbalar da gerçekleştirdikleri siber zorbalıktan etkilenmektedirler. Siber zorbaların, aile bireyleriyle ilişkisi onların siber zorbalığa eğilimi konusunda belirleyici bir unsurdur. Polat'ın (2022) çalışmasaına göre aile ilişkilerinin zayıf olması siber zorbalık davranışında bulunmayı üç kat artırmaktadır. Siber zorbaların madde kullanma, tütün ve alkol ürünü tüketme gibi bağımlılıklar edinmeye, başkalarına veya başkalarının eşyalarına zarar verme, polisle çatışmaya girme gibi suç davranışında bulunmaya eğilimli oldukları görülmüştür (Çiftçi H. , 2015). Siber zorbalığa maruz bıraktıkları bireylerin intiharı da siber zorbaları derinden etkilemektedir. Yarattıkları yıkımın büyüklüğünü mağdurun intiharı ile fark eden siber zorbalar içinde bulundukları suçluluk duygusuyla baş edemediklerinde intihar edebilirler (Göger, 2021, s. 44).

Tüm bu etkiler göz önüne alındığında siber zorbalığa maruz kalan bireyler; sosyal gruplarından kendini soyutlamış ve içine kapanmış mağdurlar, yaşadığı siber zorbalığın öfke ve hayal kırıklığını sosyal çevresine yansıtarak düşamanca/saldırganca tavırları üzerine çeken mağdurlar, ilgi çekmek için yaşadığı siber zorbalığı kullanan mağdurlar ve yetiştiği baskıcı ailenin etkisiyle maruz kaldığı siber zorbalığı başkalarına uygulamak isteyen mağdurlar olarak sınıflandırılabilir (Ümmetler-İlhan, 2016, s. 18-19).

Sosyal, psikolojik ve fiziksel hasarlara neden olan siber zorbalık bireyler üzerinde yüz yüze zorbalıktan daha yıkıcı bir etkiye sahiptir. Wiilard (2007) çevrimiçi iletişimin aşırı ve rahatsız edici olabilmesi, siber mağdurun her an ve her yerde zorbalığa maruz kalabilmesi, internette paylaşılan materyallerin saklanabilir olması nedeniyle siber mağdurun tekrar tekrar farklı kişiler tarafından önüne çıkarılabilmesi, bu materyallerin tamamının sanal ortamlardan silinmesinin mümkün olmaması, siber zorbanın anonim olması dolayısıyla siber mağdurun herkesten şüphelenmesi ve güvensiz hissetmesi nedenleriyle siber zorbalığın yüz yüze zorbalıktan daha ciddi bir porblem olduğunu belirtmiştir. Maruz kaldığı bunca şeyin tek başına üstesinden gelmeye çalışan siber mağdur için bu durum ağır gelebilir çünkü bireyler yaşadıklarıyla nasıl baş edeceklerini bilmemektediler. Bu nedenle yeni bir toplumsal sorun olan siber zorbalıkla baş etmenin yöntemleri konusunda daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır.

2.2.9.Siber Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri

Siber zorbalık ile baş etme, siber zorbalığın nedenlerini tespit etmek ve doğru tanım yapmakla başlar. Bireyin maruz kaldığı rahatsızlığın ne olduğunu tanımlayabilmesi o sorunla baş edebilmesi için oldukça önemlidir. Bu nedenle siber zorbalık farkındalığı oluşturmak siber zorbalıkla mücadele etmenin en kritik adımıdır. Siber zorbalığa dair oluşturulan farkındalığın ardından bireylere karşılaştıkları siber zorbalıkla baş etme yöntemleri öğretilmelidir.

Bireylerin siber zorbalıkla baş edebilmeleri için öncelikle etrafındaki yetişkinlerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekir. Aileler sanal dünyanın barındırdığı tehlikeler konusunda bilgilendirilmeli, çocukların siber zorbalığa maruz kaldıklarında fakat bunu aileleriyle paylaşmadıklarında verebilecekleri tepkilerden bahsedilmelidir. Böylece aileler çocukları üstünde bilinçli bir denetim sahibi olurlar. Bilinçli bir şekilde internet hareketlerini gözlemleyen ebeveynler çocuklarının siber zorbalığa maruz kalmasını engelleyebilir veya maruz kalınan siber zorbalığa erken müdahalede bulunarak bireyin daha az hasarla bu olayı aşmasına yardımcı olabilir. Ebeveyn denetiminin yanında ailelerin internet becerileri de siber zorbalıkla mücadelede önemli bir unsurdur. Aile bireyleri çocuklarının maruz kaldığı siber zorbalığa müdahale edebilecek temel yetkinliğe sahip olmalıdır. Bunun için internet ve teknolojilerinin kullanımı konusunda temel bilgileri edinmeli veya bu bilgiler ailelere çeşitli kurumlar, çevrimiçi eğitimler veya öğretmenler aracılığıyla öğretilmelidir. Akbaba ve Eroğlu'nun (2013) çalışması da anne ve babaların internet becerileri ve bilinçli denetimlerinin artırılması gerektiğini göstermiştir (Uluçay & Melek, 2017, s. 100).

Okullarda öğrenci, öğretmen ve yöneticiler için siber zorbalığa dair farkındalık oluşturmaya ve siber zorbalıkla baş etmede başvurulabilecek yöntemlere dair çeşitli eğitimler verilmelidir. Siber zorbalığa maruz kalan fakat maruz kaldığı rahatsızlığın siber zorbalık olduğunu bilmeyen öğrenciler

oldukça fazladır. Bu nedenle öğrencilerde öncelikle bu zorbalığın tanımını yapabilecek farkındalığın oluşturulması ardından bununla nasıl baş edebileceklerinin gösterilmesi elzemdir. Bu noktada öğretmenler oldukça etkili karakterlerdir çünkü siber mağdur bir öğrenci yaşadığı zorbalığı öğretmeniyle paylaşabilir veya ondan bununla nasıl baş edeceği konusunda yardım isteyebilir. Aynı zamanda siber zorbalık konusunda farkındalık sahibi öğretmenler gözlemledikleri öğrenci davranışları üzerinden çeşitli çıkarımlar yapabilir, yardım etmek için öğretmen öğrenciye gidebilir. Bu konuda önemli bir görev de okul psikologları ve psikolojik danışmanlarına düşmektedir. Siber zorbalığa dair farkındalık oluşturma ve mücadelede doğru bilgilendirmeleri doğru alıcılarla paylaşma konusunda liderlik edebilirler. Okul içerisinde yaptığı anket, yüz yüze görüşme gibi yöntemlerle siber zorbalığın yaygınlığı, nedenleri, etkileri ve çocukların bu konudaki tepkilerine dair değerlendirmeler yaparak çeşitli çözüm önerileri sunabilirler. Siber zorbalık konusunun ciddiyeti ve neden olabileceği sonuçları konusunda öğrenci velileri ile etkili iletişimler kurup gerekli farkındalığı oluşturabilirler (Peker, Eroğlu, & Ada, 2015).

Siber mağdurlar maruz kaldıkları siber zorbalığa karşı bireysel önlemler almaktadır. Siber zorbalık davranışında bulunan kişinin sosyal medya hesaplarını ve telefon nuamarasını engelleyebilir, sosyal medya hesapları hakkında uygulama üzerinden şikayette bulunabilir, siber zorbayı uyarabilir, kendi sosyal medya hesaplarının ve e-posta adreslerinin şifrelerini değiştirebilir, bu hesapları dondurabilir veya silebilirler. Çevrimiçi oyun ve topluluklarda maruz kalınan siber zorbalık konusunda da siber zorbanın hesabını şikayet ederek onun hesabının bir süre için aktif olmasına engel olabilir veya tamamen hesabın silinmesini sağlayabilirler. Siber mağdurlar, yaşadıkları siber zorbalığı sanal ortamdaki veya sosyal çevresindeki arkadaşlarıyla, aile bireyleriyle, öğretmenleri veya okul psikoloğuyla paylaşabilir. Ayrıca siber mağdurlar yaşadıkları siber zorbalık hakkında hukuki bir süreç başlatabilirler. TCK'da siber zorbalığa dair bir madde bulunmasa da siber zorbalık eylemlerinin çoğu TCK kapsamında suç olarak görülmektedir. Hakaret, özel hayatın gizliliği, cinsel taciz (bireye rızası dışında gönderilen veya çeşitli platformlarda bireye ait cinsel içerikli görüntüler), ısrarlı takip bir siber zorbalık davranışıdır ve suç olarak görülür. Bu nedenle siber zorbalık çeşitli hukuki yaptırımlara tabiidir (Maviş, 2021, s. 2492-2493).

2.2.10.Siber Zorbalık ve Ceza Hukuku

Siber zorbalık sadece Sosyoloji alanı için değil hukuk alanı için de yeni bir kavram olarak görülmektedir. Bu nedenle siber zorbalığın bağımsız bir suç davranışı olarak değerlendirilmesi durumu hala tartışmalı bir konudur. Avusturya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde kanun koyucular siber zorbalığı bağımsız/ayrı bir suç tipi olarak tanımlamış ve ceza hukukunda bu konuda düzenlemelere gitmişlerdir. Yeni Zelanda'da 2015 yılında siber zorbalık bağımsız bir suç tipi olarak düzenlenmiş ve siber

zorbalığa özel bir yasa kabul edilmiştir. Bu yasanın 22. maddesine göre kasıtlı bir şekilde zarar vermeyi amaçlayan iletilerin gönderilmesi, bu iletinin üçüncü bir kişiye zarar vermeye elverişli oluşu veya iletinin siber mağdura zarar vermesi suç olarak kabul edilmektedir. İletinin zarar vermeye elverişliliği durumunda çeşitli değişkenlerin göz önünde bulundurulması etkilidir. Bu değişkenler bahsi geçen maddede şöyle sıralanır: İletide kullanılan üslubun ağırlığı, siber mağdurun yaşı ve kişiliği, siber zorbanın anonim olması ve davranışı tekrarlaması, paylaşılan iletinin yayılma derecesi/genişliği, iletinin doğru veya yanlış olması ve iletinin hangi bağlamda kullanıldığı. Siber zorbalık suçunun Yeni Zelanda Ceza Kanunu'na göre iki yıla kadar hapis veya 50 bin dolar adli para cezası bulunmaktadır (Maviş, 2021, s. 2472).

Siber zorbalık Avrupa Birliği ülkeleri arasında en yüksek Avusturya'da gözlemlenmiştir. Bu durumun önüne geçilmesinin en doğrudan yolunun ceza kanununda düzenlemeye gitmek olduğu düşünülmüş ve 2016 yılında Avusturya Ceza Kanunu'nun 107c. maddesine göre telekomünikasyon ya da bilgisayar sistemleri vasıtasıyla ısrarlı tacizde bulunma başka bir deyişle siber zorbalık davranışı bir suç tipi olarak tanımlanmıştır. Bu maddeye göre siber zorba devamlı ve uzun süreli olarak bireyin yaşantısına müdahalede bulunuyor, herkesin görebileceği platformlarda hakaret ediyor veya bireyin (rızası olmadan) bilgileri ve görsellerini ifşa ediyorsa bir yıla kadar hapis cezası veya 720 güne kadar adli para cezası almaktadır. Siber mağdurun intiharı veya intihara teşebbüsü durumunda ise siber zorbanın üç yıla kadar hapis cezası istenmektedir (Maviş, 2021, s. 2474)

Siber zorbalığın bağımsız bir suç tipi olarak ele alınmadığı ülkelerde mevcut cezai hükümlere başvurulur. Birleşik Krallık, Almanya, İsviçre siber zorbalığa dair özel bir düzenlemeye sahip değildir. Türkiye de siber zorbalığı ayrı bir suç tipi olarak tanımlamayan ülkeler arasındadır fakat Türk Ceza Kanunu'na göre bazı hallerde siber zorbalığın cezalandırılması mümkündür. TCK madde 125'e (Türk Ceza Kanunu, 2004) göre bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi hakaret suçunu işlemiş olur ve üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Ayrıca belirtilmiş olmasa da sosyal medya platformları, forumlar, e-posta üzerinden bireye hakaret ederek gerçekleştirilen siber zorbalık davranışını da kapsamaktadır fakat bu siber zorbalığın cezaya tabii tutulması için mağdur açısından oldukça sert ve yıkıcı sonuçlar doğurması gerekmektedir. Aynı şekilde TCK madde 123 sırf huzur ve sükununu bozmak maksadıyla bir kimseye ısrarla telefon edilmesi, gürültü yapılması ya da aynı maksatla hukuka aykırı başka bir davranışta bulunulması durumunda kişilerin huzur ve sükununu bozma suçundan sorumlu tutulur. Hakaret içeren ısrarlı mesajların gönderilmesi bu madde kapsamında cezaya tabii tutulabilir. TCK'nın 106. maddesi gereğince bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden bahisle tehdit eden kişi cezalandırılır. Bu madde kapsamında

anonim tehditlerle gerçekleştirilen siber zorbalık davranışı cezalandırılır. Bir siber zorbalık türü olan çevrimiçi cinsel içerikli görüntü paylaşımı (sexting) da özel bir maddeye sahip olmasa da TCK'nın cinsel taciz maddesi (105. Madde) çerçevesinde cezaya tabiidir. Bireyi kızdırma amacıyla bireyin mesajlarını, görsellerini ve özel hayatına dair bilgilerini rızası dışında kamuoyuyla paylaşmak, birey adına sahte sosyal medya hesabı açarak oymuş gibi hareket etmek ve TCK'nın Kişilere Karşı Suçlar kısmının dokuzuncu bölümünde düzenlenen Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar başlığı altında 132., 133.ve 136. madde kapsamında cezalandırılır. Habersizce gerçekleştirilen saldırı eylemlerinin cep telefonu veya başka bir elektronik araçla kaydedilmesi ve paylaşılması (happy slapping) durumu ise özel hayatın gizliliğini ihlale girdiğinden TCK'nın 134.maddesi çerçevesinde cezalandırılır. Siber zorbalık davranışının sonuçlarından biri siber mağdurun intihar ederek hayatına son vermesidir. Bu durum intihara yönlendirme olarak değerlendirilebilir ve TCK'nın 84. maddesi gereğince cezalandırılabilir.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Edwin Sutherland'in Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ve Ronald L. Akers'ın Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme Teorisi (fiziksel) suç davranışını açıklamada başvurulan temel sosyoloji teorilerindendir. Suçluluğun ve sapkın davranışların öğrenme ile gerçekleştiğini savunan bu iki teorinin ortak noktası grup etkileşimidir. Sutherland ve Akers'a göre suç, gruplarla etkileşimle öğrenilen bir davranıştır. Bu noktada habitus kavramı öne çıkmaktadır. Pierre Bourdieu'nun Habitus ve Alan Teorisi bireyin içinde bulunduğu grupların dinamiklerini ve bireye etkisini açıklar.

3.1. Edwin Sutherland Ayırıcı Birliktelikler Teorisi

Sosyolog Edwin Sutherland 1939 yılında geliştirdiği Ayırıcı Birliktelikler Teorisi'ni 1947 yılında Principles of Criminology (Kriminolojinin Prensipleri) eserinde detaylandırmıştır. Orijinal adı *Differential Association* olan Ayırıcı Birliktelikler, Türk Kriminoloji literatüründe farklı şekillerde çevrilmiştir. Bu çalışmada *Ayırıcı Birliktelikler* çevirisine başvurulmuştur. Osman Dolu (2012) bu isim tercihini şöyle gerekçelendirir: "Suçun öğrenildiği kişilerle etkileşim içinde bir birliktelik durumu söz konusu olduğu için yaşanan birlikteliklerin içeriğine ve birey üzerindeki tesirlerine bağlı olarak bireyin suç işleyip işlememesine yol açma durumunu ifade ettiği için teori, *suçluyu suçsuzdan ayırıcı birliktelikleri ele almaktadır."* (Dolu, 2012, s. 259).

Ayırıcı Birliktelikler Teorisi suç davranışlarını açıklamada başvurulan en fazla ün kazanmış teoridir. Bu teoride Sutherland suç davranışının öğrenilen bir davranış olduğunu ileri sürmüştür. Bu öğrenmede en büyük etkiye bireyin etkileşimde bulunduğu sosyal gruplar sahiptir. Ayırıcı Birliktelikler Teorisine göre bir kişinin nasıl biri olduğunu öğrenmenin en iyi yolu bu bireyin yakın çevresinde etkileşiminin olduğu gruplar hakkında bilgi sahibi olmaktır. Sutherland suçun nesilden nesle aktarıldığını ve böylece devamlılığının sağlandığını kabul eder. Fakat diğer suç teorileriyle farklılaştığı nokta Sutherland'ın bu aktarımın kültür aracılığıyla değil öğrenme aracılığıyla gerçekleştiğini ileri sürmesidir. Ayrıca bu öğrenme bireyin yakın sosyal çevre gruplarıyla etkileşimiyle gerçekleşmektedir. Bu teorinin temel iki kavramı *etkileşim* ve *öğrenme*dir. Birey yakın ilişki içerisinde olduğu kişilerden suçu öğrenir (Güçlü & Akbaş, 2023).

Ayırıcı Birliktelikler Teorisi dokuz temel varsayım üzerine kuruludur. Bu teori suç davranışının öğrenildiğini (1), suç davranışının sosyal etkileşim ve iletişim yoluyla öğrenildiğini (2), suç davranışının bireyin yakın ilişki içinde olduğu gruplardan öğrenildiğini (3), suçun öğrenilme süresinin suç işlemedeki mazeret ve gerekçeler ile suç işlemeyi kolaylaştıran metot ve yöntemleri içerdiğini (4), suça iten gerekçelerin bireyin çevresindeki kişilerin etkisiyle kendisinin lehine veya

aleyhine olduğuna karar vermesinin öğrenilerek gerçekleştiğini (5), suç davranışına yönelik olumlu tanımların bireyin etkileşim kurduğu gruplardan öğrenildiğini (6), sıklık, süreklilik, öncelik ve yoğunluk durumlarının birlikteliğinin suç davranışında bulunmayı desteklediğini (7), suç davranışının diğer öğrenmelerde geçerli olan bütün mekanizmaları içerdiğini (8), suç davranışının bireyin genel ihtiyaçları ve değerleri çerçevesinde açıklanamaz (9) olduğunu varsayar (Dolu, 2012, s. 260-261; Güçlü & Akbaş, 2023, s. 52-54).

Arkadaşlık ve Suç İlişkisi Şeması

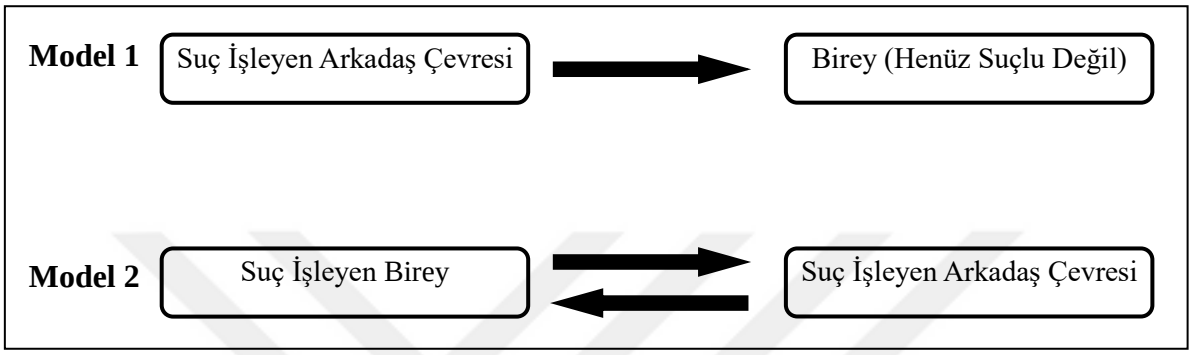

Şekil 9 Edwin Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisinde Bahsedilen Arkadaş Grubu Etkisi

Kaynak: Güçlü & Akbaş, 2023, s. 56

Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ne kadar ünlü ve başarılı bir teori olarak görülse de çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden biri bireyin arkadaş çevresini nasıl seçtiğinin dikkate alınmamasıdır. Zaten suç davranışında bulunan veya bulunmaya eğilimli olan bireylerin beklentilerine cevap verecek kişilerle arkadaşlık kurmak isteyeceği belirtilmiştir. Bu eleştiri temel alındığında Ayırıcı Birliktelikler Teorisinin arakadaş ve suç arasındaki nedensel ilişkinin ters yönde olduğu söylenebilmektedir. Bu da teorinin nedenselliği açısından bir sorun oluşturmaktadır. Ayırıcı Birliktelikler Teorisine getirilen bir diğer eleştiri teorinin doğru kabul edilmesi halinde suç davranışı bir grup davranışı olarak değerlendirilmelidir. Fakat suç grupları dahi her zaman suç işlemezler. Bu nedenle suç davranışının bir grup davranışı olarak kabul edilmesi gerektiği konusu tartışmalı bir konudur. Öte yandan Ayırıcı Birliktelikler Teorisini test etmek amacıyla gerçekleştirilen onca çalışma bu konunun teorinin geçerliliğine etkisi olmadığını göstermiştir (Paternoster & Bachman, 2001).

3.2. Ronald L. Akers Sosyal Öğrenme Teorisi

Sosyal Öğrenme Teorisi, suç teorileri arasında en üst sıraya yerleşmiştir. Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisinin devamı niteliğindeki Sosyal Öğrenme Teorisi, Ayırıcı Birliktelikler Teorisinin yeniden yapılandırılmış ve geliştirilmiş versiyonudur. Ronald L. Akers, Ayırıcı Birliktelikler Teorisinin boşluklarını gidermeye çalışmıştır. Bu boşluk teoride dokuz önermeyle açıklanan öğrenme sürecinin

temel mekanizmaları ve prensiplerinin neler olduğunun açıklanmamış olmasıdır. Akers, Sutherland'ın teorik modelini aynen benimsemiş davranış teorileri ve öğrenme teorilerinden yararlanarak ayırıcı pekiştirme unsurunu eklemiş ve çok daha güçlü bir teori oluşturmuştur. 50 yıl boyunca yaptığı çalışmalar sonucunda Akers, Sosyal Öğrenme Teorisini dört ana kavram üzerine kurmuştur. Bunlar ayırıcı birliktelikler (1), tanımlamalar (2), ayırıcı pekiştirmeler (3) ve taklittir (4) (Topçuoğlu, 2015).

Ayırıcı birliktelikler Akers'ın Sutherland'den direkt olarak aldığı bir kavramdır. Bir kişinin illegal veya kanunlara saygılı davranış tarzlarına ilişkin olumlu ya da olumsuz normatif tanımlara maruz kalma süreci ayırıcı birliktelikler olarak tanımlanmaktadır (Akers, 2003, s. 143-144). Birey etkileşimlerinde onların tutumları, kuralları, değer yargılarına da maruz kalır. Bu noktada Akers bireyin norm ihlali veya normlara itaatini teşvik eden başlıca birliktelikleri birincil referans grubu, otorite figürleri, okul, öğretmen gibi uzak gruplarla birliktelikleri ise ikincil referans grubu olarak isimlendirir. Birincil referans grubu bireyin aile ve yakın arkadaşlarından oluşurken ikincil referans grupları öğretmenler, komşular, polis, basın gibi daha geniş bir sosyal çevreden oluşur. Her iki referans grubu da bireye etkileşimleri esnasında kendi değer ve tutumlarını aşılar. Bu grupların birey üzerindeki etkisi bireyin grup ile bağı, etkileşimlerinin süreklilik ve sıklık durumu, grup içerisinde bireyin önem verdiği kişilerin varlığı gibi parametrelere göre değişir (Akers & Sellers, 2004).

Tanımlamalar bireyin bir davranışa karşı tutumları veya verdikleri anlamı ifade eder. Bireyin bu davranışı gerekçelendirmesi, ahlaki açıdan doğru veya yanlış şeklinde değerlendirmesi, ahlaki değer ve eğilimlerden bahsedilmektedir. Sosyal Öğrenme Teorisine göre tanımlamalar genel veya özel olabilir. Genel tanımlamalar bireyi norm ve kurallar ve kanunlara uymayı teşvik eden dini, ahlaki, geleneksel norm ve değerlerdir. Özel tanımlamalar ise bireyi belirli davranış kalıplarını sergilemeye iter. Suç ve sapkınlığı benimseyen tanım sayısı arttukça bireyin de suç işleme ihtimalinin arttığı gözlemlenir (Paternoster & Bachman, 2001).

Ayırıcı pekiştirme bir davranışın sonunda verilen veya verilmesi beklenen ödül ve cezaya göre davranışın tekrar ve sürekliliğinin belirlenmesidir. Başka bir deyişle bireyin davranış sonucunda alacağı ödül veya cezaya göre davranışı tekrarlayıp tekrarlamamasını sağlayan pekiştiricilerden bahsedilmektedir. Ayırıcı pekiştirmenin gücü sıklık, miktar ve ihtimal unsurlarına göre şekil alır. Bir eylem karşılığında kazanılan miktar, fayda ve değerin o davranışın tekrar edilmesinde pekiştirici bir rolü vardır (Akers, 2003).

Taklit, bireyin bir başkasında gözlemlediği davranışı veya benzerini sergilemesidir. Takli ve suç ilişkisi Gabriel Tarde'nin (1903) Taklit Yasaları çalışmasında ele alınmıştır ve taklidin önemli bir öğrenme aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Akers (2003) taklit ile suç davranışının edinilmesinin o davranışın sürdürülmesinden daha önemli olduğunu söyler. Sutherland, suç davranışının bireylerin

sadece yüz yüze etkileşimde bulunmaları ile taklit edilmediğini, görsel medya aracılığıyla da taklidin gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür (Akers, 2003)

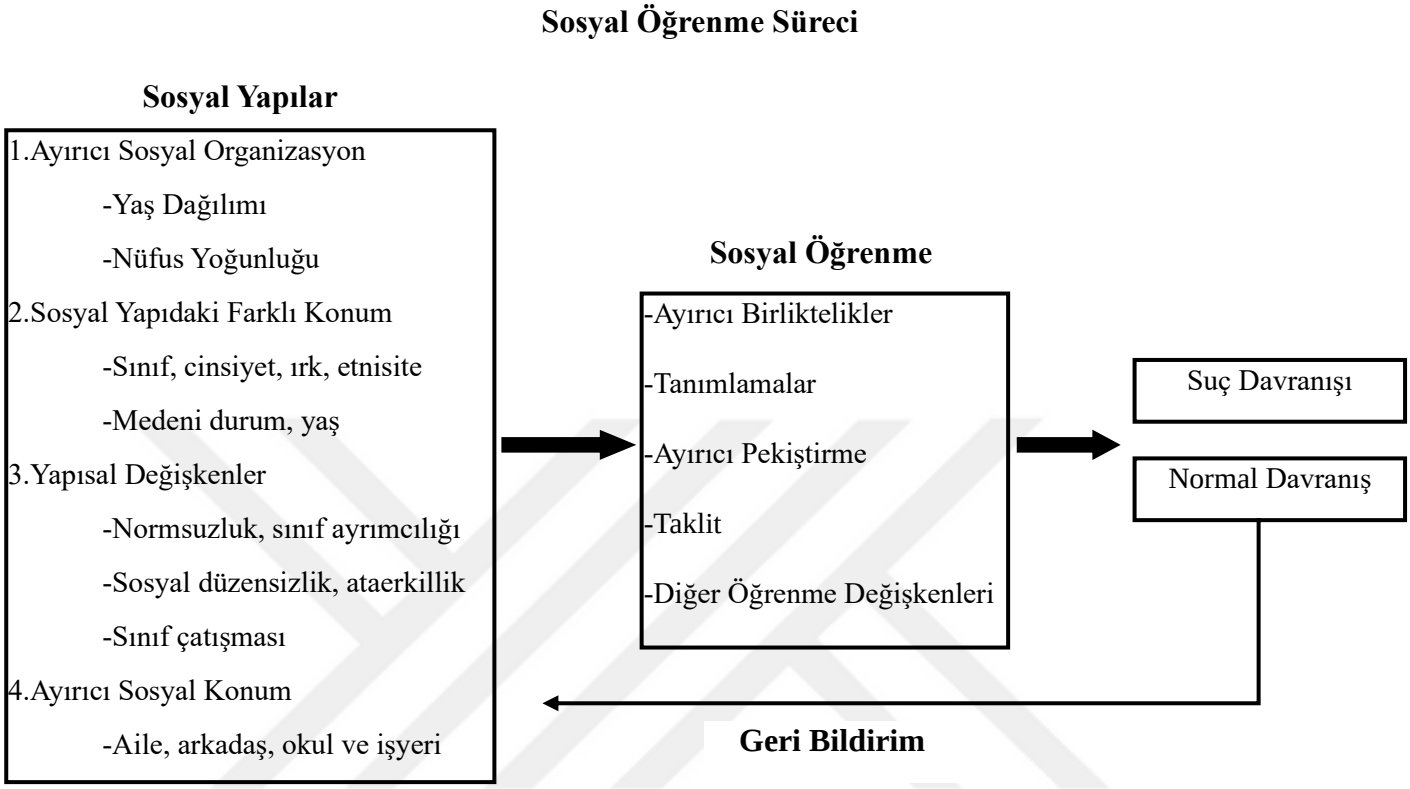

Şekil 10 Sosyal Öğrenme Süreci

Kaynak: Akers, 2003

Sosyal öğrenme süreci birçok değişkeni kapması dolayısıyla karmaşıktır. Bu değişkenler arasındaki ilişki tek yönlü değil *karşılıklı*dır. Dolayısıyla geri besleme etkileri mevcuttur. Bu etkiler de eşit derecede meydana gelmez (Akers, 1998). Bir başka deyişle Akers bireyi suça sürükleyen bir öğrenme süreci olduğunu ileri sürer ve bunu Sosyal Öğrenme Süreci Şeması (Şekil 10) ile görselleştirir. Akers, bireyin ilk kez suç işlemesinde suçu teşvik eden tutum ve değerleri öğrenmesinin, suç modellerini taklit etmesinin ve suçtan elde edeceğini düşündüğü faydanın alacağı muhtemel cezadan daha fazla olması durumlarının etkili olduğunu söyler. Birey suç işlmeye devam ettikçe bireyin ilk kez suç işlemesinde etkili olan bu faktörler birey üzerindeki etkisini aynen devam ettirir. Birey işleyeceği suç sonucunda göreceği faydanın alacağı cezadan fazla olacağını düşündüğünde suç işlemekten çekinmez. Aksine sıklıkla suç işlemeye devam eder. Bireyin ilk suç davranışı, davranışın devamlılığında ve davranışa karşı tutum oluşturmada belirleyicidir. Eğer ilk suç davranışında bireyin aldığı cezalar caydırıcı olduysa birey suça karşı mesafeli bir tutum geliştirebilir fakat eğer ilk suç davranışında elde ettiği fayda aldığı cezadan fazlaysa birey suçu devam ettirir. Bir başka deyişle

bireyin ilk işlediği suç tecrübesi bir geri bildirim yaparak suç işlemesinin tekrar edip etmeyeceğini belirler (Paternoster & Bachman, 2001, s. 196).

Akers'ın teorisinde bahsettiği sosyal yapı dört boyuttan oluşur. *Ayırıcı Sosyal Organizasyon*, toplumdaki suç dağılımını ve suç eğilimini etkileyen yapısal özellikleri içerir. *Sosyal Yapıdaki Farklı Konum*, birey ve grupların sosyal ve demografik özelliklerinden bahseder. *Yapısal Değişkenler*, normsuzluk, şiddet, sosyal düzensizlik, grup çatışması, ataerkillik gibi toplumsal özelliklerdir. *Ayırıcı Sosyal Konum*, bireylerin birincil ve ikincil referans gruplarıyla ilişkilerini belirleyen değişkenlerdir (Akers, 1998).

3.3. Pierre Bourdieu Habitus ve Alan Teorisi

Pierre Bourdieu, 20. yüzyılın önde gelen sosyologlarındandır. Toplumsal hiyerarşilerin yeniden üretilmesi ve hakimiyet mekanizmalarının yanı sıra, bireylerin toplumsal kökenleri ile tercih ve uygulamaları arasındaki ilişkiyi ele almıştır (Jourdain & Naulin, 2020). Pierre Bourdieu, Habitus ve Alan Teorisi ile Sosyolojiye farklı bir yaklaşım sunmuştur.

Habitus, Pierre Bourdieu'nun Sosyolojiye kazandırdığı en önemli kavram olarak değerlendirilebilir. Habitus kavramı Aristoteles'in *heksis* kavramının Saint Thomas d'Aquin tarafından tercüme edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Aristoteles'in heksisi eğitimle sağlanmış olan ve bireylerin eylem kapasitesinin temelini oluşturan fiziksel maharet ve davranışları ifade eder. Pierre Bourdieu ise habitusun bireylerin sosyalleştikleri süre içinde az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirilmiş ve benimsemiş olduğu idrak (dünyanın nasıl algılanacağına dair), değerlendirme (nasıl değerlendirileceğine dair) ve eylem (nasıl davranılacağına dair) şablonlarından meydana geldiğini söyler (Jourdain & Naulin, 2020, s. 42). Habituslar, herkesin yaşam koşullarına ve izlediği toplumsal yola göre değişiklik gösterir. Yani, aynı sosyoekonomik statüye sahip bir grup insanın yaşam koşulları aynıysa bu kişilerin aynı habitusa sahip olduğu söylenebilir. Habitus koşulları, bireylerin içinde kemikleşerek varlıklarını sürdürdüğü ve değişime karşı direndiği ölçüde sürdürülebilir. Bir başka deyişle bireyler sahip oldukları eğilimleri muhafaza etmeyi seçerler. Ayrıca bireyler farklı sosyalleşme alanlarından elde ettikleri birçok habitusa sahiptir (Bourdieu, 1998). Habitusu meydana getiren eğilimler aktarılabilirdir. Bu, bireyin belirli bağlamlarda elde ettiği eğilimleri başka bağlamlara aktarabilmesi durumudur. Yani habitus farklı alanlarda aynı davranış biçimini teşvik eder. Pierre Bourdieu habitusların bireysel boyutlarının da olduğunu belirtir. Habitus, *dışsallığın içselleştirilmesi*dir. Bir başka deyişle davranışaları kısıtlayan sınırların içselleştirilmesi durumudur. Habitus aynı zamanda *içselliğin dışsallaştırılması*dır. Bireylerin belirli durumlarda fazla düşünmelerine gerek kalmadan toplumsal bağlamın beklenti içinde olduğu davranışı sergilemelerini

sağlar. Bourdieu, habitusun sahip olduğu üretme gücüyle alışkanlık (habitude) kavramından ayrıldığını vurgular. Ona göre habitus koşulların nesnel mantığını yeniden üretme eğiliminde olan bir ürünüdür. Ayrıca habitus kavramı ve alan kavramı genellikle birbirleriyle ilişkili olarak ele alınır. Bir kişinin habitusu, bir alanın normlarından ve değerlerinden ve o alanda sahip olduğu statü tarafından oluşturulur. Alan ve habitus kavramları arasındaki ilişki Pierre Bourdieu tarafından bir oyun metaforu ile açıklanır. Alan; kendi oyuncuları, kuralları ve oyun nesneleri olan bir oyun alanıdır ve habitus, oyuncuların alandaki deneyimleri yoluyla edindikleri oyun hissidir. Bir başka deyişle alanın oyun kuralları, alana özel olan sermayenin elde edilme ve elde tutulma mekanizmalarını tanımlamaktadır. Alanı alan yapan oyunun varlığının hem sebebi hem de sonucu olan kolektif katılımdır (Bourdieu, 1998, s. 25). Ayrıca belirli bir alana ait olan oyunun içselleştirilmesi bu alanın habitusunun benimsenmesiyle mümkündür.

Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisinin temel kavramlarından biri ***alan***dır. Alan konumlar arasındaki nesnel ilişkiler ağından oluşur ve kendi kuralları, normları ve hiyerarşisi olan, kendinden daha büyük bir toplum içindeki bir sosyal yapı olarak tanımlanır (Bourdieu & Wacquant, 1992). Alanlar teorik olarak sonsuzdur, bir sınırları yoktur çünkü birey yaşamı süresince sayısız sosyal alana katılır ve bu alanlar sürekli değişime tabidir. Pierre Bourdieu'ya göre akademi, siyaset, din, kitle iletişim araçları gibi bireyin günlük yaşamındaki çeşitli sosyal ortamlar birer alandır ve bu alanların toplamı toplumu oluşturur. Bu nedenle alanlar toplumsal yapının bir yansıması olarak değerlendirilmemelidir. Alanlar, Bourdieu'nun sermaye olarak tanımladığı kavram için bireylerin mücadele ettiği bir saha olarak ele alınır. Bir başka deyişle alan barındırdığı bireylerin çıkarları aracılığıyla yaratılır ve devam ettirilir. Bireyler alanlara gönüllü olarak dahil olur ve alanlar kendi norm ve kurallarına sahiptir. Bireyler bu norm ve kurallar ile alanların varlığını pekiştirmesine yardımcı olarak onun özerk bir alan olmasına katkıda bulunur (Bourdieu 1998). Eğer bireyler, içerisinde bulundukları alandaki ortak aktiviteye veya potansiyel güce olan ilgilerini kaybederlerse, alan yok olur. Sosyal alanların hiyerarşik yapısı da yine bireylerin etkileşimine bağlıdır. Bu yapı bireylerin sürekli olarak bulundukları pozisyonlarını korumak veya gücü elinde tutmak için mücadele etmeleriyle şekillenir. Bu konumlar bireyin sadece alandaki kendi eylemlerine bağlı değildir, aynı zamanda başkalarının eylemleri de bireylerin alandaki konumlarının belirlenmesinde etkilidir. Bir başka deyişle birey, alandaki bir başka bireyin eylemlerinin bir sonucu olarak güç kazanabilir veya kaybedebilir. Pierre Bourdieu alanları, bireylerin değerli sermayeyi biriktirmek ve devam ettirmek için mücadele ettiği sosyal etkileşimlerin oluşturduğunu belirtir (Bourdieu ve Wacquant 1992).

Sermaye, Pierre Bourdieu'nun Alan Teorisi kavramlarından bir diğeridir. Bourdieu sermayeyi iktisadi alanla sınırlamaz fakat her sermayenin kar veya verimlilik elde etmeyi amaçlayan bir birikimin ürünü olduğunu belirtir. Bir alandaki bireyler sürekli olarak sermaye için rekabet ederler. Pierre

Bourdieu'ya (1986) göre sermaye, iktidarla eş anlamlıdır. Bir birey, bir alanda önemli miktarda değerli sermayeye sahip olabilir ve bu durum bireyi bu alanda iktidar sahibi yapabilir. Ayrıca bir bireyin sermaye oluşturabilmesi için başka bir bireyin sermaye kaybetmesi gerekir. Bazen bireyler, diğerlerinin eylemleri veya davranışlarının bir sonucu olarak da sermaye kazanabilir veya kaybedebilirler. Bireyler çıkarları doğrultusunda stratejik olarak sermaye biriktirmeye çalışabilir. Bourdieu, Alan Teorisinde üç tür sermayeden bahseder: ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye. *Ekonomik sermaye* servet, para veya mülkiyet hakları gibi ekonomi temelli bir sermayeden bahseder. *Kültürel sermaye* sosyal hareketlilik yaratan fakat parasal olmayan eğitim, tavır ve kişisel beceriler, sanat gibi unsurları içerir. *Sosyal sermaye*yi ise Pierre Bourdieu (1986, s. 21) şöyle tanımlar:

"Sosyal sermaye, belirli bir grup üyeliğine bağlı olan potansiyel veya gerçek kaynakların toplamıdır. Bu üyelik, her bir üyesine kolektif olarak sahip olunan sermayenin desteğiyle çeşitli anlamlarda avantaj sağlayan bir 'kimlik belgesi' sunar."

Başka bir deyişle, sosyal sermaye bir bireyin başkalarıyla anlamlı bağlantılar kurmaktan ve sürdürmekten elde ettiği statüyü anlatır. Ekonomik ve kültürel sermayenin aksine, sosyal sermaye yalnızca bir bireye ait olmaz veya para aracılığıyla takas edilemez. Aksine, Pierre Bourdieu (1986, s. 22) sosyal sermayenin üretimini "sürekli bir sosyalleşme çabası, tanınmanın sonsuz bir şekilde doğrulandığı ve yeniden doğrulandığı sürekli bir değişim dizisi" olarak vurgular. Sosyal sermaye oluşturmak sürekli bir çaba gerektirir; sosyal hareketlilik arayan bireyler, kendilerine kişisel olarak fayda sağlayan ilişkileri sürdürmek için zaman ve emek harcamalıdır. Bu durumun yalnızca sosyal hareketlilik arayan bireye fayda sağladığı düşünülebilir fakat Bourdieu bu değişimde sosyal sermayeye sahip olan bireylerin de tanınmaya değer biri olarak konumlarını yeniden inşa ederek fayda sağladığını öne sürmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye bağlamında önemli olan ne bildiğinizden çok kimi tanıdığınızdır (Field 2003). Bir bireyin bir gruptan edinebileceği potansiyel sosyal sermaye, alanın büyüklüğüne ve parçası olunan alan sayısına bağlıdır (Bourdieu & Wacquant, 1992, s. 101). Bireylerin içinde bulundukları sosyal gruplar onlara sosyal sermaye edinme fırsatı sağlayan potansiyel alanlar olarak değerlendirilir. Bourdieu ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olarak tanımladığı sermayelerin o alanın üyeleri arasında takas edilebilir olduğunu söyler. Sermayelerin değerini ise takas edildiği alan belirler. Bu nedenle bireyler sahip oldukları sermayeleri belirli bir alanda daha iyi bir sosyal statü edinmek için dönüştürebilirler (Bourdieu, 1986).

3.4. Bağlam

Bu çalışmada, Edwin Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ile Pierre Bourdieu'nun habitus, alan ve sermaye kavramları (başka bir deyişle Alan Teorisi) arasında ilişki kurmanın sosyal

etkileşimlerin ve bu etkileşimlerin gerçekleştiği toplulukların sahip olduğu sosyal yapıların bireyin suç işlemesindeki etkisini derinlemesine açıklayabilmek ve anlayabilmek için oldukça yararlı olduğu düşünülmektedir. Sutherland bireylerin suç davranışını etkileşim kurduğu gruplar aracılığıyla öğrendiğini ileri sürer. Dolayısıyla Sutherland'a göre suç öğrenilen bir davranıştır. Bu öğrenme süreci sosyal etkileşimlerle gerçekleşir ve bu etkileşim bireyin yakın çevresindeki gruplarla gerçekleşir. Ronald L. Akers, Sutherland'ın öğrenme süreci konusundaki eksik bulduğu noktalarını tamamlamış ve sosyal öğrenmenin taklit, pekiştirme, tanımlama ve sosyal etkileşimlerle gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bourdieu toplumsal yapının bireyin davranışlarının şekillenmesindeki etkisini üç kavramla açıklar. Bu kavramlar alan, habitus ve sermayedir. Habitus, bireylerin geçmiş deneyimleri ve sosyalizasyon süreçlerinin bir sonucu olarak bireyin gelecekteki davranışlarını etkiler. Alan, bireylerin etkileşimde bulunduğu toplumsal veya sosyal arenalardır. Sermaye ise ekonomik bir kavram olarak sınırlandırılmamış, özellikle sosyal sermaye bireylerin sahip olduğu sosyal ağlar ve ilişkiler olarak tanımlanmıştır.

Sutherland'ın suçun öğrenilen bir davranış olduğu tezi, Bourdieu'nun habitus kavramı ile örtüşmektedir. Yani bireyler içinde bulundukları sosyal gruplar ve etkileşimler ile belirli davranış kalıplarını öğrenir, içselleştirirler. Bu çalışmada bu davranış siber zorbalık olarak ele alınmıştır. Yani bireyin dijital ortamda en çok etkileşimde bulunduğu çevrimiçi grupları onun siber zorbalık davranışını öğrenmesinde etkili olabilir. Habitus, bir alanın normlarından, değerlerinden ve o alanda sahip olunan statü tarafından oluşturulur. Aynı şekilde Sutherland de suçu yani siber zorbalığı bireyin etkileşim kurduğu grupların sahip olduğu norm, kurallar ve tanımlar aracılığıyla öğrendiğini söyler. Böylece siber zorbalık davranışı bireyin etkileşimde bulunduğu gruplar aracılığıyla bireyin habitusunun bir parçası haline gelebilir. Bu çalışmada çevrimiçi toplulukların habitusu sosyal etkileşimler yoluyla edinilen, oluşturulan ve çevrimiçi toplulukları yönlendiren algı, yeterlilik, deneyim olarak ele alınmaktadır. Çevrimiçi toplulukların habitusu, bireyin sadece geçmiş deneyimlerinin bir sonucu değildir. Alanı yeniden üretmeye ve güçlendirmeye yönelik aktif bir şemadır. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin çevrimiçi topluluklar algısı, internet becerileri, çevrimiçi topluluklardaki zorbalık deneyimlerinin nasıl farklı habituslar oluşturduğuna odaklanılmaktadır. Sosyal etkileşimle gerçekleşen öğrenme ise Ronald L. Akers'a göre taklit, pekiştirme, tanımlamalar ve ayırıcı birliktelikler ile gerçekleşir. Birey dijital ortamda grup içindeki diğer bireylerin siber zorbalık davranışını gözlemleyerek taklit edebilir, siber zorbalığa dair maruz kaldığı olumlu tanımlar ile davranışı edinebilir, siber zorbalığa dair ödül ve cezaların değerlendirilmesi ile davranışı devam ettirebilir ve grup içindeki sosyal etkileşim ile siber zorbalığı öğrenebilir. Bu noktada Bourdieu'nun alan kavramı devreye girer çünkü habitus ve alan birlikte ele alınan kavramlardır. Alan, bireylerin belirli sermaye türlerini kullanarak rekabet ettiği ve belirli davranışları

benimsediği bir yapıdır. Belirli bir alana ait olan oyunun içselleştirilmesi bu alanın habitusunun benimsenmesiyle mümkündür. Yani bireyin parçası olduğu sosyal alanlar yani çevrimiçi topluluklar ve çevrimiçi platformlar aslında onun aynı zamanda suç davranışını (siber zorbalığı) öğrendiği ve uyguladığı alanlardır. Bireyin bu alanlarda varlığını sürdürebilmesi de burada öğrendiklerini habitusunun bir parçası haline getirmesiyle mümkündür. Sermaye ise bireylerin siber zorbalık davranışına eğilimlerinin ardındaki nedenlerin açıklanmasında yardımcıdır. Çünkü sermaye saygınlık kazanma, statü edinme gibi etkileşimlerle elde edilecek soyut unsurlar olabilir. Birey siber zorbalık davranışıyla içinde bulunduğu grup tarafından kabul görmeyi, saygı duyulmayı, tanınmayı elde etmek, sahip olduğu toplumsal konum ve sosyal ilişkileri güçlendirmek isteyebilir. Kısaca bu üç teorinin ortak noktası yakın çevre ile sosyal etkileşim olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada bireylerin bir parçası olduğu çevrimiçi gruplar ile sosyal etkileşimlerine odaklanılmıştır. Bu etkileşimde bir suç davranışı olarak siber zorbalığın öğrenilebilirliği, öğrenilme süreci, uygulanması, sonuçları ve siber zorbalığın bireyin habitusundaki yeri tartışılmıştır.

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, hipotezleri, örneklemi, veri toplama araçları ve verilerin analizine ilişkin bilgiler verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden *derinlemesine mülakat* metodu tercih edilmiştir. Bu yöntem katılımcıların siber zorbalık deneyimleri, tutumları ve tanımları konusunda etkileşimde bulundukları çevrimiçi grupların etkisini ve ilişkisini detaylıca incelemek için seçilmiştir. Katılımcıların konuya yönelik araştırmacı ile paylaştığı deneyimleri, düşünceleri, inançları, değerleri, kültürel pratikleri ve duygularını açıklamada bu yöntem ile daha verimli sonuçlar elde edileceği düşünülmüştür. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilen veriler, bahsi geçen çeşitli sosyoloji kuramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin etkileşimde bulundukları çevrimiçi gruplar siber zorbalığa dair bir öğrenme süreci barındırır.

H1a. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarında cinsiyetin bir etkisi yoktur.

H1b. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarında çevrimiçi gruplarda geçirilen sürenin etkisi vardır.

H1c. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarında etkileşimde bulundukları çevrimiçi grupların siber zorbalığa verdikleri tepkinin etkisi vardır.

H1d. 24-39 yaş arasındaki genç yetişkinlerin siber zorbalık algılarında etkileşimde bulundukları çevrimiçi grupların sahip olduğu norm, kanun, hiyerarşik düzenin etkisi vardır.

H2. Siber zorbalık çevrimiçi gruplarla etkileşimle öğrenilen bir suçtur.

H3. Siber zorbalık çevrimiçi gruplarla etkileşimle bireyin habitusunun bir parçası olur.

H4. Siber zorbalık çevrimiçi gruplarla etkileşimle kazanılan sermaye ile pekiştirilerek öğrenilen bir davranıştır.

4.3. Evren ve Örneklem

Gerçekleştirilen bu araştırmanın evrenini 2023-2024 yılları arasında İstanbul, Türkiye sınırları içerisinde bulunan ve çevrimiçi topluluklara üye olan bireyler oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2023-2024 yılları arasında İstanbul ilinde ikamet eden, çevrimiçi topluluklarda aktif bir üyeliği bulunan 24-39 yaş arası 10'u kadın, 7'si erkek 17 genç yetişkin birey oluşturmaktadır.

4.4. Veri Toplama Araçları

Bireylerin çevrimiçi gruplarla etkileşiminin onların siber zorbalık davranışında bulunma durumlarına etkisini açıklamayı amaçlayan bu çalışmanın verileri katılımcılara yöneltilen Katılımcı Görüşme Soruları (EK-1b) ile gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde bireylerin çevrimiçi gruplarla etkileşimi ve etkileşimde bulundukları grupların sosyal dinamikleri konusunda ayrıntılı bilgilere erişebilmek için derinlemesine mülakat tekniğine başvurulmuştur. Bu teknik bireylerin kendilerini daha özgür ve net ifade edebilecekleri bir ortam sağlaması, araştırmacıya açık uçlu sorular sormaya ve bu soruları genişletme, açıklama gibi imkanlar tanıması dolayısıyla seçilmiştir. Katılımcıların paylaşacakları verilerin sağlıklı bir şekilde elde edilmesi bu tekniğin seçimiyle sağlanmıştır.

Katılımcıların isimlerinin gerçekleştirilen araştırmada kullanılmaması bunun yerine kod isimler kullanılacağı önkoşulu görüşme esnasında alınan ses kayıtları içerisinde belirtilmiştir. Katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatların ses kayıtları çözümlenmiş ve elde edilen bilgiler tezin başvurduğu çeşitli sosyoloji teorileri kapsamında analiz edilmiştir.

Farklı yaşlardan 17 genç yetişkin birey ile yapılan görüşmeler 2024 yılı içerisinde İstanbul'da, ev ve kafe ziyaretiyle fiziksel mekanlarda yüz yüze ve WhatsApp üzerinden görüntülü konuşma yapılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde bireylere Görüşmeci Rıza Beyan Formu (EK-1a) imzalatılmış isimlerinin çalışma içerisinde kullanılmayacağı garanti edilmiştir. Katılımcıların isimleri tez çalışması içerisinde şifrelenmiştir. Katılımcının gönüllülük esasına dayanarak çalışmaya katılım gösterdiği Görüşmeci Rıza Beyan Formunda (EK-1a) ve görüşme başlangıcında ses kayıtlarında hatırlatılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelerin en kısası 25 dakika sürerken en uzunu 55 dakika sürmüştür. Toplam görüşme süresi 595 dakikadır. Ortalama görüşme süresi ise 35 dakika olarak hesaplanmıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amaçlarından biri literatüre siber zorbalık probleminin farklı yaş grupları tarafından da tecrübe edilen toplumsal bir problem olduğunun gösterilmesiyle katkı sağlamaktır. Bu nedenle katılımcıların yaşları ve cinsiyetlerinin çeşitliliğini sağlamaya dikkat edilmiştir. Katılımcı Görüşme Soruları ile şekillendirilen yüz yüze görüşmelerle 24-39 yaş arasında 10'u kadın, 7'si erkek 17 genç yetişkin birey ile görüşülmüştür. Görüşme soruları gerçekleştirilen görüşme esnasında katılımcının söylemleri doğrultusunda çeşitlilik göstermiştir. Bazı görüşmelerde katılımcının paylaşımlarına yönelik ekstra sorular yöneltilmiş ve konu kapsamında daha detaylı veri toplanması sağlanmıştır.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi özellikleri bir tablo ile sunulmuştur. Bireylerin çevrimiçi ortamlarda geçirdikleri süreler bir diğer tabloda gösterilmiş katılımcıların gün içinde geçirdikleri çevrimiçi sürelerden yola çıkılarak ortalama çevrimiçi grup etkileşim süresi bulunmuştur. Katılımcıların paylaştığı bilgiler ışığında en çok kullanılan çevrimiçi platformlar bir grafikle sunulmuş ve en çok kullanılan platform gösterilmiştir. Katılımcıların etkileşimde bulundukları çevrimiçi gruplara yönelik yöneltilen sorular doğrultusunda çeşitli çevrimiçi grupların norm, kural, etkileşim biçimi, hiyerarşik yapı gibi iç dinamiklerine dair veriler elde edilmiştir. Bu veriler Pierre Bourdieu'nun Alan Teorisi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu nokta özellikle habitus kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bireylerin etkileşimde bulundukları çevrimiçi grupların siber zorbalığa, siber zorba ve siber mağdura karşı tutum ve tavırlarının değişkenlik gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu tavır ve tutumların bireyin siber zorbalık algısı ve davranışı üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Bu sorgulama Edwin Sutherland'in Ayırıcı Birliktelikler Teorisi ile gerçekleştirilmiş ve bu etkileşime dair çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bireylerin etkileşimde bulundukları çevrimiçi grupların kendilerine sağladıkları fayda üzerinde durulmuş ve bir öğrenmenin bu alanda gerçekleşip gerçekleşmediği sorgulanmıştır. Ayırıcı Birliktelikler ve Akers'ın Sosyal Öğrenme Teorisi ile bu durum detaylandırılmaya çalışılmıştır. Bireylerin tüm bu çevrimiçi grup tecrübeleri doğrultusunda siber zorbalık algı ve tutumları Katılımcı Görüşme Soruları aracılığı ile sorgulanmış ve bu etki/etkileşim bahsi geçen üç teori (Alan Teorisi, Ayırıcı Birliktelikler Teorisi, Sosyal Öğrenme Teorisi) kapsamında analiz edilmiştir. Siber zorbalığın sonuçlarına dair bir farkındalığa sahip olup olmadığı sorgulanan katılımcıların siber zorbalığı bir suç olarak görüp görmedikleri "Evet" ve "Hayır" olarak bir tablo ile görselleştirilmiştir. Elde edilen tüm veriler aracılığı ile fiziksel suçları açıklamada başvurulan Ayırıcı Birliktelikler Teorisi, Sosyal Öğrenme Teorisi çerçevesinde analiz edilerek bu teorilerin güncel bir problem olan siber zorbalığı açıklamadaki yeterliliği test edilmiştir. Pierre Bourdieu'nun Habitus ve Alan Teorisi ile siber zorbalık davranışı sosyolojik bir bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

5. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümü 24-39 yaş arasında 10'u kadın 7'si erkek toplam 17 genç yetişkin birey ile yapılan derinlemesine mülakat görüşmelerinden elde edilen verilere çeşitli alt başlıklarda yer verilmiştir. Bulgular, çeşitli tablolar ile desteklenmiş ve ilişkili yorumlar eklenerek sunulmuştur.

5.1.Görüşmecilerin Demografik Özelliklerine Dair Bulgular

Tablo 1. Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Cinsiyet	Erkek	7
	Kadın	10
Toplam		17
Yaş	24 yaşında	2
	25 yaşında	2
	26 yaşında	2
	27 yaşında	3
	28 yaşında	1
	29 yaşında	1
	30 yaşında	2
	31 yaşında	1
	35 yaşında	1
	36 yaşında	1
	39 yaşında	1
Toplam		17
Eğitim Durumu	Lise Mezunu	4
	Lisans Mezunu	8
	Yüksek Lisans Mezunu	5
Toplam		17

Tablo 1'de görüldüğü gibi görüşmeciler 7'si erkek 10'u kadın olmak üzere toplam **17** kişiden oluşmaktadırlar. Görüşme yapılan bireyler arasında kadınların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin yaşları 24-39 arasında değişmektedir. Farklı yaş gruplarındaki bireylerle görüşme yapmaya özen gösterilmiştir fakat 27 yaşındaki bireyler çoğunluğu oluşturmaktadır. Görüşmecilerin 8'i lisans mezunu, 5'i yüksek lisans mezunu ve 4'ü lise mezunudur.

Görüşmecilerin demografik bilgileri siber zorbalık çalışmalarının cinsiyet ve yaş odaklı tespitleri açısından önem arz etmektedir. Hasan Çiftçi'nin (2018) gerçekleştirdiği araştırmada cinsiyet ve siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada da siber zorbalık ve siber mağduriyet ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki aranmamaktadır. Fakat yaş bu çalışmanın odağına aldığı bir unsurdur. Bu nedenle farklı yaşlarda farklı bireylerle siber zorbalık odaklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 17 görüşmecinin 17'si kasıtlı olarak bir siber zorbalık yapmadığını fakat siber zorbalığa maruz kaldığını ve buna şahit olduklarını belirtmişlerdir. Elde edilen verilere göre görüşmecilerin kişisel deneyimleri ve şahit oldukları durumlar siber mağduriyetin 24-39 yaş aralığında da yaygın bir sorun olduğunu göstermiştir. Görüşmecilerin konuya dair deneyimleri diğer başlıklar altında detaylandırılmıştır.

5.2.Görüşmecilerin Çevrimiçi Ortamlarda Geçirdikleri Süreye Dair Bulgular

Görüşmecilerin sosyal medya, çevrimiçi oyun platformları, forumlar ve bloglar gibi çevrimiçi ortamlarda günlük olarak geçirdikleri süre Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Görüşmecilerin Çevrimiçi Ortamlarda Günlük Olarak Geçirdikleri Süre

Geçirilen Süre	***Kişi Sayısı***
2 saat	2
3 saat	7
4 saat	4
4 saatten fazla	4
Toplam	**17 kişi**
Yaklaşık Geçirilen Ortalama Süre	**3.5 saat**

Görüşmecilerin çoğunluğu çevrimiçi platform veya uygulamalarda günlük 3 saat vakit geçirmektedir. Görüşmecilerin çevrimiçi platformlarda günlük ortalama olarak yaklaşık 3.5 saat

geçirdikleri tespit edilmiştir. Geçirilen sürenin farklı etkenlerle değiştiği görüşmecilerin verdiği cevaplarda gözlemlenmiştir.

> *"Bazen çok fazla zaman geçiriyorum. Bazen tamamen kesiyorum. Ne kadar yoğun olduğuma bağlı. Veya kafamı dağıtmak istediğimde oyun, Instagram gibi şeylerde daha fazla takılıyorum. En azından 2-3 saatimi alıyordur diye düşünüyorum günlük olarak. Bazen işte çok daldığımda bu 4-5 saati de buluyor olabilir. Bazen hiç olmuyor. Dediğim gibi değişken. Hem biraz ruh halimle hem biraz yoğunluğumla bağlantılı olarak değişiyor."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)[1]

> *"... ama oyun oynadığım zamanlar 4 saate çıkıyordur, aşıyordur."* (Görüşmeci 7, erkek, 26)

> *"Eğer yoldaysam bir yere gitmek için şehirler arası değil de hani okula, işe, uzak bir yere buluşmaya gibi bu süre o gün için artabiliyor."* (Görüşmeci 9, kadın, 28)

Görüşmeciler, çevrimiçi platformlarda geçirdikleri sürelerin ruh hallerine, yoğunluklarına, oyun oynamalarına ve yolda geçirdikleri süreye göre artış gösterebileceğini belirtmiştir. Görüşmeciler arasında mesleği sosyal medya içerik üreticiliği ile topluluk yöneticiliği olan bireyler de bulunmaktadır. Onlar bu soruya işleri gereği zorunlu olarak çok fazla vakit geçirdiklerinden iş için geçirdikleri süreleri ayrı tutarak cevap vermişlerdir.

> *"Şu an bir markanın sosyal medya hesaplarını yönetiyorum. İşim bu olduğu için bütün günü geçiriyorum neredeyse o yüzden. Hatta tüm günüm Instagram'da, Linkedin'de geçiyor."* (Görüşmeci 14, erkek, 29)

> *"...ama sinema gündemi yoğun olduğunda mesela ödül törenleri olduğunda, çok uzun süre beklenen filmler vizyona girdiğinde hatta Zeki Demirkubuz, Nuri Bilge Ceylan'ın olayı gibi olaylar olduğunda geçirdiğim süre artıyor. Gündemi takip etmek zorundayım anlık haberleri paylaşabilmek için. Güncel kalmam lazım yani."* (Görüşmeci 13, erkek, 31)

Bireylerin çevrimiçi platformlarda geçirdikleri süre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını etkilemektedir. İğdeli'nin (2018, s. 70) çalışmasına göre günlük internet kullanım sıklığı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki vardır. İnternette geçirilen sürenin artması ile siber zorbalık davranışında bulunma oranı artış göstermektedir. Görüşmecilerden elde edilen veriler bu durumu

[1] Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda görüşmecilerin kişisel bilgilerinin paylaşılmayacağının sözü verilmiştir. Bu nedenle görüşmecilerin isimleri yerine numaralar verilmiştir.

destekler niteliktedir. Görüşmeciler açıkça veya kasıtlı şekilde siber zorbalık davranışında bulunduklarını dile getirmemişlerdir. Fakat paylaştıkları veriler ve deneyimledikleri siber mağduriyet geçirdikleri süre ile paralellik göstermektedir.

> *"Ben telefonda geçirdiğim süreyi akıl sağlığımı kaybetmemek için minimum seviyede tutuyorum. Ne kadar çok zaman geçirirsen o kadar çok şeye şahit oluyorsun, maruz kalıyorsun."* (Görüşmeci 10, kadın, 35)

> *"Her şey dozunda iyi ya. Ama bir yandan da bağımlılık bu sosyal medya işleri. Ben 2-3 saatimi geçiririm, çıkarım. Daha fazlasında ben tutamıyorum kendimi. İnsanlara falan cevap veresim falan geliyor."* (Görüşmeci 5, erkek, 27)

> *"Geçirilen sürenin zorbalık yapmayı etkilediğini düşünüyor muyum? Düşünüyorum galiba ya, evet."* (Görüşmeci 9, kadın, 28)

Edwin Sutherland Ayırıcı Birliktelikler Teorisinde ve Ronald Akers Sosyal Öğrenme Teorisinde suç davranışının grup etkileşimi ile öğrenilebilmesinde etkili bazı faktörlerden bahseder: sıklık, süreklilik, öncelik ve yoğunluk. Birey sık sık siber zorbalık davranışlarını gözlemler, önem verdiği kişilerin siber zorbalık yaptığını görür veya bu kişiler tarafından siber zorbalığa maruz kalır, siber zorbalarla sürekli etkileşimde bulunursa birey siber zorbalığı normalleştirir, siber zorbalığı habitusunun bir parçası haline getirir. Görüşmeci 10'un geçirilen zamanın artışına paralel olarak tanık olunan siber zorbalığın da arttığını dile getirmesi bu durumu desteklemektedir. Görüşmeci 9'un *"Küfür etmek siber zorbalık sayılıyor mu yoksa sayılmıyor mu bilmiyorum. Çünkü sosyal mecralarda çok fazla küfür var. Ben görünce aa ne demiş demiyorum."* ifadesi Sutherland ve Akers'ın siber zorbalığın normalleştirilmesi fikrini tamamen desteklemektedir.

5.3.Görüşmecilerin En Sık Kullandığı Çevrimiçi Platform/Uygulamalara Dair Bulgular

Görüşmecilere aktif olarak en sık kullandıkları çevrimiçi platform ve uygulamalar sorulmuştur. Bu soruya her görüşmecinin en az 3 farklı platform ismiyle cevap vermeleri istenmiştir. Görüşmecilerin en sık kullandıkları çevrimiçi platform veya uygulamalar Tablo 3'te verilmiştir.

Elde edilen veriler görüşmecilerin aktif olarak en çok kullandığı çevrimiçi uygulamanın Instagram olduğunu göstermiştir. Ayıca görüşmecilerin hepsi bir WhatsApp hesabı olduğunu bildirmiş fakat zaman geçirme olarak değerlendirildiğinde ilk 3 sıradaki çevrimiçi platformda WhatsApp'a yer vermemişlerdir. Instagram'ı WhatsApp, çevrimiçi oyunlar, X (Twitter) ve Discord takip etmektedir.

Görüşmecilerin vakitlerinin çoğunu geçirdikleri çevrimiçi platformların tespiti araştırmanın ana unsuru olan çevrimiçi toplulukların hangileri olduğunun gösterilebilmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu çevrimiçi toplulukların grup içi dinamikleri ve etkileşimi bu çalışma için önem arz etmektedir. En sık kullanılan çevrimiçi uygulama/platformun tespiti onun sahip olduğu özellikler etrafında bir analiz yapılmasını sağlayacaktır.

Tablo 3. Görüşmecilerin Aktif Olarak En Çok Kullandığı Çevrimiçi Platform ve Uygulamalar

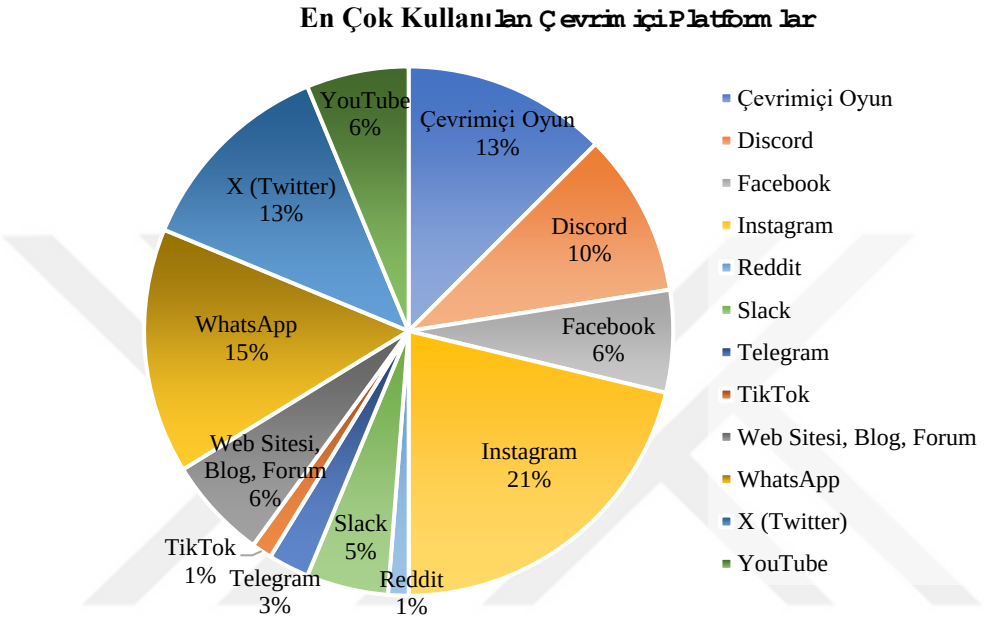

Tablo 3'te gösterilen verilere göre görüşmeciler arasında aktif olarak en çok kullanılan uygulama veya çevrimiçi platform Instagram'dır. Çevrimiçi platformlarda aktif olma durumu bu çalışmada paylaşım yapma, gönderileri beğenme, gönderilere yorum yapma, gönderilere ifade bırakma, uygulamada oluşturulmuş gruplara veya ikili konuşmalara bir gönderi iletme, insanlarla sohbet etme/mesajlaşma/arama gibi hareketlerle tanımlanmıştır. Görüşmecilerin aktif olma konusunda farklı algılara sahip olduğu tespit edilmiştir. Görüşme esnasında bu uygulamalarda vakit geçirme pratiklerinden görüşmeciler şöyle bahsetmiştir.

> *"Instagram ve Twitter en sık kullandığım çevrimiçi platformlar, paylaşım yapma olarak bakarsak Twitter'da aktif değilim, sadece takip ettiğim kişi ve sayfaların tweetlerini okumak, beğenmek için Twitter'da vakit geçiriyorum. Instagram'da daha aktifim diyebilirim. Orada paylaşımlar yapıyorum."* (Görüşmeci 2, kadın, 26)

> *"...biraz daha gölge şeklinde varlık gösteriyorum sosyal medyada ve online platformlarda. Çok fazla tanımadığım insanlarla etkileşime girmeden daha çok kendi çapımda takılıyorum. Beğendiğim şeyler oluyor ilgi alanıma göre*

ama yorum yapmıyorum tanımadığım insanlara. Oyunlarda ama tam tersiyim daha rahatım." (Görüşmeci 3, kadın, 27)

"Ben çok iyi bir tiyatro izleyicisiyim. Bu yüzden izlediğim oyunları puanlayabildiğim, yorumlayabildiğim bir yer olan Tiyatrolar.com'da aktif bir kullanıcıyım." (Görüşmeci 6, kadın, 30)

"TikTok izliyorum ama paylaşmıyorum. Ama çok izliyorum. Beğenmek aktifliğe girer mi bilmiyorum ama. Ona göre aktifim de diyebilirsin." (Görüşmeci 12, kadın, 30)

En çok kullanılan çevrimiçi platformun Instagram olmasının nedeni Instagram'ın kullanıcılarına sunduğu hesap gizleyebilme, takip isteği reddedebilme, hesap engelleyebilme gibi güvenlik odaklı özelliklerin yanında sahip olduğu ve kullanıcıya kazandırdığı prestijdir. Görüşmeci 4, 7, 11, 12 Instagram hesaplarını herkese açık kullandığını belirtmiştir. Bunun nedenini görüşmeciler şöyle açıklamıştır:

"Amatör olarak fotoğrafçılıkla ilgileniyorum. Fotoğraflarımı daha çok insan görsün diye açık profil kullanıyorum." (Görüşmeci 11, erkek, 36)

"Benim fake hesabım herkese açık. Orada yine kendi hayatımdan bir şeyler, reelslar paylaşıyorum. Fena da izlenmiyorlar." (Görüşmeci 4, kadın, 27)

"Müzik yaptığım videolar paylaşıyorum. Yaptığım müziği herkes görsün istiyorum. Hiç tanımadığın insanların senin müziğini beğenmesi çok güzel bir şey." (Görüşmeci 7, erkek, 26)

"Paylaşımların böyle daha fazla insana ulaşıyor. İşte daha fazla izlenme, daha fazla beğeni alabiliyorsun." (Görüşmeci 12, kadın, 30)

Instagram hesaplarını herkese açık kullanan görüşmeciler için paylaşımlarının daha fazla insana ulaşması ve beğeni/izlenme toplaması beklentisi içinde oldukları söylenebilir. Bu noktada aslında gizli bir rekabetten de bahsedilebilir. Pierre Bourdieu'nun Alan Teorisi kavramlarından alan bu noktada Instagram olmaktadır. Bu alanda bireylerin mücadele verdiği sermaye ise beğeni ve izlenme sayıları olarak ele alınabilir. Bu sermayeye (beğeni ve izlenme sayısı) daha fazla sahip olanın alandaki (Instagram) gücü daha fazla olacaktır. Bu durum siber zorbalık bağlamında ele alındığında siber zorbanın paylaşımını herkese açık bir hesaptan yapması ile birçok kişiye ulaşabileceği ve paylaşımlarının aldığı izlenme ve beğeni sayısının ona bir güç sağlayacağı söylenebilir. Bu düşünceyi Görüşmeci 5 ve 10'un şu söylemleri desteklemektedir:

"Hiç denk geldin mi bilmiyorum ama postların altıda, YouTube videolarında en fazla beğeni alan yorum en üste çıkıyor ya. Biri saçmasalak bir şey yazıyor onu birçok kişi beğeniyor. Hoop bir yorumda bir sürü zorbalık. Üstüne bir de o yorumu yapanda bir ben bir şey başardım havaları." (Görüşmeci 10, kadın, 35)

"Hep şunu düşünüyorum: "İnsanlar madem bu kadar beğenmiyor bu insanı niye takip ediyorlar?" Sonuçta her görüşe uygun sayfa, kişi, influencer var. Herkes kendi düşüncesine yakın sayfayı takip edebilir. Sonra dank ediyor insanlar kötülük yapmak istiyor. Buna bir de seyirci buluyorlar. Tatmin olmak herhalde." (Görüşmeci 5, erkek, 27)

5.4.Görüşmecilerin Başka Bir Kimlikle Oluşturulmuş Çevrimiçi Platform/Uygulama Hesaplarına Dair Bulgular

Görüşmecilerin başka bir kimlikle oluşturduğu veya gerçek isimlerini kullanmadıkları çevrimiçi platform hesaplarına sahip olma durumları Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu soruda görüşmeciler farklı bir kimlikle oluşturulmuş sosyal medya hesabı ve çevrimiçi platform veya oyun hesabı olarak ayrı ayrı sorulduğunda farklı cevaplar vermişlerdir.

Tablo 4. Başka Bir Kimlikle Oluşturulmuş Sosyal Medya veya Çevrimiçi Platform Hesabı Sahipliği

	Evet, var.	**Hayır, yok.**	**Toplam**
Başka bir kimlikle oluşturulmuş veya gerçek adınızı kullanmadığınız bir sosyal medya/çevrimiçi platform hesabınız var mı?	7	10	17
Başka bir kimlikle oluşturulmuş veya gerçek adınızı kullanmadığınız veya bir takma ad ile oluşturulmuş sosyal medya, çevrimiçi platform veya oyun hesabınız var mı?	12	5	17

Görüşmecilerden 7 kişi farklı bir kimlikle oluşturulmuş sosyal medya hesabının olduğunu bildirmiş, 10 kişi ise böyle bir hesabının olmadığını belirtmiştir. Fakat görüşmeciler sosyal medya uygulamaları dışındaki birçok platformda gerçek isimleri yerine bir takma ad kullandıklarını

eklemişlerdir. Bu durumda soru tekrar yöneltildiğinde farklı bir isimle çevrimiçi platform hesabı olan kişilerin sayısı 12 olmuştur.

> *"Benim kendi adıma olmayan bir hesabım yok. Oyunlarda kendi adımı kullanmıyorum ama bunun fake hesap olduğunu sanmıyorum. Oyunlarda kedimin adını kullanıyorum. Başkasıymış gibi göründüğüm bir hesabım yok."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)

> *"Yok ama oyunlarda kendi ismimi kullanmıyorum."* (Görüşmeci 8, erkek, 24)

> *"Fake hesabım yok. Nickname'le kaydolmanın zorunlu olduğu birkaç platformda hesabım var. Zorundasın derken hani kural gibi değil. Orada nickname olayı var. Örnek veriyorum Ekşi Sözlük hesabımda kendi ismimi kullanmadım."* (Görüşmeci 13, erkek, 31)

Görüşmeciler bazı platformlarda kişisel bilgilerini paylaşmaya gönüllüyken bazı platformlarda anonim olarak var olmayı seçmişlerdir. Bu seçimde bireylerin etkileşim kurdukları kitle ve çevrimiçi ortamın kişinin gerçek bilgilerine erişmede bir kısıtlama sağlaması durumu belirleyici olmuştur. Anlık iletişimlerin kurulduğu ve rastgele bireylerle bir araya gelinen çevrimiçi oyunlarda görüşmeciler kendi isimleri yerine bir takma ad kullanarak anonim olmayı seçmiştir. Instagram gibi hesap gizleme, takipçi isteklerini kabul etmeme seçenekleri sunan platformlarda ise görüşmeciler kendi bilgileriyle hesaplar edinmişlerdir. Başkası gibi davrandıkları hesapların ise kullanım amaçları çeşitlilik göstermektedir.

> *"Oyunda kimse gerçek ismini kullanmıyor zaten. Ben oraya kendi adımı da yazsam mesela bir sürü aynı isimden var. Ama nickname'n seninle bütünleşiyor zamanla. Mesela ünlü bir sürü yayıncı var. Nickname'leri söylendiğinde herkes kimden bahsedildiğini bilir ama direkt ismi söylendiğinde öyle olmuyor. Senin sanal kimliğin gibi oluyor yani aslında o."* (Görüşmeci 8, erkek, 24)

> *"Tam olarak 2 tane var. Stalk yapmaktan ziyade diyet hesabı, kendi hayatımdan bir şeyler paylaşayım gibi amaçları var. Şahsi hesabımdan paylaşmadığım şeyleri paylaşıyorum."* (Görüşmeci 4, kadın, 27)

> *"Yalansız cevaplıyorum, stalk hesabım var. Hesabı da protez tırnakçı yaptım. Hem tırnaklarımı yaptırınca tırnaklarımı paylaşıyorum hem stalk yapıyorum. Şimdi diyeceksin ki neden tırnaklarını paylaşıyorsun? E, gerçekçi durması lazım hesabın."* (Görüşmeci 16, kadın, 25)

Anonimlik, siber zorbalığın karakteristik özelliklerinden biridir. Siber zorba gerçek kimliğini gizleyerek daha çok sosyal medya uygulamaları üzerinden kişileri rahatsız eder veya onlara hakaretler ve tehditler savurur. Sosyal medya uygulamalarında hesap oluşturulurken paylaşılan bilgilerin gerçekliği denetlenememektedir. Bu durum siber zorbaların farklı veya gizli kimlikler ardına saklanarak cesur ve özgürce eylemlerde bulunmasına neden olur (Baldasare, Bauman, Goldman, & Robie, 2015). Fakat görüşmeciler kendi bilgileri ile oluşturmadıkları hesaplar aracılığıyla siber zorbalık davranışında bulunmadıklarını belirtmiştir. Gerçek kimliklerini gizlemenin daha güvende hissettirdiğini belirtmiş, bunu kendilerinin siber zorbalığa maruz kalmaları ihtimaline karşı bir *önlem* gibi görmüşlerdir. Bu çıkarımın anonimlik konusuna farklı bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir. Siber zorba için güvenli hissettiren anonimlik durumu, potansiyel siber mağdurlar için de güvenli hissettirmektedir. Bireyler siber zorbalığa maruz kalmamak için anonim olmayı tercih etmektedirler.

> *"Reddit hesabım kimsenin ben olduğumu bilemeyeceği bir hesap. Herkes niye neleri beğendiğimi görsün ki. Böyle kafam rahat."* (Görüşmeci 7, erkek, 26)

> *"Diyetle ilgili olan şeyleri kendi hesabımda paylaşmamamın evet arkasında bir neden var. Rahat hissetmiyorum bunları paylaşmakta tanıdığım insanlar da olsa kilo linçi yiyebilirim. Diğer fake hesabımda böyle şeyler olmuyor çünkü tanınmamak daha iyi belki denebilir mi bilmiyorum ama güvenli gibi hissettiriyor."* (Görüşmeci 4, kadın, 27)

> *"Onun dışında sosyal medyada soy ismimi kullanmıyorum sadece, çok fazla görünür olmamak için aslında. Biraz da bu sosyal medyadan korkumdan sanırım."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)

5.5.Görüşmecilerin Dahil Olduğu Çevrimiçi Toplulukların Özellikleri, Etkileşimleri ve Siber Zorbalık ile İlişkilerine Dair Bulgular

Çevrimiçi topluluklar ile bu çalışmada belirli bir ilgi alanı, hedef veya etkinlik etrafında internet aracılığıyla toplanan insanların oluşturduğu gruplar anlatılmak istenmektedir. Bu topluluklar çeşitli platformlar üzerinden bireylerin etkileşimleriyle var olurlar. WhatsApp grupları, Facebook grupları, Linkedin grupları, Reddit gibi forumlar, Instagram kanalları, X (Twitter) toplulukları, Discord gibi sunucular, çevrimiçi oyunlar, çevrimiçi eğitimler, bloglar çevrimiçi topluluklara örnektir ve bu çalışmada da görüşmecilere bu çevrimiçi topluluklardan birinin üyesi olup olmadıkları sorulmuştur. Görüşmecilerin hepsi en az 1 grubun üyesi olduğunu ve bu grupta aktif olarak varlık gösterdiğini

belirtmiştir. Bu gruplardan birini örnek vermeleri ve ne amaçla böyle bir grubun var olduğunu paylaşmaları istenmiştir.

> *"Bir değil birçok grubum var tabii birçok nedenden ötürü. A Semti*[2] *Kadınları olarak bir grubumuz var. A Semti Kadınları olarak bir siyasi görüşün etrafındaki kadınlarız tabii, A Semti Kadınları olarak siyasi konularda tabii birbirimizi haberdar ediyoruz."* (Görüşmeci 17, kadın, 39)

> *"Sinema ve tiyatro ile ilgili topluluklarda yer alıyorum. Uygun ve ucuz bilet, kampanyalar konusunda yardımcı oluyorlar."* (Görüşmeci 1, kadın, 25)

> *"WhatsApp'taki arkadaş ve aile gruplarım dışında Telegram'da ALES için oluşturulmuş gruplardan birinde varım. Çok alakasız kimseyi tanımıyorum ama bilgi alıyorum. Sorular, çözümler, sınav tarihleri paylaşılıyor. Kaynak tavsiyesi falan yapılıyor."* (Görüşmeci 9, kadın, 28)

> *"Arkadaşlarımla birlikte kurduğumuz B*[3] *Fanzin isimli özellikle Instagram'da aktif olduğumuz bir sosyal medya sayfamız var. Bu açıdan çevrimiçi bir topluluğa aitim diyebilirim."* (Görüşmeci 2, kadın, 26)

> *"Facebook'ta benim engellilerle ilgili bir araba araç alımla ilgili bir grubum var."* (Görüşmeci 5, erkek, 27)

> *"Ben Instagram'da takip etmeyi sevdiğim kişilerin Instagram kanallarında takılıyorum. Ben yeni bir anne adayıyım. Bu yüzden hamilelikle ilgili bilgiler edinebileceğim kişilerin Instagram kanallarını takip ediyorum. Orada faydalı şeyler paylaşıyorlar. İşte bebek gelişimiyle ilgili. Hani şu aylıkken şöyle davranmalıyız, bu kadar yaşında böyle davranmalıyız. Şöyle ağlıyorsa, böyle demektir gibi."* (Görüşmeci 4, kadın, 27)

> *"Çevrimiçi arkadaş grubum yine sosyal medyada, Instagram'da var. WhatsApp grubu gibi bir grup oluşturabiliyorsun ya. Öyle birçok grubum var Instagram'da. Sürekli orada karşımıza çıkan videoları birbirimize atıyoruz."* (Görüşmeci 6, kadın, 30)

> *"WhatsApp grupları var, Discord var. Arkadaşlarımla olan gruplarda sohbet ediyoruz. Diğer gruplarda oyun oynamak için olan gruplar var. Orada*

[2] Semt ismi görüşmecinin gizliliğini korumak amacıyla değiştirilmiştir.
[3] Fanzin ismi görüşmecinin gizliliğini korumak amacıyla değiştirilmiştir.

tanımadığımız insanlarla da oluyoruz. Tanışıp yakın arkadaş olduklarımız da var." (Görüşmeci 15, erkek, 24)

Görüşmecilerin aktif üyesi oldukları çevrimiçi toplulukların farklı amaçları vardır. WhatsApp, Instagram ve Discord üzerinden aile ve arkadaşlarla kurulmuş olan gruplar daha çok kişisel hayat paylaşımlarını içermektedir. Günlük konuşmaların gerçekleştiği bu gruplar görüşmecilerin her konuda oldukça rahat olduğu ve etkileşimin yüksek olduğu gruplardır. Grup içi kurallar yok değil yazılı olmayan kuralların var olduğu gruplardır. Ronald L. Akers (1998) bu grupları birinci referans grubu olarak adlandırır. Hemen ardından ortak ilgi alanlarına sahip bireylerin oluşturduğu çevrimiçi topluluklar gelmektedir. Bu gruplar ise ikincil referans grubu olarak adlandırılmaktadır (Akers, 1998). WhatsApp, Instagram, Discord gibi uygulamalar üzerinden oluşturulan topluluklar olabileceği gibi blog ve forumlarda da bir araya gelinebilmektedir. Bu topluluklarda yazılı kuralların da var olduğu görüşmeciler tarafından bildirilmiştir. Etkileşimin yine yüksek olduğu bu gruplar kişisel hayat paylaşımlarını içermemektedir. Bu gruplarda topluluk üyeleri paylaşımları ve ifadelerinde biraz daha dikkatlidir. Görüşmeciler özellikle bu gruplarda çeşitli konularda bilgiler edindiklerini belirtmişlerdir. "*Bu gruptaki etkileşimlerle öğrendiğiniz şeyler olduğunu düşünüyor musunuz?*" sorusuna görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vermiştir ve bu öğrenmenin bir konuya dair olabileceği gibi bir davranışa yönelik de olabileceğini belirtmişlerdir.

"Ben yeni bir anne olarak anne çocuk gruplarında daha aktifim. Annelerin kendileri için hassas oldukları konular var, çocukları için hassas oldukları konular var. Mesela yeni doğum yapmış bir anne doğurduğu çocuğuyla vakit geçirmek istemiyor olabiliyor. O anne neden böyle hissediyor, nasıl böyle hissediyor, nasıl bunu aşacak, arkadaşı kocası nasıl iletişim kuracak görüyorum, öğreniyorum." (Görüşmeci 10, kadın, 35)

"Tabii olduğunu düşünüyorum. Kadınlar ve siyasi görüşü olanlar olarak tabii sağlam, güzel bir dayanışma içindeyiz. Bu bile öğrenilecek bir şey." (Görüşmeci 17, kadın, 39)

"Facebook'ta benim engellilerle ilgili bir araba araç alımla ilgili bir grubum var. Araç alım sırasında birçok kez oraya yazdım ve birçok kişiyi tanıdım. O kişiler sayesinde de araç alımı ve engelli hakları ile ilgili bir sürü bilgi edindim." (Görüşmeci 5, erkek, 27)

"Aslında benim iletişimde olduğum gruplar zaten bir şeyler öğrenebileceğim, bir şeyleri devam ettirebileceğim gruplar. Diyet grubu aslında sağlıklı beslenmeye destek grubu gibi bir grup burası, farklı insanlar

var. Kilo konusunda destekleyici davranmayı öğreniyoruz birbirimizden." (Görüşmeci 3, kadın, 27)

"Benim lise arkadaşlarımla network oluşturmak için yüz yüze tanışmadığımız insanların da olduğu gruplarımız var mesela. Hepimiz farklı sektörlerdeyiz. Çalıştığımız yerde tanıştığımız sonra birbirimize faydamızın olabileceğini düşündüğümüz kişilerle gruplarımız var işte. Onlardan biraz iş hayatını, insanların birbirine nasıl davranması lazım onu da görüyoruz." (Görüşmeci 8, erkek, 24)

Görüşmecilerin birçok şey öğrendiklerini bildirdikleri çevrimiçi topluluklar farklı norm ve kurallara sahiptir. Akers'ın (1998) bahsettiği birincil ve ikincil referans gruplarının her ikisi sahip olduğu normları bireye öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada Pierre Bourdieu'nun (1998) habitus ve alan kavramlarından bahsetmek doğru olacaktır. Habitus, bireylerin toplumsal etkileşimler ve deneyimlerle edindikleri kalıcı tutum ve davranış kalıplarıdır. Habituslar, herkesin yaşam koşullarına ve izlediği toplumsal yola göre değişiklik gösterir. Bir kişinin habitusu, bir alanın normlarından ve değerlerinden ve o alanda sahip olduğu statü tarafından oluşturulur. Bireyler farklı sosyalleşme alanlarından elde ettikleri birçok habitusa sahiptir. Alanlar, Bourdieu'nun sermaye olarak tanımladığı kavram için bireylerin mücadele ettiği bir saha olarak ele alınır (Bourdieu, 1998). Bu alanlardan biri bu çalışmanın odağına aldığı çevrimiçi topluluklardır. Görüşmecilerden bahsettikleri grubun norm ve kurallarını paylaşmaları ve hiyerarşik bir düzenin var olup olmadığını belirtmeleri istenmiştir.

"Herhangi kaba, aşağılayıcı hakaret veya saldırının bir türünü içeren hiçbir davranış çevrimiçi topluluğumuz içinde kabul göremez." (Görüşmeci 2, kadın, 26)

"... çok meşhur Discord kanalları da var. Oralarda daha katı kurallar olur ortamı safe tutabilmek için. Hakaret, küfür, taciz, ifşa yasaktır. Bunları yaparsan kanaldan atılırsın. Hiyerarşi de var. Mesela Discord'ta yetkilere göre hiyerarşin belli oluyor. Oyunlarda da böyle bir sistem var. Oyun tecrübene göre farklı rütbelerin oluyor." (Görüşmeci 8, erkek, 24)

"Bizim topluluğumuza üye olduğunuzda ilk önce topluluk kuralları sayfası karşılıyor sizi. Bu kurallardan birinin ihlali üyeliğin iptaline götürür. Saygı göstermek zorunlu, hakaret, taciz gibi söylemler yasak, empati yapmadan herhangi bir harekette bulunmama, özellikle etik kurallarına dikkat etme gibi uyarılarımız var. Hiyerarşi var, evet. Ben topluluk yöneticisiyim mesela.

Platformda geçirdiğin vakte, yaptığın katkılara göre rozetler kazanıyorsun." (Görüşmeci 13, erkek, 31)

*"Topluluk yöneticileri var, sürekli olarak topluluk kurallarına uyumu denetliyorlar. Hiyerarşi var, topluluk yöneticileri bulunuyor." (*Görüşmeci 1, kadın, 25)

"Kaba söz ve davranışlar, dışlayıcı siyasi bir dil. Tabii bunları grup içinde doğru bulmuyoruz. Hiyerarşi bulunuyor. Siyasi partiden unvanı olanlar var tabii." (Görüşmeci 17, kadın, 39)

Elde edilen verilere göre görüşmecilerin daha homojen grupları (Görüşmeci 17'nin A Semti Kadınları grubu, Görüşmeci 8'in Valorant oyun grubu, Görüşmeci 5'in engelli araç alım satım grubu) içerdiği diyaloglar, sahip olduğu normlar, rekabet ve çatışma içeren tavırları ile Pierre Bourdieu'nun habitusun geçmiş bilgi ve deneyimler ile şekillendiği argümanını desteklemektedir. Ayrıca bu çalışma odağına aldığı çevrimiçi gruplardaki etkileşim ile bireylerin habituslarının şekillenmesi arasında da bir ilişkinin varlığını göstermeyi amaçlamaktadır. Görüşmecilerden elde edilen veriler görüşmecilerin her birinin kendine özgü habituslarının üyesi bulundukları çevrimiçi grupların norm ve kurallarından etkilendiğini göstermiştir. Çünkü görüşmeciler grubun yazılı olan veya olmayan kurallarına uyum sağlayarak hareket etmişlerdir. Dolayısıyla bireylerin habituslarının şekillenmesinde bireyin çevrimiçi toluluklarla etkileşimde bulunması da etkili olmaktadır sonucuna varılabilmektedir. Yani çevrimiçi topluluklarda insanlar, dijital etkileşimler ve normlar aracılığıyla yeni habituslar geliştirebilirler. Aynı zamanda habituslar aktarılabilirdir. Yani belirli bağlamlarda elde edilen eğilimler başka bağlamlara aktarabilir. Bu noktada Görüşmeci 7'nin, Görüşmeci 8'in ve Görüşmeci 3'ün çevrimiçi oyun tecrübeleri destekleyicidir. Günlük hayatlarında hakaret ve küfürü fazla kullanan bireylerin çevrimiçi oyunlarda bunları yasak olmasına rağmen devam ettirdikleri gözlemlenmiştir.

Görüşmecilerin bahsettikleri topluluklar içinde genellikle hiyerarşik bir düzenden bahsedilmektedir. Bazı gruplarda/oyunlarda zamanla gruba katkıya paralel olacak şekilde farklı sembolik unvanlar kazanılabilmektedir. Bu durumda bireylerin bulundukları habitusta ürettikleri sosyal ve sembolik sermaye ile rekabet içerisinde oldukları söylenebilir. Pierre Bourdieu'ya (1998) göre sosyal sermaye bireyin başkalarıyla anlamlı bağlantılar kurmaktan ve sürdürmekten elde ettiği statüyü anlatır. Sosyal sermayenin üretimi sürekli çaba ve zaman gerektirir. Bu çalışmada görüşmelerden elde edilen verilere göre sosyal sermaye beğeni, paylaşım, tanınması fazla olan bireylerle yakın olma, sembolik sermaye ise beğeni, paylaşım, tanınma kazanma olarak tespit edilmiştir. Çevrimiçi oyunlarda geçirilen süre ve kazanılan tecrübeye paralel olarak tanınma kazanma gerçekleşmekte, oyuncunun adı puan listesinde yer almaktadır. Görüşmecilerin bahsettiği çevrimiçi

sinema topluluğunda yapılan paylaşımlara paralel olarak çeşitli rozetler ve unvanlar kazanıldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla çevrimiçi gruplarda yani alanlarda da bireylerin habitusları çerçevesinde sermaye üretimi mevcuttur yorumu yapılabilir.

> *"...ama ünlülerin evinin içinden paylaşım yapıyorlar. Ya da çok uzaktan tekneden paylaşımlar. Bunlar haber ya da magazin değil, benim için siber zorbalıktır. Ama bu magazincilerden övgüyle bahsediyorlar. Sonra diğer magazinciler de aynısını yapıyor."* (Görüşmeci 5, erkek, 27)

Görüşmeci 5'in bahsettiği habersiz şekilde görsel materyallerin herkesin görebileceği platformlarda paylaşılması siber zorbalığın bir türü olan ifşadır. Görüşmeci 5 siber zorbalıkla elde edilen statünün bireyleri siber zorbalık yapmaya teşvik ettiğinden bahsetmektedir. Yani statü edinmek ve statü sahibi bireylerle sosyal ağlara sahip olmak bir diğer deyişle Bourdieu'nun sermaye kavramı siber zorbalık davranışında etkilidir. Ronald L. Akers suç davranışının öğrenilmesinde bireyin etkileşimde olduğu kişilerin toplumsal konumlarının yani sosyal sermayenin etkili olduğunu söyler. Görüşmeci 5'in magazinciler örneği bu durumu desteklemektedir.

Tablo 5. Çevrimiçi Topluluğun Normları ve Hiyerarşik Düzeninin Siber Zorbalığa Etkisi

	Siber zorbalığı önleyici etkidedir.	**Siber zorbalığı önleyici etkide değildir.**	**Toplam**
Çevrimiçi topluluğun kural ve normları siber zorbalık davranışını nasıl etkiler?	12	5	17
Çevrimiçi topluluğun hiyerarşik düzeni siber zorbalık davranışını nasıl etkiler?	8	9	17

Siber zorbalık davranışına görüşmecilerin çevrimiçi topluluklarındaki norm ve kurallarının önleyici etkide olduğu görülmüştür. Bu kurallara ne kadar uymayan bireylerle karşılaşılsa da genel olarak normların varlığı topluluk içindeki bireylerin davranışlarının kontrol edildiğini göstermekte ve cezalar ile bu kurallara uyma davranışı pekiştirilmektedir. Dolayısıyla siber zorbalık ve çevrimiçi toplulukların norm ve kurallara sahip olması durumu arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Norm, kurallar ve statü habitusun şekillenmesinde etkilidir ve Sutherland'e (1992) göre suç norm, kurallar ve tanımlar aracılığıyla öğrenilir. Çevrimiçi toplulukların sahip olduğu norm, kural ve statüler de bir suç davranışı olarak siber zorbalığın öğrenilmesine ve bireyin habitusunun bir parçası haline gelmesine neden olabilir. Görüşmecilerin parçası bulundukları çevrimiçi toplulukların norm ve kuralları arasında ortak olan *iletişimin saygılı olması*, küçük düşürücü sözler, küfür ve hakaret içermemesidir. Bu kuralın oldukça katı bir kural olarak görüldüğü Görüşmeci 2'nin fanzin sayfası Görüşmeci 13'ün sinema topluluğu, Görüşmeci 17'nin siyasi topluluğunda bunun bir kural olduğunu artık belirtmediklerini,

bireylerin kısa süre içerisinde bunu içselleştirerek topluluk içinde görüşlerini saygı çerçevesinde paylaştıklarını belirtmişlerdir.

> *"Seçim dönemi Facebook'ta anne çocuk grubuplarından birinde birisi siyasi bir paylaşım yapmıştı. Biz anlam veremedik, tepki gösterdik. Bunun yeri burası değil. Topluluk kurallarımızda bu yazılı."* (Görüşmeci 10, kadın, 35)

Görüşmeci 10'un parçası olduğu çevrimiçi topluluğun normlarına uyması, bu normları içselleştirerek aykırı paylaşımlar durumunda tepki göstermesi bu davranışın kendi habitusunun bir parçası haline geldiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sutherland ve Akers suçun öğrenilme süreçlerinin diğer öğrenme süreçleriyle aynı geliştiğini ileri sürer. Bu bağlamda siber zorbalığın da parçası bulunulan çevrimiçi topluluğun normlarının içselleştirilmesiyle öğrenilebileceği söylenebilir.

Çevrimiçi topluluk içindeki hiyerarşik düzenin ise görüşmecilerden elde edilen verilere göre net olarak siber zorbalığı önleyici bir etkiye sahip olduğu veya olmadığı söylenemez. Bu nedenle hiyerarşik düzen ve siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiden bu çalışma kapsamında söz etmek doğru olmayacaktır.

Görüşmecilerin çevrimiçi topluluklarının ve topluluktaki diğer bireylerin siber zorbalığa karşı tepkileri ve tutumları sorulmuştur. Görüşmecilerin bu soruya cevapları şöyle olmuştur:

> *"%70'e %30 gibi bir oranla bir kısım karşısında dururken bir kısım destekledi ve bunu eğlenceli buldu."* (Görüşmeci 1, kadın, 25)

> *"Instagram siber mağdura karşı koruyucu olsa da genellikle siber zorbayı cezalandırıcı, uyarıcı olamıyor bana kalırsa. Platformlar zorbanın bu kötü davranışını terk etmesi için teşvik edici uygulamalara sahip değiller çoğu zaman."* (Görüşmeci 2, kadın, 26)

> *"Bu tarz durumlarda şikayet edebiliyorsun aslında bütün platformlarda. Ama ne kadar etkilidir bilmiyorum. İnsanlar bunu yapmaya devam ediyor çünkü hesabının 3 gün kapatılması caydırıcı olmuyor. Zaten insanlar bunu anonim olarak yapıyorlar. 3 gün o hesabını açamasa başka hesabı oluyor. Bir ceza sistemi oturtamazsın anonim birisi için."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)

> *"Şimdi tabii her sayfanın, her kişinin falan arkadaşları ve çevresi de var. O yüzden bir insan yanlış yapsa bile illaki onu destekleyen bir kesim de oluyor. Çok üzerine giden bir kesim de oluyor. Tamamen insanın vicdani duyguları orada devreye giriyor. Yani örnek veriyorum, ben bizim grupta kötü yorum*

yazan bir kişinin yorumunun altında çok gördüm yaptığının yanlış olduğunu yazan kişileri. Ama destekleyeni de gördüm." (Görüşmeci 5, erkek, 27)

"Platform tepkisi platforma göre değişiyor. Mesela oyunların içinde bazı sistemler oluyor. Eğer sen çok toksik biriysen ban falan yiyebiliyorsun ya da oyun senin insanlara mesaj atmanı falan engelleyebiliyor. Ama bunlar bilmiyorum ne kadar işe yarıyor. İnsanların tepkisi durumdan duruma değişiyor ama genelde insanlar genelde buna karşı duruyor. En azından benim gözlemlediğim kadarıyla. İnsanların çoğu bunun yanlış olduğunun farkında ve insanların çoğu bunu desteklemiyor. Ama diğerleri küçük bir grup olsalar da sesleri çok çıkıyor. Mağduru destekleyici bir durum ben hiç denk gelmedim. Yorumlarda destekleyebilirsin mesela ama ne kadar efektif olabilir." (Görüşmeci 7, erkek, 26)

"Çevrimiçi platformların bu tarz davranışlara karşı politikaları var ama caydırıcı değil. Zaten maddi bir ceza olmadıkça kimse için caydırıcı olmaz böyle şeyler." (Görüşmeci 11, erkek, 36)

Çevrimiçi platformun siber zorbalığa karşı katı duruşunun platformdaki bireylerin siber zorbalığa eğilimlerini etkilediği yorumu yapılabilir. Hızlı ve caydırıcı cezalar bireylerin siber zorbalık davranışında bulunmalarını engellemekte fakat zaten kişisel bilgilerin denetlenmediği, birçok kişinin anonim olarak var olduğu çevrimiçi platformlarda bu cezalar yeterince caydırıcı bulunmamaktadır. Bu durumun siber zorbalığa teşvik edici bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu noktada Ronald L. Akers'ın Sosyal Öğrenme Teorisinde bahsettiği ayırıcı pekiştirmelerden bahsedilebilir. Bir davranışın sonunda verilen veya verilmesi beklenen ödül ve cezaya göre davranışın tekrar ve sürekliliğinin belirlenmesi ayırıcı pekişme olarak adlandırılır (Akers, 1998). Görüşmecilerden elde edilen verilere göre çevrimiçi oyunlarda kurallara uymama durumunda kullanıcının hesabının 3 gün erişime kapatılması, kısa bir süre için diğer kullanıcılarla iletişime geçmesinin engellenmesi gibi kısa süreli cezalar verilmektedir. İlgi alanı odaklı çevrimiçi topluluklarda ise bireyi topluluktan tamamen çıkarma gibi sonuçlar gözlemlenmiştir. Fakat siber zorbaların elde edeceği fayda ile alacağı cezayı karşılaştırması durumunda bu cezalar yetersiz kalmaktadır. Bu da Akers'ın söylediği gibi suç davranışının pekiştirilmesi, tekrarlanmasıyla sonuçlanmaktadır. Aynı kişinin farklı hesaplar açarak yine çevrimiçi topluluklara dahil olabilmesi siber zorbalar için ayırıcı bir pekiştirme olarak değerlendirilebilir.

5.6.Görüşmecilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Deneyimlerine Dair Bulgular

Görüşmecilerden 2'si kasıtlı olmasa da çok fazla tahrik edildikleri için hakaret ve küfre başvurmuş olabileceklerini belirtmiştir. Görüşmecilerin tamamı siber zorbalığa şahit olmuş ve 11'i siber mağduriyet yaşamıştır.

Tablo 6. Görüşmecilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Durumları

	Kişiler
Siber zorbalık yaptım.	2
Siber zorbalığa tanık oldum.	17
Siber zorbalığa maruz kaldım.	11

Görüşme sonunda görüşmecilere örnek verdikleri çevrimiçi grupları nasıl seçtikleri sorulmuş 14'ü sık sık kullandıkları ve en fazla zaman geçirdikleri grupları seçtiklerini bildirmiştir. Dolayısıyla görüşmecilerin siber zorbalık yaptığı ve siber zorbalığa maruz kaldığı çevrimiçi gruplar sıklıkla etkileşimde bulundukları, uzun bir süredir yer aldıkları ve bazen toplulukta değer verdikleri insanların (aile, arkadaşlar gibi) olması dolayısıyla öncelikli buldukları gruplardır. Toplulukların bu özellikleri Edwin Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler ve Ronald L. Akers'ın Sosyal Öğrenme teorilerinde bahsedilen suç davranışını öğrenmede bireyin grup ile bağı, etkileşimlerinin süreklilik ve sıklık durumu, grup içerisinde bireyin önem verdiği kişilerin varlığı gibi parametrelerin etkili olduğu açıklamasını desteklemektedir. Bu özellikler doğrultusunda görüşmecilerin çevrimiçi gruplarıyla bir öğrenmenin gerçekleştiği sonucuna varılabilir.

Topluluk içerisindeki iletişim şekli bireylerin birbirine yaklaşımını etkilemektedir. Örneğin Görüşmeci 15 *"Çok tahrik oluyor, bazen dayanamayıp küfür ettiğim oluyor."* diyerek topluluk içindeki iletişim dili ve şeklinin kendi davranışları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 8'in *"Şimdi çocuk olsam ve mesela o toksiklikle eğlenen bir abim olsa, bir arkadaş grubum olsa o sana bulaşır fark etmeden yani bilinç altına yerleşir. Bizim C mesela. Bütün toksikliği o Valo (Valorant adlı oyundan bahsedilmekte) grubunda öğrendi."* açıklaması bu duruma ikinci bir örnek olarak verilebilir. İletişim ve etkileşimin bireylerin grup içindeki davranışlarını etkilediği görüşmecilerin içerisinde bulunduğu toplulukların tamamında gözlemlenmiştir. Çevrimiçi topluluklar Sosyal Öğrenme Teorisine göre ikincil referans gruplarındandır. Referans grupları bireye etkileşimleri esnasında kendi değer ve tutumlarını aşılar (Akers, 1998). Görüşmecilerin çoğunun çevrimiçi topluluklarla etkileşimleri esnasında çeşitli bilgiler ve davranışlar öğrendiklerinden bahsedilmişti (Bölüm 5.5). Öğrenmenin bir konuya dair olabileceği gibi bir davranışa yönelik de olabileceği belirtilen bu gruplarda bireyler siber

zorbalığı tecrübe etmenin yanında ona tanık olarak da çeşitli şeyler öğrenmişlerdir. Bu durumu Görüşmeci 7'nin açıklaması özetlemektedir: *"İnsanların nasıl davrandığını görünce ben onlara nasıl davranmak istemediğimi anlıyorum. Toksik biriyle oynuyorsan insanların oyun zevkini ne kadar kaçırdığını görebiliyorsun. O yüzden sen de böyle bir şey yaşandığında böyle bir şey yapmak istemiyorsun. Mesela birinin yaptığı işe falan kötü iş söylendiğinde falan görüyorsun ki insanlar üzülüyor. O yüzden sen de böyle şeyler yapmamaya dikkat ediyorsun."* Bu açıklama Edwin Sutherland'in suçun gruplarla etkileşim ile öğrenilen bir davranış olduğu argümanını da desteklemektedir.

Ayırıcı Birliktelikler ve Sosyal Öğrenme Teorileri kapsamında bahsedilen tanımlamalar suçun öğrenilmesi sürecinde oldukça önemlidir. Çevrimiçi topluluklarda görüşmecilerin maruz kaldığı çeşitli siber zorbalık tanımları ve buna yaklaşımlar yine görüşmecilerin davranışları üzerinde etkili olmuştur. Bu duruma Görüşmeci 2'nin *"Nefret söylemi içeren bir cümle gözümüzden kaçmış. Elbette bunu fark edip aa nasılsa kimse sesini çıkarmadı diyerek zorbalık davranışına yönelenler oldu."* açıklaması ve Görüşmeci 7'nin *"Küfür o kadar çok var ki o artık zorbalıktan sayılmıyor."* açıklaması verilebilir. Elde edilen verilere göre topluluklar veya platformlar çeşitli norm ve kurallara sahiptir. Akers bunları genel tanımlar olarak adlandırır. Bu genel tanımlar alanda düzeni sağlamak ve rahatsız edici davranışları önlemeye yöneliktir. Fakat genel tanımlar her birey için aynı tanıma sahip olmayabilir. Platformlar şikayetlerin yapılabileceği bir sisteme sahiptir. Bu sistemde şikayet edilen davranışın nedeni, sunulan seçeneklerden seçilir. Bu durum bu konuda her bireye kendi tanımını yapma imkanı sağlamaktadır. Görüşmeci 7 küfrü bir siber zorbalık davranışı olarak görmezken Görüşmeci 12 siber zorbalığı insanların kötü şeyler söylediği veya yazdığı her şeyi kapsayan bir şey olarak tanımlamaktadır.

> *"İnsanlar bunu yapmaya devam ediyor çünkü hesabının 3 gün kapatılması caydırıcı olmuyor."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)

> *"Çevrimiçi platformların bu tarz davranışlara karşı politikaları var ama caydırıcı değil."* (Görüşmeci 11, erkek, 36)

> *"Bu ortamlar her zaman siber zorbalığa şey oluyor. Müsait. Çünkü diyorum ya sana bir sesli iletişim sunuyor ama senin kimliğini kontrol etmiyor, bir şeyini kontrol etmiyor, anonim gelebiliyorsun. İstediğin profil fotoğrafını koyabiliyorsun. Hatta başka başka hesaplarla aynı gruba yine gelebiliyorsun."* (Görüşmeci 8, erkek, 24)

"En fazla ne olabilir ki? Kaybedeceği şey ne kadar büyük olabilir? Bir işte engellenince hesabın gidiyor ama o da dert değil. Yeni hesap açabiliyorsun hemen." (Görüşmeci 9, kadın, 28)

"Dava süreçleri oluyor ancak özellikle Twitter'da zorbalığa devam edildiği için caydırıcı cezaların olduğunu düşünmüyorum." (Görüşmeci 1, kadın, 25)

Sosyal Öğrenme Teorisi için oldukça önemli bir diğer kavram ayırıcı pekiştirmedir. Birey alacağı cezanın elde edeceği faydadan daha az olduğuna karar verirse suç işlemektedir (Akers, 1998). Siber zorbalık konusunda da görüşmecilerin paylaştıkları bilgilerde bu durum gözlemlenmiştir. Çevrimiçi topluluklarda anonim olarak var olabilme ve sanal ortamda gerçekleşen suçlar için caydırıcı cezaların bulunmamasının bireyleri siber zorbalığa teşvik ettiği söylenebilir.

Tablo 7. Görüşmecilerin Maruz Kaldığı Siber Zorbalık Türleri

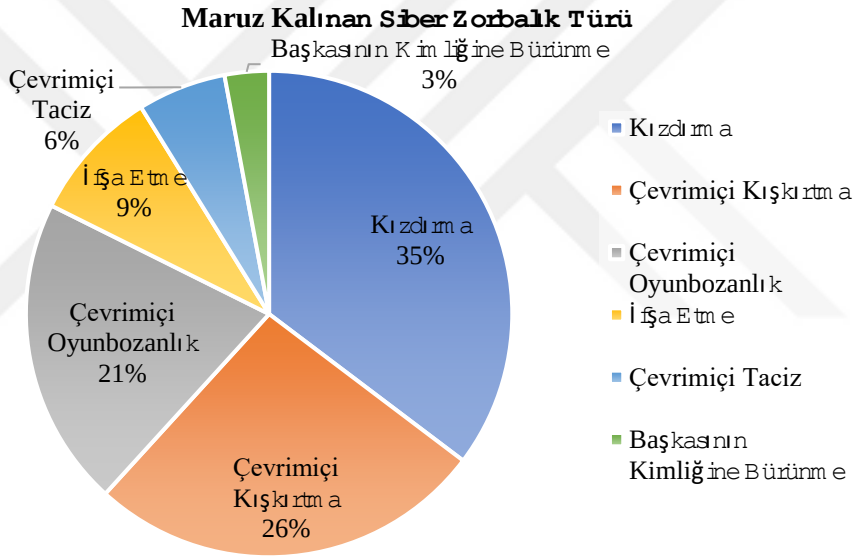

Görüşmecilerin paylaştığı siber zorbalık deneyimleri siber zorbalık türlerine göre kategorilendirilmiştir. Bu kategorilendirilmeye göre görüşmeciler en çok kızdırmaya maruz kalmıştır. Kızdırmayı çevrimiçi kışkırtma (trolling) ve çevrimiçi oyunbozanlık (griefing) takip etmektedir. İfşa etme, çevrimiçi taciz ve başkasının kimliğine bürünme listenin geri kalanını oluşturmaktadır.

5.7.Görüşmecilere Göre Siber Zorbalığın Suç ile İlişkisine Dair Bulgular

Görüşmecilerden kendi siber zorbalık tanımlarını yapmaları istenmiştir. Görüşmecilerin tanımlarından bazıları şöyledir:

"Hakaret, ifşa ve kişinin izni olmadan paylaşılan her türlü bilgi ve materyal." (Görüşmeci 1, kadın, 25)

"Birine yapılan her türlü olumsuz yorum, özellikle dış görünüşe dayalı ya da kişinin değiştiremeyeceği bir özelliğine dair getirilen eleştiri, kırıcı, kaba sözlerin hepsi siber zorbalık bence. İllaki takipçi kitlesi olması da gerekmiyor tabi ki. Az takipçili kişisel hesaplara yapılan benzer davranışlar da siber zorbalık." (Görüşmeci 2, kadın, 26)

"Bence günlük hayatta zorbalık dediğimiz her şey siber zorbalık olarak da yapılabilecek bir şey. Bir insanın diğerine bilinçli olarak kaba davranmasının bile bir siber zorbalık olduğunu düşünüyorum. Karşı tarafa maddi veya manevi zarar verme durumu da olabilir." (Görüşmeci 3, kadın, 27)

"Siber zorbalık olarak tanımlamak istersem herhangi bir davranışı… karşı taraf okuduğunda onu olumsuz etkileyecek şeyler, siber zorbalıktır ve bunun dozajı da önemlidir." (Görüşmeci 4, kadın, 27)

"Bence siber zorbalık insanın yaşam biçimine, giyimine, kıyafetine, din, dil, ırkına her türlü paylaşımına karşı verilen tepkidir." (Görüşmeci 5, erkek, 27)

"Siber zorbalık, normalde yüz yüzeyken bir insana yapmayacağın bir şeyi online ortamda anonim olduğun için onu zorbalayabilmektir." (Görüşmeci 7, erkek, 26)

"Siber zorbalık bence anonim olarak yapılan rahatsız edici, taciz edici ya da tahrik edici her türlü davranıştır." (Görüşmeci 8, erkek, 24)

"Bence siber zorbalık insanların kötü şeyler söylediği veya yazdığı her şeyi kapsayan bir şey." (Görüşmeci 12, kadın, 30)

"Kişilerin ailevi değerlerine küfür etmek, aşağılamak, küçük düşürmek." (Görüşmeci 15, erkek, 24)

Görüşmeciler tarafından yapılan siber zorbalık tanımlarının birbirine çok yakın olması bireylerin siber zorbalık konusunda ortak bir algıya sahip oldukları sonucunu gösterebilir. Bu da görüşmecilerin hepsinin var olduğu Instagram'ın Bourdieu'nın kavramsallaştırmasıyla *alan*ın sahip olduğu kural ve normları içselleştirmiş olmaları dolayısıyla habituslarının ortaklaştığını göstermektedir.

Görüşmecilerden kendi deneyimleri ve tanık oldukları siber zorbalıklar üzerinden siber zorbalığın sonuçlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Bölüm 5.6'da siber zorbalığın siber zorbalar için sonuçları ele alınmış ve verilen cezaların caydırıcılığı yeterli bulunmamıştır. Bu nedenle bu durum

siber zorbalar için ayırıcı bir pekiştirme olarak değerlendirilmiştir. Siber zorbalığın siber mağdurlar için sonuçlarının sosyal, psikolojik ve fiziksel olduğu belirtilmişti. Görüşmecilerin tamamı mağdurun psikolojik olarak hasar alacağını belirtmiştir. Kendi deneyimlerini paylaşan görüşmeciler genellikle güvenlerinin kırıldığından söz etmiştir. Bu nedenle kendilerini sosyalleşmekten geri tutmaya yönelmişlerdir. Sosyalleşmenin azaltılmaya gidişi var olan arkadaşlıklarını da zedelediğini ve yalnız hissetmeye başladıklarını dile getirmişlerdir.

> *"Ben kendi anlattığım deneyimimde beni çok yordu. Bir sürü insan seninle ilgili olumsuz bir şey söylüyor ve bunu kaldırmanı bekliyorlar. Oyuna karşı negatif hissettim, bir süre oynayamadım. Keyif aldığım bir şeyden keyif alamaz hale geldim. Var olan arkadaşlıklarım zedelendi ve sonraki kuracağın arkadaşlıkları da etkiliyor. "Ben iyi oynayamıyorum yine böyle bir şeyle karşılaşacak mıyım?" diye düşünüyorum."* (Görüşmeci 3, kadın, 27)

> *"Kendi deneyimimden yola çıkıyorum inanılmaz bir korkuydu. Ne yapabilirsin, nasıl müdahale edebilirsin, bunun sonu nerelere uzanabilir gibi bir sürü soru dönüyor insanın kafasında. Çaresizlik zaten bambaşka bir boyutta."* (Görüşmeci 10, kadın, 35)

> *"Sonuçları kötü. Zorbalananın psikolojisi net bozuluyor. Mesela bir dahaki oyunda takımdaki arkadaşlarına nasıl güvenecek?"* (Görüşmeci 8, erkek, 24)

> *"Bizim toplumumuzda biri kuyuya bir taş atar, diğerleri de aynı şekilde onun söylediğini devam ettirir. O yüzden mağdur olan kişi için çok fazla olumsuz sonuçları olabilir ve "kendi" olmasını engelleyebilir. Kendi olmayan biri zaten topluluklar içinde kabul görmez. Bu yüzden var olan sosyal gruplarından dışlanabilir ya da hatta yeni gruplara dahil olmakta zorlanabilir."* (Görüşmeci 6, kadın, 30)

> *"... siber mağdur için çok daha fazla etkileri var ama. Genelde insanları üzüyor, mutsuz ediyor, insanları daha özgüvensiz hale getiriyor. Bu tarz şeylerin insanların kendine saygısını falan etkiliyor. Senin özgüvenini kırdıysa bu olay diğer insanlarla nasıl ilişki kuracağını, etkileşim kuracağını da etkiliyor."* (Görüşmeci 7, erkek, 26)

Görüşmeciler siber mağdurun sosyal ve psikolojik olarak hasar aldığını belirtmiştir. Sanal ortamlarda meydana gelen bu olayların bireylerin yaşantısına bir yansıması olduğu yorumu da

yapılabilir. Özgüven kaybı, sosyal olarak geri durma, güvensizlik, çaresizlik, kendin olamama gibi sonuçlar bireyin alabileceği hasarın büyüklüğüne örnek olmaktadır. Görüşmeci 2 siber zorbalığın bireyler üzerindeki olumsuz etkisinin yanında toplumsal olarak da bir hasara sebep olduğunun altını çizmiştir. *"Siber zorbalık bence toplumsal olarak yıkıcı sonuçlar doğuruyor. Sosyal platformlara olan güveni azaltıyor. Sanal mecradaki o zorbalık gerçek yaşama yansıyor."* sözleriyle siber zorbalığın yarattığı güvensizliğin çapının daha büyük olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca siber zorbalık sebep olduğu bu olumsuz sonuçlarla toplumsal bir problemdir.

Tablo 8. Siber Zorbalığın Suç Davranışı Olarak Değerlendirilmesi

	Evet, suçtur.	**Hayır, suç değildir.**	**Toplam**
Siber zorbalık suç mudur?	14	3	17

Görüşmecilere siber zorbalık davranışının bir suç olup olmadığı sorulmuştur. 14 görüşmeci siber zorbalığı bir suç davranışı olarak değerlendirirken 3 görüşmeci siber zorbalığın suç olarak değerlendirilemeyeceğini bildirmiştir. Görüşmeci 8 siber zorbalığın anonim olarak gerçekleşmesi nedeniyle bir suç olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Kişinin gerçek kimliğine ulaşma noktasında da verilecek cezanın etkili olmayacağını söylemiştir. Görüşmeci 7 ise siber zorbalık yaptığı için kimsenin hapse atılmaması gerektiğini belki ufak para cezalarının verilebileceğini dile getirmiştir. Fakat bunun da bireyler anonim olduğu imkansız olduğunu bu yüzden siber zorbalığın bir suç olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Görüşmeci 5 ise her kötü yorumun siber zorbalık olmadığını bu yüzden dozuna bağlı olarak suç olabileceğini söylemiştir.

Görüşmecilerin bu açıklamaları literatürde yapılan siber zorbalık tanımlarına bakıldığında yetersiz görünmektedir. Bireyin anonim olarak siber zorbalık yapması, siber zorbalığı suç davranışına yaklaştıran bir özelliktir. Bu nedenle görüşmecilerin siber zorbalık anonim olduğu için suç değildir savı yetersiz kalmıştır. Ayrıca siber zorbalık davranışı her durumda tekrarlanmayı gerektirmemekte çünkü tek seferde çok fazla kişiye ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla siber zorbalığın suç olarak değerlendirilebilmesi için aşılması gereken dozun neye göre belirleneceği noktası belirsizdir. Dolayısıyla görüşmecilerin dozu aşmamış siber zorbalık suç değildir savı yine yetersiz kalmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnternet ve cep telefonuna erişim oranlarının TÜİK verilerine göre oldukça yüksek olması bugün çeşitli toplumsal problemlere neden olmaktadır. Bu problemlerden en önemlisi ***siber zorbalık***tır. Farklı tanım ve yaklaşımlarla ele alınan siber zorbalık bir zorbalık türü olarak değerlendirilmektedir. Zorbalığın bir türü olarak değerlendirilen siber zorbalık yüz yüze zorbalıktan oldukça farklıdır. Siber zorbalığın bir mekana, sınırlı bir zamana ihtiyaç duymadan her an her yerde gerçekleşebilmesi, internet ve teknolojileri aracılığıyla çeşitli yollarla yapılması, anonimlik sağlaması dolayısıyla zorbalığı yapan kişinin tespit edilmesinin zorlaşması ve zorbanın siber zorbalık yapması sonucunda ciddi cezalara tabi tutulmaması siber zorbalığı yüz yüze zorbalıktan ayırmaktadır. Bu çalışma bağlamında siber zorbalığın sahip olduğu özellikler göz önünde bulundurulduğunda yüz yüze zorbalıktan daha tehlikeli olduğu söylenebilmektedir.

24-39 yaş arasındaki 10'u kadın 7'si erkek 17 genç yetişkin bireyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler Edwin Sutherland'in Ayırıcı Birliktelikler Teorisi, Ronald L. Akers'ın Sosyal Öğrenme Teorisi ve Pierre Bourdieu'nun Alan Teorisi çerçevesinde farklı değişkenlerle ilişkileri incelenmiştir. Bu ilişkiler bireylerin çevrimiçi topluluklar ile etkileşimleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bireylerin üyesi bulundukları çevrimiçi toplulukların normları, kuralları, hiyerarşik düzeni, işleyişi ve etkileşim durumları öğrenilmeye çalışılmış katılımcıların siber zorbalık davranışında bulunma veya bulunmama kararlarındaki etkisinin ne yönde olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) araştırmasına göre siber mağdurların cinsiyete göre oranları %15 erkek, %16 kız olarak bildirilmiştir. Hasan Çiftçi'nin (2018) gerçekleştirdiği araştırmada ise cinsiyet ve siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle bu çalışma siber zorbalık ve cinsiyet arasında bir ilişki gözetmemektedir. Fakat yaş, bu çalışmanın önemsediği bir değişkendir. Siber zorbalığa maruz kalma veya siber zorbalık davranışında bulunma durumlarının yaş ile ilişkisinin de araştırıldığı bu çalışmada farklı yaşlardan bireylerle görüşme yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda siber mağduriyet yaşamış 11 kişinin farklı yaşlardan olduğu görülmüştür. Dolayısıyla siber mağduriyet 24-39 yaş arasında da oldukça yaygındır.

Digital 2024: Turkey (We Are Social , 2024) raporuna göre en çok kullanılan uygulamanın Instagram olduğu belirtilmişti. Bu çalışmada da en çok kullanılan çevrimiçi platform Instagram olmuştur. Katılımcıların hepsi siber zorbalık davranışına tanık olmuş ve bu davranışa tanık olunan platformlar sırasıyla Instagram, çevrimiçi oyunlar, Discord ve X olmuştur. En çok kullanılan platformlar sıralamasının da aynı olması bu platformların siber zorbalık tanımı, siber zorbalığa karşı

tutumu, siber zorba ve siber mağdura karşı tavrının bireylerin siber zorbalık davranışlarında etkili olduğu sonucunu göstermiştir. Pierre Bourdieu'nun alan tanımına göre Instagram sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği ve sermaye için mücadelenin verildiği alandır. Bu çalışmada alanlar görüşmecilerin en çok vakit geçirdikleri çevrimiçi topluluklardır.

Araştırmanın elde ettiği sonuçlardan biri anonimliğin siber mağdurlar için farklı bir anlam ifade etmesidir. Anonim olarak çevrimiçi topluluklarda var olmak siber mağdurlar ve potansiyel siber mağdurlar için maruz kalabilecekleri siber zorbalığa karşı bir önlem olarak görülmektedir. Dahil olunan çevrimiçi topluluk ile geçirilen sürenin miktarı, sıklığı, topluluk içinde değer verilen bireylerin bulunması gibi faktörlerin çevrimiçi toplulukların sahip olduğu normların bireyin habitusunun bir parçası haline gelmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu toplulukların siber zorbalığa karşı sahip olduğu norm ve kuralların siber zorbalık davranışlarını engelleyici özellikte olduğu tespit edilmiştir. Çevrimiçi topluluklar içindeki hiyerarşi ise siber zorbalığı engelleyici veya teşvik edici bir özellikte olmadığı görülmüştür.

Siber zorbalık çevrimiçi gruplarla etkileşimlerle, ceza ve fayda odaklı pekiştirmelerle, maruz kalınan siber zorbalık tanımlarıyla, gözlemleyip taklit etme yöntemiyle öğrenilen ve bireylerin habituslarının parçası haline gelebilen bir davranıştır. Edwin Sutherland ve Ronald L. Akers'ın suç davranışının sosyal etkileşimlerle öğrenildiği iddiası bu çalışmada siber zorbalığın çevrimiçi gruplarla etkileşimler ile öğrenilmesi sonucuyla desteklenmiştir.

Siber zorbalıkla baş etmede başvurulabilecek çeşitli yöntemler vardır. Bireyler sanal dünyanın barındırdığı tehlikeler konusunda bilgilendirilmeli, etrafındaki kişilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında fakat bunu kimseyle paylaşmadıklarında verebilecekleri tepkilerden bahsedilmelidir. Bu bilgilendirme okullarda öğretmenler tarafından yapılabileceği gibi çevrimiçi şekilde zorunlu konferanslarla da gerçekleştirilebilir. Bu çalışma kapsamında en çok etkili olacağı düşünülen yöntem sosyal medya platformlarının siber zorbalığa dair tavır ve tutumlarını içeren dikkat çekici içeriklerin paylaşmasıdır. Özellikle uzman sosyolog ve psikologlar tarafından destek alınarak hazırlanan bu içeriklerin siber zorbalık davranışında bulunma oranının düşüş göstermesinde etkili olacağı ve siber zorbalık konusunda farkındalığın artırılacağı düşünülmektedir.

Anonim kimliklere sahip olarak çevrimiçi gruplarda varlık göstermenin tek başına ele alınabilecek bir konu olduğu düşünülmektedir. Anonim olmanın bireyi götürebileceği yerler veya bireye kazandırabileceği/kaybettirebileceği şeyler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çevrimiçi gruplar, dezavantajlı bireylerin oluşturduğu gruplar veya farklı kimlik gruplarından oluşan gruplar üzerinden çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), s. 105-121.

Akbulut, Y., Şahin, Y. L., & Erişti, B. (2010). Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. *Contemporary Educational Technology, 1*(1), s. 46-59.

Akça, E. B., & Sayımer, İ. (2017). Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 8*(30). doi:10.5824/1309-1581.2017.5.001.x

Akers, R. L. (1998). *Social Learning and Social Structure: A general theory of crime and deviance.* Boston: Northeastern University Press.

Akers, R. L. (2003). A Social Learning Theory of Crime. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.

Akers, R. L. (2003). *Social Learning Theory and the Explanation of Crime.* NewYork: Routledge.

Akers, R. L., & Sellers, C. S. (2004). *Criminological Theories: Introduction, evaluation and application* . Los Angeles: Roxbury Publishing.

Akkoyunlu, A. (2020). Siber Zorbalık İle İlgili 11 Gerçek. https://bitdefender.com.tr/siber-zorbalik-ile-ilgili-11-gercek/ adresinden alındı

Akyüz, B. (2019). Sosyal Medya Kullanıcılarının Siber Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi: Bir Alan Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkhalayleh, H., & Newlyn, D. (2015). Domestic Violence and School Bullying : An Examination of the Inextricable Link Between the Two And the Use of Restorative Justice to Break the Cycle. *8*(4), s. 147-154.

Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemli internet kullanım İlişkisi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 3*(1), s. 27-43.

Ang, P. R., & Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy and gender. *Child Psychiatry and Human Development, 41*(4), s. 387-397.

Arıcak, O. T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*.

Arslan, S., Savaşer, S., Hallett, V., & Balcı, S. (2012). Cyberbullying Among Primary School Students in Turkey: Self-Reported Prevalence and Associations with Home and School Life. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(10), s. 527-533.

Aslan, M., & Polat, M. O. (2023). Tüm Boyutlarıyla Akran Zorbalığı. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), s. 43-82.

Baldasare, A., Bauman, S., Goldman, L., & Robie, A. (2015). Cyberbullying? Voices of College Students. *Misbehavior Online in Higher Education* (s. 127-155). içinde Bingley, UK: Emerald Group Publishing Ltd.

Baldry, A. C., & Farrington, D. P. (2000). Bullies and Delinquents: Personal Characteristics and Parental Styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 10*(1), s. 17-31.

Bayhan, V. (2020). Z Kuşağı Lise Gençlerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Deneyimleri. *İlahiyat Akademi Dergisi,* s. 117-144.

Bayzan, Ş., Yaman, F., Elkonca, F., & Gün, A. (2024). *Türkiye'deki Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Alışkanlıkları Raporu.* Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.

Betts, L. R. (2016). *Cyberbullying approaches, consequences and interventions.* London: Palgrave Macmillan.

Bourdieu, P. (1996). *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste.* Cambridge: Harvard University Press.

Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason.* Stanford University Press.

Bourdieu, P. (2016). *Seçilmiş metinler.* Ankara: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology.* Chicago: University of Chicago.

Cyberbullying Research Center. (2010). *Cyberbullying Research Center*. www.cyberbullying.org: https://cyberbullying.org/2010-data adresinden alındı

Cyberbullying Research Center. (2016). *Cyberbullying Research Center*. www.cyberbullying.org: https://cyberbullying.org/2016-cyberbullying-data adresinden alındı

Cyberbullying Research Center. (2021). *Cyberbullying Research Center*. www.cyberbullying.org: https://cyberbullying.org/2021-cyberbullying-data adresinden alındı

Çalışkan-Pala, S., Ünsal, A., Öztürk-Emiral, G., Demirtaş, Z., Akbulut-Zencirci, S., Tözün, M., & Arslantaş, D. (2021). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Düzeyinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 84*(1), s. 104-112. doi:10.26650/IUITFD.2019.0106

Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda Akran Zorbalığı: Öğretmen Görüşlerine Göre Nitel Bir Çalışma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15*(24), s. 2545-2583.

Çetinkaya, A., Şahin, Ö. E., & Turan, S. G. (2014). Siber Zorbalık: Tabular ve Kültürel Tutum. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2*(3), s. 252-259.

Çetinkaya, B. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çiftçi, H. (2015). Lise öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerinin Facebook tutumu ile ilişkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çiftçi, H. (2018). Siber Zorbalık Davranışları ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(6), s. 887-897.

Dijital Medya ve Çocuk. (2023). www.dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr: https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2023/11/05/siber-zorbalik-artiyor/ adresinden alındı

Dilmaç, B. (2009). Psychological Needs as a Predictor of Cyber bullying: a Preliminary Report on College Students. *Educational Sciences: Th eory & Practice, 9*(3), s. 1307-1325. https://www.researchgate.net/publication/285014506 adresinden alındı

Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes as a Predictor of Cyber Bullying among Primary School Children. *International Scholarly and Scientific Research & Innovation, 4*(7), s. 1667-1671.

Dinç, E. S. (2020). Sosyal Medya Ortamlarında Siber Zorbalık: Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin İncelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergi, 4*(1), s. 24-39.

Dinkes, R., Kemp, J., & Baum, K. (2009). *Indicators of School Crime and Safety: 2009 (NCES 2010–012/NCJ 228478).* Washington, DC: National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice.

Discord. (2024). *Discord*. www.support.discord.com: https://support.discord.com/hc/tr/articles/360045138571-Discord-Ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7-Rehberi adresinden alındı

Ditch The Label . (2018). *The Annual Bullying Survey 2018.* Ditch The Label .

Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Efe, Y. S., Erdem, E., & Vural, B. (2021). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve İnternet Bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi, 22*(4), s. 465-473.

Ekinci, O., & Yıldırım, S. K. (2020). *Siber Zorbalık.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Eroğlu, Y. (2014). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Etimoloji Sözlüğü. (2020). *Etimoloji - Türkçe Etimoloji Sözlüğü*. www.etimolojiturkce.com: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sibernetik adresinden alındı

EU Kids Online. (2014). *EU Kids Online*. www.eukidsonline.net: https://eprints.lse.ac.uk/60512/1/EU%20Kids%20onlinie%20III%20.pdf adresinden alındı

Euronews. (2023). www.euronews.com: https://www.euronews.com/next/2024/05/04/meet-the-first-spanish-ai-model-earning-up-to-10000-per-month adresinden alındı

European Commission. (2010). *DG ECHO Annual Report 2010: On the european Union's Humanitarian Aid and Civil Protection Policies and Their Implementation.* Belgium: DG ECHO: Directorate General for Humanitarian Aid and Civil Protection.

Eyüboğlu, M., Eyüboğlu, D., Çalışkan-Pala, S., Oktar, D., Demirtaş, Z., Arslantaş, D., & Ünsal, A. (2021). Traditional school bullying and cyberbullying: Prevalence, the effect on mental health problems and self-harm behavior. *Psychiatry Research, 297*.

Facebook. (2024). *Facebook*. www.facebook.com/help/: https://www.facebook.com/help/918592541485077 adresinden alındı

Geyser, W. (2024). *Influencer Marketing Hub*. www.influencermarketinghub.com: https://influencermarketinghub.com/what-is-tiktok/ adresinden alındı

Global Kids Online. (2019). *Global Kids Online*. www.globalkidsonline.net: http://globalkidsonline.net/results/ adresinden alındı

Göger, Z. (2021). Sosyal Medyadaki Siber Zorbalık ve Siber Zorbalığa Karşı Tutumlar Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Güçlü, İ., & Akbaş, H. (2023). *Suç Sosyolojisi.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Güvenir, T. (2017). *Okulda Akran İstismarı.* Ankara: Kök Yayıncılık.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), s. 148-169.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research, 14*(3), s. 206-221.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2022). Bullying and Cyberbullying Offending Among US Youth: The Influence of Six Parenting Dimensions. *Journal of Child and Family Studies, 31*, s. 1454–1473.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2024). *Summary of Our Cyberbullying Research (2007-2023).* Cyberbullying Research Center: https://cyberbullying.org/summary-of-our-cyberbullying-research adresinden alındı

Hu, Q., & Cheong, P. H. (2021). Understanding Digital Generations: Social Media Habitus, Memetic Engagements, and Digital Social Inequalities in China. *International Journal of Communication, 15*, s. 4503–4524.

Huang, Y. Y., & Chou, C. (2010). An Analysis of Multiple Factors of Cyberbullying amoung Junior High School Students in Taiwan. *Computer and Human Behavior, 26*(6), s. 1581-1590. doi:10.1016/j.chb.2010.06.005

İğdeli, F. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalık Duyarlılıklarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Instagram. (2024). *Instagram*. www.about.instagram.com: https://about.instagram.com/ adresinden alındı

Irwin, V., Wang, K., Cui, J., & Thompson, A. (2023). *Report on Indicators of School Crime and Safety: 2022 (NCES 2023-092/NCJ 307328).* Washington, DC: National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice.

Jourdain, A., & Naulin, S. (2020). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaca, M., Mutlu, T., & Gencer, G. (2021). Siber Mağduriyet: Kavramsal Bir Çalışma. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), s. 177-191.

Kaschnitz, S. (2016). Cybermobbing. Virtuella Welten - reale Gefahren. *Pädiatrie & Pädologie, 51*(3), s. 117-120.

Kaygısız, E. G. (2020). Şiddetin E-Hali: Siber Zorbalık. *TİHEK Akademik Dergisi: Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*(4 ve 5), s. 161-174.

Keskin, T. (2010). İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Akran Zorbalığının Benlik Saygısıyla İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırık, E. (2017). Beş- Altı Yaş Çocuklarına Yönelik Zorbalığı Önleme Programının Çocukların Zorbalık Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Koç, Z. (2006). Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis ofCyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin, 140*(4), s. 1073-1137.

Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age.* Wiley-Blackwell.

Laftman, S. B., Modin, B., & Östberg, V. (2013). Cyberbullying and Subjective Health: A Large-Scale Study of Students in Stockholm, Sweeden. *Children and Youth Services Review, 35*, s. 112-119.

Li, Q., Cross, D., & Smith, P. K. (2012). *Cyberbullying in the Global Playground.* West Sussex: Blackwell Publishing.

MacDonald, C. D., & Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying among college students: prevalence and demographic differences. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 9*, s. 2003-2009. doi:https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.436

Marées, N. V., & Petermann, F. (2010). Bullying in German Primary Schools: Gender Differences, Age Trends and Influence of Parents' Migration and Educational Backgrounds. *School Psychology International, 31*(2), s. 178-198.

Maviş, V. (2021). Ceza Hukuku Boyutuyla Siber Zorbalık. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29*(3), s. 2455-2500.

Messenger. (2024). *www.messenger.com*. www.messenger.com: https://www.messenger.com/features adresinden alındı

Meta. (2024). *Meta*. www.about.meta.com: https://about.meta.com/company-info/ adresinden alındı

Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk Factors for Involvement in Cyber Bullying: Victims, Bullies, and Bully-Victims. *Children and Youth Services Review, 34*, s. 63-70.

NCES: National Center for Education Statistics. (2020). *Percentage of students ages 12-18 who reported being bullied at school during the school year, by type of bullying and selected student and school characteristics: Selected years, 2005 through 2019.* https://nces.ed.gov/programs/digest/d20/tables/dt20_230.45.asp adresinden alındı

NCES: National Center for Education Statistics. (2021). *The Report on Indicators of School Crime and Safety: 2021*.

Neves, J. P., & Pinheiro, L. d. (2010). Cyberbullying: A Sociological Approach. *International Journal of Technoethics, 1*(3), s. 24-34.

Ní Bhroin, N., & Rehder, M. M. (2018). *Digital Natives or Naïve Experts? Exploring how Norwegian children (aged 9-15) understand the Internet.* Norway: EU Kids Online.

NoBullying.com. (2013). *NoBullying*. www.nobullying.com: http://nobullying.com.br/ adresinden alındı

Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What We Know and What We Can Do.* Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (1995). *Bullying at School.* Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (2003). A Profile of Bullying at School. *Educational Leadership: Journal of the Department of Supervision and Curriculum Development, 60*(6), s. 12-17.

Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*(9), s. 751-780.

Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., & Smith, P. K. (2012). The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive Behavior, 38*, s. 342-356.

Özdemir, Ö. (2019). Cyberbullying As A Virtual Threat Among Youth. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 41*, s. 80-91. doi:10.17498/kdeniz.494627

Özgür, H. (2015). Exploring the Distance Education Students' Cyberbullying, Cybervictimization and Cyberbullying Sensibility Levels. *Turkish Online Journal of Distance Education, 16*(4), s. 3-17. doi:10.17718/tojde.07460

Öztürk, H. (2019). Ortaöğretim Öğrencilerinin Akran Zorbalığı İlişkisinde Zorba veya Kurban Olma Durumlarını Etkileyen Faktörler ve Okul Sosyal Hizmeti. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Paternoster, R., & Bachman, R. (2001). *Explaining criminals and crime: essays in contemporary criminological theory.* Oxford, UK: Oxford University Press.

Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ş. (2015). Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), s. 185-206.

Pew Research Center. (2013). *Pew Research Center*. www.pewresearch.org. adresinden alındı

Pew Research Center. (2018). *Teens, Social Media & Technology 2018.* www.pewresearchcenter.org adresinden alındı

Polat, F. Y. (2022). Dijital Medya Döneminde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. Muğla: Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıçam, H., Yaman, E., & Çelik, İ. (2016). The Mediator Effect of Loneliness between Perceived Social Competence and Cyber Bullying in Turkish Adolescents. *International Journal of Progressive Education, 12*(1), s. 99-107.

Security.org. (2024). *Security.org.* www.security.org: https://www.security.org/resources/cyberbullying-facts-statistics/ adresinden alındı

Semerci, A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(4), s. 1285-1300.

Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*(1), s. 26-32.

Smith, P. K. (2011). Bullying in Schools: Thirty Years of Research. C. P. Monks, & I. Coyne içinde, *Bullying in Different Contexts.* New York: Cambridge University Press.

Sonnby-Borgström, M., Jönsson, P., & Svennson, Ö. (2003). Emotional Emphaty as a Related to Mimicry Reactions at Different Levels of Information Processing. *Journal of Nonverbal Behavior, 27*(1), s. 3-23.

Sticca, F. (2013). Bullying Goes Online: Definition, Risk Factors, Consequences and Prevention Cyberbullying. Zürih: Faculty of Arts of the University of Zurich.

Strom, P., & Strom, R. (2005). When Teens Turn Cyberbullies. *The Educaton Digest, 71*(4), s. 35-41.

Sutherland, E. H. (1992). *Principles of Criminology.* AltaMira Press.

Şahin, M., & Akbaba, S. (2017). *Okulda ve Sanal Ortamda Zorbalık ve Empati.* Ankara: Nobel Kitabevi.

Şener, H., Arıkan, İ., & Gülekçi, Y. (2022). COVID-19 Pandemisinde Üniversite Öğrencilerinin Siber Güvenlik Farkındalıkları ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Adli Tıp Bülteni, 27*(2), s. 142-149. doi:10.17986/blm.1577

Tamer, N., & Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 1*(2), s. 1-20.

Tanrıkulu, İ. (2020). Siber Zorbalık ve Kavramsal Konular. İ. Tanrıkulu (Dü.) içinde, *Siber Zorbalık* (2 b., s. 7-22). Ankara: Anı Yayıncılık.

Taştekin, E., & Bayhan, P. (2018). Ergenler Arasındaki Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 5*(2), s. 21-45.

Topçu, Ç., & Baker, Ö. E. (2016). Zorbalığa uğrayan ergenlerin yardım alma davranışı ve yardım kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi, 17*(1), s. 127-145.

Topçuoğlu, T. (2015). Kriminoloji Ders Notları. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Topçu-Uzer, Ç., & Tanrıkulu, İ. (2017). Siber Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programları: Ulusal Bir Alanyazın Taraması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(1), s. 1-17.

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. www.data.tuik.gov.tr: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574 adresinden alındı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407 adresinden alındı

Türk Ceza Kanunu. (2004). *Türk Ceza Kanunu* (Cilt 43). Resmi Gazete.

Türk Dil Kurumu. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. www.sozluk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemli internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Uluçay, D. M., & Melek, G. (2017). Türkiye'deki Okullarda Siber Zorbalık: Bir Literatür Değerlendirmesi. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 8*(30), s. 91-106. doi:10.5824/1309-1581.2017.5.005.x

UNICEF. (2019). *UNICEF*. www.unicef.org: https://www.unicef.org/press-releases/unicef-poll-more-third-young-people-30-countries-report-being-victim-online-bullying adresinden alındı

UNICEF. (2024). *Cyberbullying: What is it and how to stop it.* www.unicef.org: https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying adresinden alındı

Uslu, F., & Demir, E. (2023). Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 40*(1), s. 289-299. doi:10.32600/huefd.1184085

Ümmetler-İlhan, A. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlık Düzeyleri ile Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Çekmeköy Örneği). İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Walker, C. M., Sockman, B. R., & Koehn, S. (2011). An Exploratory Study of Cyberbullying with Undergraduate University Students. *TechTrends, 55*(2), s. 31-38.

We Are Social . (2024). *We Are Social.* www.wearesocial.com: https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2024/ adresinden alındı

WhatsApp. (2024). *www.whatsapp.com*. www.whatsapp.com: https://www.whatsapp.com/?lang=tr_TR adresinden alındı

Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress.* Research Press.

World Health Organization. (2022). *A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, central Asia and Canada.*

X. (2024). *X*. www.about.x.com/tr: https://about.x.com/tr adresinden alındı

Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yıldırım, A. (2022). Spor Lisesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalık İle Baş Etmede Sporun Rolü (Aydın İli Örneği). Aydın: Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniveesitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yıldırım, F. E. (2023). 6 Şubat 2023 Depreminde Türkiye'de Twitter'ın Kullanımı. *Intermedia International e-Journal, 10*(19), s. 276-292. doi:10.56133/intermedia.1354699

YouTube. (2024). *YouTube*. www.about.youtube/: https://about.youtube/ adresinden alındı

EKLER

EK-1: Veri Toplama Araçları

EK-1a: Görüşmeci Rıza Beyan Formu

Bu görüşmede sizlere siber zorbalık davranışı ve içerisinde bulunduğunuz çevrimiçi gruplar hakkında çeşitli sorular yöneltilecektir. Bu sorular **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi** Elif Güler tarafından hazırlanan *Ayırıcı Birliktelikler, Sosyal Öğrenme, Habitus ve Alan Teorileri Kapsamında Çevrimiçi Topluluklarda Siber Zorbalık* adlı araştırma için hazırlanmıştır. Bahsi geçen yüksek lisans araştırması için araştırmacı tarafından derinlemesine görüşme yapmaya davet edilmiş bulunmaktasınız. Hazırlanan bu tez çalışmasında katılımcıların siber zorbalık ve çevrimiçi gruplar ile deneyimlerine odaklanılacaktır.

Bu araştırmada kimliğiniz gizli tutulacaktır. Katılımcı olarak paylaştığınız tüm bilgiler hiçbir koşulda ilgili veya ilgisiz kişi ve kurumlarca paylaşılmayacaktır. Paylaştığınız veriler özenle korunacaktır.

Katılımınızın gönüllülük esaslarına bağlı olduğunu hatırlatmak isterim. Yaklaşık 35 dakika sürecek olan bu görüşmede paylaştığınız herhangi bir veriye yönelik kişisel bir yorum veya yönlendirme yapılmayacaktır. Yöneltilen sorulara içtenlikle ve doğru bir şekilde cevap vermenizi rica eder, katılımınız için teşekkür ederim.

Araştırmacı Elif Güler tarafından uygulanan bu çalışmaya kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı:

Araştırmacı:

Görüşmenin Yeri ve Tarihi:

EK-1b: Katılımcı Görüşme Soruları

1. Kendinizi tanıtır mısınız? Yaşınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz nedir?
2. Çevrimiçi ortamlarda (sosyal medya, oyun platformları, forumlar vb.) günlük ortalama ne kadar zaman geçiriyorsunuz?

3. En sık kullandığınız çevrimiçi platformlar/uygulamalar hangileridir ve bu platformlarda aktif bir kullanıcı mısınız?
4. Üyesi olduğunuz çevrimiçi arkadaş gruplarınız veya topluluklarınız var mı? Bu gruplarda nasıl bir etkileşim ortamı var (amaç, üslup, yüz yüze buluşma, çevrimiçi toplantı yapma gibi)? Bu gruplardan öğrendiğiniz şeyler olduğunu düşünüyor musunuz?
5. Size göre siber zorbalık nedir? Sizin siber zorbalık olarak tanımladığınız davranışlar nelerdir?
6. Başka bir kimlikle oluşturulmuş veya gerçek adınızı kullanmadığınız bir sosyal medya/çevrimiçi platform hesabınız var mı?
7. Çevrimiçi ortamlarda siber zorbalığa maruz kaldınız veya şahit oldunuz veya hiç siber zorbalık davranışında bulundunuz mu? Bu deneyimleri detaylandırabilir misiniz?
8. Üyesi bulunduğunuz çevrimiçi topluluğun, oyunun veya platformun, siber zorbalık davranışına, siber zorbaya ve siber mağdura karşı tepkileri nasıldı?
9. Sizce üyesi olduğunuz gruplardaki etkileşimler sizin siber zorbalık davranışlarında bulunmanızı veya bulunmamanızı etkiliyor mu?
10. Çevrimiçi topluluklarınızda kabul edilmez davranışlar var mı? Varsa, çevrimiçi topluluğunuz için hangi davranışlar kabul edilmezdir? Sizce bu normlar, kurallar çevrimiçi grup içindeki siber zorbalık davranışlarını nasıl etkiliyor?
11. İçerisinde bulunduğunuz çevrimiçi topluluğunuzda belirli bir hiyerarşi veya statü düzeni var mı? Bu düzenin, bireylerin davranışlarını etkilediğini düşünüyor musunuz? Siber zorbalar ve siber mağdurlar genellikle hangi rollere (hiyerarşik açıdan) sahip bireyler oluyor?
12. Kendi deneyimlerinizden yola çıkarak, siber zorbalık davranışlarının siber zorba ve siber mağdur için sonuçlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
13. Sizce siber zorbalık bir suç davranışı mıdır?